

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAFİ ATUF KANSU
VE
TÜRK EĞİTİMİNE KATKILARI

HÜLYA ÖZMEN

2501960085

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MUSTAFA SELÇUK

İSTANBUL – 2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : HÜLYA ÖZMEN

Numarası : 2501960085

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TARİH
T.C.TARİHİ

Danışmanı : DOÇ.DR.MUSTAFA SELÇUK

Tez Savunma Tarihi : 11.11.2015

Saati : 10:30

Tez Başlığı : "Nafi Atuf Kansu ve Türk Eğitimine Katkıları"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUyla karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.HALİL BAL		Kabul
2-DOÇ.DR.MUSTAFA GÜNDÜZ		Kabul
3-DOÇ.DR.MUSTAFA SELÇUK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-YRD.DOÇ.DR.AKIN ÇELİK		
2-YRD.DOÇ.DR.BÜLENT YILDIRIM		

ÖZ
NAFİ ATUF KANSU VE TÜRK EĞİTİMİNE KATKILARI
HÜLYA ÖZMEN
2501960085

Nafi Atuf Kansu, II. Meşrutiyet, Cumhuriyet, Çok Partili Hayata geçiş yıllarını gören oldukça çalkantılı bir dönemde yetişen önemli eğitimci, yazar ve siyaset adamlarımızdan birisidir. Mülkiye Mektebi çıkışlı olması, kapasitesi ve donanımı, onun Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin dizayn edilmesinde önemli görevler almasını sağlamıştır. Talim ve Terbiye Kurulu'nun çekirdeği sayılan Heyet-i İlmiye Kurulunda bulunan, öğretmen örgütlenmelerinde rol alan bir isimdir. Ülkemizde ilk izcilik faaliyetleriyle ilgilenmiş, Türk Maarif Cemiyetinin kurucuları arasında yer almıştır. Halkevlerinin merkezi sayılan Ankara Halkevi Başkanlığı ve Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Kutlamalarını yöneten komisyonda görev yapmıştır. Pedagoji Tarihi adlı eseriyle dünyaca ünlü eğitimbilimcileri ülkemize tanıtmıştır. Eser, 1952 yılına kadar dönemin öğretmen okullarında ders kitabı olarak okutulmuştur. Ayrıca Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme adlı iki ciltten oluşan kitabı da bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi alanında yazılan ilk kitaplardan olması eserin önemini daha da artırmaktadır.

Bu çalışmada Nafi Atuf'un hayatı, Cumhuriyet dönemi içinde yer aldığı eğitim faaliyetleri, eğitimle ilgili üstlendiği görevler, siyasete atıldıktan sonra dönemin eğitim politikalarına olan etkileri araştırılmıştır. Ayrıca hayatı boyunca yazdığı kitapları ve çeşitli dergilerde yayınlanan yazıları ekler kısmında verilmiştir. Cumhuriyet dönemi eğitim tarihiyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Nafi Atuf'un katkıları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:Nafi Atuf Kansu, Eğitim, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevi, Ülkü.

ABSTRACT
NAFI ATUF KANSU AND HIS CONTRIBUTIONS
TO TURKISH EDUCATION SYSTEM
HÜLYA ÖZMEN
2501960085

Nafi Atuf Kansu, who was one of the most important educators, writers and politicians of republican era was raised in unsteady times and having experience years of second constitutional, republican and multi-party era of Turkey. His educational background from Mülkiye Mektebi, his capacity and his equipment enabled him to enjoy significant missions in the designation of the education system of the Republican Era. He took roles in Heyet-i İlmiye which was considered as the core of Talim ve Terbiye Kurulu and teacher organization. He was the first one in Turkey who was interested in Scoutcraft and he was among the founders of Türk Maarif Cemiyeti. He worked in the committee of presidency of Ankara Halkevi which was considered as the center of Halkevleri and in the committee which administered the celebration of 10th anniversary of Turkish Republic. He introduced worldwide known pedagogues to Turkey by writing the history of pedagogy. The book was used as a textbook in schools until 1952. Besides, there is another book of Nafi Atuf as two volumes and its name is An Essay about Turkish Education History. Due to the fact that it is the first book written about education history of the Republican era, this situation increases the significance of the book.

Therefore, in this study, the life, the education activities and missions of Nafi Atuf related to education system of republican era and his influences on education policies have been researched. Besides, his other books and other writings published in journals are shown in the appendix. The contributions of Nafi Atuf can be seen when the studies on education history of Turkish Republic are examined.

Key Words: Nafi Atuf Kansu, Education, Republican People's Party, Halkevi, Ülkü.

ÖNSÖZ

Tarihte birçok insanın tanıdığı liderler, sanatçılar, bilim adamlarının biyografileri yazılmıştır. Toplumun gözü önünde olan kişilerden başka yaptığı büyük işlere rağmen arka planda kalan kişiler olmuştur. Çalışmanın konusu olan Nafi Atuf da ön planda olmayı sevmeyen arka planda kalmayı tercih eden şahsiyetlerden birisidir. Bu anlamda çalışma, Nafi Atuf'un Türk eğitim sistemine yaptığı hizmetleri gün ışığına çıkarmak maksadıyla yapılmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Nafi Atuf'la ilgili yüksek lisans ve doktora çalışmasına rastlanılmamıştır. Son zamanlarda onun hakkında fikir sahibi olacağımız torunları tarafından hazırlanan Nafi Atuf Kansu Yaşamı ve Yazıları adlı kitap yol göstericidir. Kendisiyle ilgili çeşitli kitap ve makalelerde bilgiler bulunmaktadır. Bu araştırma ise bilimsel belgeler ışığında hazırlanan ilk akademik çalışma özelliği taşımaktadır. Tezde Nafi Atuf'un yaşamı boyunca eğitim meselelerinde öncülük yaptığı çalışmalar detaylandırılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu durum çalışmanın önemini artırmakla birlikte eksikliklerinin de mutlaka olacağının göstergesidir.

Tez konusu hazırlanırken Nafi Atuf'la ilgili bütün belgelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Hakkında çıkarılan bütün arşiv belgelerine, makale, yazı, röportajlara bakılmıştır. Kendisinin yazdığı kitaplar ve makaleler gözden geçirilmiştir. Arşivde fazla bir belgeye ulaşılamamışsa da çıkan belgeler, ilgili kısımlarda değerlendirilmiştir. Osmanlı arşivinden ziyade Cumhuriyet arşivinden Nafi Atuf hakkında daha fazla belgeye ulaşılmıştır.

Nafi Atuf, Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminin oluşturulmasında ileri sürdüğü fikirlerle, yaptığı çalışmalarla etkili ve verimli çalışan kişilerin başında gelmektedir. Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Nafi Atuf'un hayatı, öğrenim gördüğü okullar, yetiştiği çevre ve yazdığı eserleri anlatılmaktadır. İkinci bölümde; etkilendiği batılı eğitimciler, eğitim görüşleri, maarifte yaptığı başlıca görevler ve içinde bulunduğu önemli toplantılar ve faaliyetleri, üçüncü bölümde ise; siyasete nasıl geçtiği, hangi eğitim politikalarının içinde bulunduğu, çok partili hayata geçiş yıllarında partideki konumundan bahsedilmektedir. Ekler kısmında ise Nafi Atuf'un hayatı boyunca yazdığı eserleri, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan makaleleri, ulaşılan arşiv belgelerinden bazıları ve ilgili resimler bulunmaktadır.

Çalışmanın kapsadığı yıllar tarihin akışı içinde olayların yoğun geçtiği yıllardır. II. Meşrutiyet, Balkan Savaşları, I.Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet Dönemi, Çok partili hayata geçiş yılları. Yaşanan olayların hepsi başlı başına inceleme konusudur. Bu yüzden olayları aktarırken sınırları çizmekte zorlanılmıştır. Nafi Atuf'u anlatırken yazdıklarından kesitler verilerek onun düşünce yapısı aktarılacak istenmiştir. Eserlerinin ve makalelerinin ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınması daha sağlıklı olacağından derinlemesine tahlil yapılmamıştır. Cumhuriyet Döneminde yaşayan birçok kişi hatıra tutmasına karşın Nafi Atuf bunu yapmamıştır. Onun kişiliği hakkında bilgilere yazılanlardan ve aile yakınlarının anlattıklarından yola çıkılarak ulaşılmıştır.

Yüksek lisans tezinin başlangıç noktasından son şeklini alıncaya kadar her ihtiyaç duyduğumda ilgisini esirgemeyen ve engin bilgileriyle beni yönlendiren çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Selçuk'a öncelikle teşekkür ederim. Lisans eğitimime verdiğim 15 yıl aradan sonra bu çalışmanın üstesinden geleceğime beni inandıran ve destekleriyle yüreklendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Arslan'a, Prof. Dr. Cezmi Eraslan ile Prof. Dr. Halil Bal hocalarıma da ayrıca teşekkürü borç bilirim. En sıkıntılı zamanlarımda vaktini ayırarak telkinlerde bulunan arkadaşım Gözde Akyunak Sayar'a minnetarım.

Çalışmayı yürütürken verdikleri hizmetlerle destekleyen Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İSAM Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi çalışanlarına da ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum.

Tezin hazırlandığı süreçte manevi desteklerini esirgemeyen annem, babam ve kız kardeşlerime, çalışmalar sırasında çocuklarımla ilgilenen ve kahrımı çeken sevgili eşim Mustafa Bey'e, zaman zaman eksik ilgime rağmen beni anlayışla karşılayan sevgili çocuklarım Ahmet ve Şevval'e tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

HÜLYA ÖZMEN
İstanbul-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM NAFİ ATUF KANSU'NUN HAYATI

A. DOĞUMU, ÖĞRENİMİ VE MEMURİYET YILLARI	4
1 .Nafi Atuf'u Etkileyen Meşrutiyet Aydınları	6
2. Mezuniyet Sonrası İlk Görev Yılları	9
3. Edirne Yılları ve İzcilik Faaliyetleri	13
4. Satı Bey ve Nafi Atuf	16
5. Bursa Darülmuallimliği	19
6. İstanbul Darülmuallimine Tayin	20
B. SİYASETE GİDEN YOLDA NAFİ ATUF	23
1. Milli Mücadele Yılları	24
2. Eğitimden Siyasete	25
C. ESERLERİ	30
1. Yeni Mektepte	30
2. Vatanımın Coğrafyası	31
3. Froebel	31
4. Fenn-i Terbiye Tarihi	31
5. İlk Mektep Muallimi	32
6. Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme	32
7. Türklerin Terbiyeye Hizmetleri	34
8. İlk Kültür İzleri ve Nakil Vasıtaları	34

İKİNCİ BÖLÜM
NAFİ ATUF'UN EĞİTİM ALANINDAKİ GÖRÜŞ VE FAALİYELERİ

A. NAFİ ATUF'U ETKİLEYEN EĞİTİMBİLİMCİLER	36
B. MAARİF BÜROKRASİSİNDEKİ FAALİYETLERİ	39
1. Muallime ve Muallimler Cemiyeti	39
2. Maarif Kongresi	41
a. Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyesi	43
3. Misak-ı Maarif	46
4. Birinci Heyet-i İlmiye	46
5. Tevhid-i Tedrisat Kanunu	51
6. İkinci Heyet-i İlmiye	54
7. Birinci Maarif Müfettişleri Kongresi	55
8. Üçüncü Heyet-i İlmiye	57
9. Maarif Teşkilatını Düzenleme Çabaları	58
10. Rusya Maarifi'nden İzlenimleri	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NAFİ ATUF'UN SİYASİ YAŞAMI VE FAALİYETLERİ

A. TÜRK MAARİF CEMİYETİ	65
1. Cemiyetin Kuruluşu	66
2. Cemiyetin Nizamnamesi ve Faaliyetleri	70
B. HALKEVLERİ	72
1. Ankara Halkevi Başkanı Nafi Atuf	74
2. Ülkü Dergisi	81
C. DİĞER SİYASİ FAALİYETLERİ	85
1. 1935 Kurultayı ve Köy Okullarının Açılışı	85
2. Siyasi Müsteşarlık	87
3. Anıtkabir Üst Komisyon Kurulu	88
4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	89
5. Dörtlü Tahrir Olayı	92
6. Çok Partili Hayata Geçiş ve Siyasete Veda	97
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	105
EKLER	116

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.y.	: Adı geçen yayın
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
EÜ	: Erciyes Üniversitesi
Haz.	: Hazırlayan
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MF.MKT	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri
MÜ	: Marmara Üniversitesi
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Osmanlı Devleti Türk-İslam devletlerinden miras aldığı gelenek ve töreler doğrultusunda kurulmuş, zaman içinde geniş topraklara hakim bir devlet olmuştur. Siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri alanlarda üstünlüğünü çok uzun yıllar sürdürmüş, ancak bunu 17. yüzyıl sonrasında koruyamayarak gerilemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti her alanda ilerleyen batıyla ilişkilerini sınırlı tutmuştur. Avrupa'nın ilerlemesi karşısında yerinde sayıp gerilemeye başlayınca ekonomik, askeri, eğitim sistemlerinde aksaklıklar görülmüştür.¹

Osmanlı tarihinden günümüze kadar eğitim ve öğretim meselesinde karşılaşılan eksiklikleri gidermek için düzenlemeler yapılmıştır. Ancak konu Osmanlı Devleti için siyasi bir mücadele olarak algılanmıştır. Çünkü eğitim ve öğretim sistemi bir toplumu ileri seviyeye taşıdığı gibi geri kalmasına da yol açabilmiştir. Bu açıdan baktığımızda Türk eğitim ve öğretiminin gelişim süreci üç kısımda incelenmiştir. İlki; Tanzimat öncesi (Medrese Devri), ikincisi; Tanzimat sonrası (Mektep Devri), sonuncusu ise; Cumhuriyet Devri (Okul Devri). Kısacası Osmanlı'da eğitimin karşılığı medrese ve mektep olarak kabul görürken Cumhuriyet Döneminde eğitimin sembolü okul olarak kabul edilmiştir.²

Osmanlı'da Tanzimat Dönemine kadar eğitim meselelerinde merkezi bir denetim ve yönetim görülmemiştir. Bu okullarda dini ağırlıklı bir eğitim verilmiş, toplum içinde sınıf atlamak isteyenler tercihini bu okullardan yana kullanmıştır. Ancak Batılılaşma sürecinde devlet mecburen eğitim sistemiyle ilgilenmiştir. 29 Nisan 1857'de günümüzdeki karşılığı Milli Eğitim Bakanlığı olan Maarifi Umumiye Nezareti'ni kurmuştur. Maarifi Umumiye Nezareti'nin kurulması Türk eğitim sisteminde bir dönüm noktası olmuş, eğitimle ilgili kararlarda birinci derecede rol oynamaya başlamıştır.³

¹ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yayınları, Ankara, 1996, s. 9.

² Bayram Kodaman, **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. IX-XIV.

³ Erdoğan Başar, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, MEB, İstanbul, 2004, s. 541; Mustafa Gündüz, **Osmanlı Mirası, Cumhuriyetin İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar**, Lotus Yayınları, Ankara, Mart 2010, s.20; Geniş bilgi için bkn. Mahmud Cevad, **Maarifi Umumiye Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı: XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi**, Haz.Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yay.,Ankara, 2001.

Tanzimat'tan başlayarak eğitim sisteminde birçok problemle karşılaşan Osmanlı aydınları problemleri çözmeye yönelik görüş ve faaliyetlerde bulunmuştur. Aslında yaşanan kültürel, siyasal, ekonomik problemlerin temelinde Batılılaşma sürecinin etkileri yatmaktadır. Kültürel batılılaşma sürecinde toplumu etkileyen en önemli araç eğitim sistemi olmuştur. Eğitimde Batı'yı örnek alan bir oluşum yaşanmıştır.⁴ Osmanlı Devleti ilk önce askeri alandan başlayarak yönetimde ve eğitimde Avrupa'yı model alan düzenlemeler yapmıştır. Yeni sisteme uygun memur yetiştirmek için medreseleri kullanmayıp yeni mektepler açmıştır. Osmanlı mekteplerinde yetiştirilen aydınlar devletin dağılmasını önleyememişler ancak Cumhuriyetin inşasında etkili olmuşlardır.⁵

II. Meşrutiyet, Tanzimat'tan gelen kültürel ve siyasi mirası devralmış, II. Abdülhamit döneminin uygulamalarından sonra ortaya çıkan Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık fikirlerinin geliştiği bir dönem olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi, dağılan ve parçalanan Osmanlı'dan filizlenen Cumhuriyet'e geçişte adeta bir köprü olmuştur. Bu dönem Türk siyasi, kültürel ve toplumsal tarihimiz açısından büyük önem taşımaktadır. Kendinden önceki birikimlerin kendinden sonraki döneme aktarılmasında etkili olmuştur. Bir anlamda Cumhuriyet'in siyasal ve kültürel temellerinin alt yapısını oluşturmuştur.⁶ II. Meşrutiyet Döneminde Cumhuriyet Dönemi inkılapları derinlemesine tartışılmıştır. Medreselerin kapatılıp yerine modern okulların açılması, Latin harflerinin alınması, kılık kıyafette kadınların istediği gibi giyinmesi, toplumsal hayatta daha fazla yer alması, Tevhid-i Tedrisat fikri vb. konular dönemin aydınları tarafından dile getirilmiştir. Eğitimin laik ve milli olmasıyla ilgili görüşler öne çıkmış bu konuyu ele alan dergiler yayınlanmıştır.⁷

Eğitimin gelişmesinde Avrupa'ya gönderilerek eğitim alan ve yabancı dil bilen aydınların rolünü unutmamak gerekmektedir. Avrupa'ya giderek öğrendiklerini ülkemize aktaran birçok eğitimci yetişmiştir. Bunlardan İbrahim Ethem Paşa, Selim

⁴ Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 7.

⁵ Ergün, **a.g.e.**, s. 9-10.

⁶ Mustafa Gündüz, **II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları (İçtihad, Sebilü'r-Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler)**, Lotus Yayınevi, Ankara, Nisan 2007, s. 21-24.

⁷ Gündüz, **a.g.e.**, 2010, s. 52.

Sabit Efendi, Emrullah Efendi, Musa Kazım, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ilk akla gelen isimlerdendir.⁸

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketleri Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinin sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamıştır. Ancak batılılaşma süreci Mustafa Kemal önderliğinde uzun yıllar sürmüştür.⁹ Cumhuriyet Dönemi eğitim alanında yapılan inkılaplar çağdaş bir toplum oluşturma ideali son dönemde yetişen aydınların düşünceleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin siyasi kadroları, doktorları, hukuk adamları, tarihçileri son dönem Osmanlı aydınları içinden çıkmıştır.¹⁰ Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarını yönlendirerek eğitim alanındaki faaliyetlere katkıda bulunan eğitimcilerimizin başında ise; Nafi Atuf, Selim Sırrı, Ali Haydar, Hüviyet Bekir, Nevzat Ayasbeyoğlu, Habib Ahmet Aytuna, Ziya Dalat, A.Fuat Baymur, Rafet İnan, Yunus Kazım Köni, İbrahim Yasa gelmektedir.¹¹

Eğitim politikalarını gelecek nesillere aktarmak için eğitim tarihimizi anlatan eserler hazırlanmıştır. Ülkemizde Türk eğitiminin tarihini ilk yazan kişi Mahmut Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı* eserini 1922 yılında yazmıştır. İkinci yazılan eser Nafi Atuf'a aittir. 1930 yılında yazdığı *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme* adlı eseri eğitim tarihçileri için başucu kitabı olma özelliği taşımaktadır. Üçüncüsü ise Osman Nuri Ergin'in beş ciltten oluşan *Türk Maarif Tarihi* adlı eseridir. Osman Nuri Ergin Türk maarifini yazan dördüncü kişinin *Türkiye'de Orta Öğretim* adlı eseriyle Hasan Ali Yücel olduğunu belirtmiştir.

Eğitim tarihimizin ülkemize öğretmen yetiştiren üniversitelerde ders olarak okutulmaya başlaması ise 1965 yılı sonrasına rastlamaktadır.¹² Nafi Atuf, II. Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet Döneminde meslektaşları içinde öne çıkan tanınmış eğitimcilerimizden birisi olmuştur.¹³

⁸ Cavit Binbaşoğlu, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Anı Yay.,Ankara, 2005, s.54

⁹ Ergün, **a.g.e.**, s.10.

¹⁰ Gündüz, **a.g.e.**,2010, s.78.

¹¹ Gündüz, **a.g.e.**, 2010, s.50.

¹² Mustafa Gündüz, **Osmanlı Eğitim Mirası, Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013, s. 21-22; Ergin, **a.g.e.**, s. XI .

¹³ Gündüz, **a.g.e.**,2010, s.137.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAFİ ATUF KANSU'NUN HAYATI

A. DOĞUMU, ÖĞRENİMİ VE MEMURİYET YILLARI

Nafi Atuf, II. Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında eğitim alanındaki çalışmalarda yer alan önemli eğitimcilerden ve siyaset adamlarımızdan birisi olmuştur. Askeri doktorlardan General Abdülaziz Emin Paşa'nın oğludur.¹⁴ Annesi Emine Florya Hanım'dır. Babası Kastamonu'lu, annesi ise Çerkez'dir.

Nafi Atuf'un babası 1887 yılında Edirne Kolordusunda görevlendirilmiştir. Daha sonra 1 Ocak 1888'de Mekke Emirliği Tabipliğine ataması yapılmıştır. Saray tarafından bizzat ataması yapılan Emin Paşa Mekke'de beş yıl süreyle çalışmıştır. Annesi Emine Hanım daha küçük yaşta İstanbul'a gönderilmiş ardından saraya alınarak eğitilmiştir. Ancak "*sarayda isyan çıkardı*" denilerek Mekke'ye sürgüne gönderilmiştir. Sürgünde olmasına rağmen dönemin padişahı II. Abdülhamit'in himayesi altında kalmıştır. Mekke'de bulunduğu sırada Tabib Emin Paşa Emine Hanımı Mekke Emiri'nden istetmiştir. Ancak Emine Hanım Tabib Emin Paşa'yı gördükten sonra bu izdivacı kabul etmiştir. Nafi Atuf bu evlilikten doğan ilk çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Nafi Atuf'dan sonra Müşfika Hanım ikinci, Saibe Hanım üçüncü, Şevket Bey dördüncü çocukları olarak dünyaya gelmiştir.¹⁵

¹⁴ BCA, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945; Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.IV (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1285.

¹⁵ Nil Sarı, Ümit Emrah Kurt, "Tabib Aziz Emin Paşa (1861-1918) ve Ailesi", 5. **Üsküdar Sempozyumu**, İstanbul, 2006, s. 540-54; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **Nafi Atuf Kansu Yaşamı ve Yazıları**, Mülkiyeliler Birliği Yay., Ankara, Ekim 2011, s. 21.

Dört kardeşin en büyüğü olarak doğan Nafi Atuf, babası Aziz Emin Paşa'nın Mekke'de görevini sürdürdüğü esnada 1890 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁶ Doğum tarihi aile kayıtlarında hicri 1308 senesinin Cemaziyel Ahir ayının 16'sı, miladi 26 Ocak 1891 olarak kaydedilmiş olup kendisi özgeçmiş bilgilerini verirken 1890 olarak kaydetmiştir. Bu sebepten doğum tarihi 1890 olarak kabul edilmiştir.¹⁷ 1890'da Mekke'de doğan Nafi Atuf Edirne Sarıcapaşa Mahallesi (014/02-062) nüfusunda kayıtlı bulunmaktadır. İki evlilik yapmak zorunda kalan Nafi Atuf, ilk eşi Ayşe Müfdale (Sarıdal) ile Temmuz 1913 yılında Biga Rüştüyesinde görev yaptığı sırada tanışarak evlenir. Ancak Ayşe Müfdale, 1921 yılının ocak ayında geçirdiği apandisit rahatsızlığı sonucu ani olarak vefat etmiştir. İlk evliliğinden Tuğrul ve Ceyhun isiminde çocukları olmuştur. Nafi Atuf bir süre sonra ikinci eşi Nadire Hanım'la evlenmiştir. 1922 yılının yaz aylarında evlenen Nafi Atuf'un ikinci evliliğinden ise Arman isiminde bir çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁸

İlk, orta ve lise tahsilini Edirne'de tamamlayan Nafi Atuf, ilkokul eğitimini Taşlık İlkokulu'nda almıştır. Bu okul günümüze ulaşamamıştır. Orta ve lise eğitimini ise Edirne Mülki İdadisi'nde tamamlamıştır. Edirne Mülki İdadisi günümüzde Atatürk Orta Okulu ismiyle eğitime devam etmektedir.¹⁹

Edirne Mülki İdadisi'nden 1906 yılında mezun olan Nafi Atuf İstanbul'da Mülkiye Mektebi sınavını kazanıp bu okula kaydını yaptırmıştır.²⁰ 1910 yılında İstanbul'da Mülkiye Mektebi'ni bitirmiştir.²¹

Osmanlı Devleti Avrupa tarzında eğitim kurumlarına askeri okullar açarak başlamıştır.²² Bunu rüştiyeler takip etmiştir. Tanzimat öncesi Osmanlı Devleti ademi merkeziyetle yönetilirken Tanzimat sonrası merkeziyetçilikle yönetilmeye

¹⁶ **BCA**, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945; Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, (2. Cilt), 1860-1949 Mezunları, Örnek Matbaası, Ankara, 1954, s. 679; **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara 1987, s. 340.

¹⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁸ Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem 1927-1931**, 3.C, TBMM Vakfı Yayınları, 1995, s. 248; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 37-58.

¹⁹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 23.

²⁰ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 24.

²¹ **İncece**, Sayı 30, Ekim 1963, s. 5; **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 340.

²² Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi**, MEB, Ankara, 1948, s. 264.

başlamıştır. Bunun sonucunda da eğitim kurumlarında bazı düzenlemelere gidilmiş eskiden kadıların yönettiği eyalet ve sancakların başına kaymakam yetiştirmek üzere bir mektep açılması gündeme gelmiştir. 31 Kanunusani 1274(1859)'de Mekteb-i Mülkiye açılmıştır.²³ Nafi Atuf da o dönemde bu okulu başarıyla okuyan talebelerden birisi olmuştur. Mülkiye Mektebi'nde 324 okul numarasını taşıyan Nafi Atuf'un mezuniyet derecesi "*pekiyi*" olarak kayıtlara geçmiştir.²⁴ Ayrıca Arapça ve Farsça'ya ilgisi olan, İngilizce'yi okuyup yazan bir şahsiyet olduğu bildirilmektedir.²⁵

1. Nafi Atuf'u Etkileyen Meşrutiyet Aydınları

Nafi Atuf'un Mülkiye Mektebi'nde (Mekteb-i Mülkiye-i Şahane) olduğu yıllar Osmanlı Devleti'nin siyasi alandaki en karışık, en çalkantılı olduğu döneme rastlamaktadır. II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart Ayaklanması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimdeki etkili siyaseti, 31 Mart ayaklanması sonucu Selanik'ten Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, V. Mehmet Reşat'ın tahta çıkarılması gibi siyasi olayların tamamı işte bu dönemde yaşanmıştır. Bu olayların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'tan Meşrutiyet yıllarına ve sonrasında ortaya atılan fikirler, akımlar sadece halkı değil günümüzdeki deyimleriyle üniversite çağındaki gençleri de etkilemiştir.

Meşrutiyet yıllarında Mülkiye mektebinde eğitim alan Nafi Atuf da siyasi fikirlerden, batılı düşünürlerden, yurt dışında ortaya çıkan siyasi akımlardan etkilenmiştir. Hatta bazı siyasi cemiyetlerin kuruluşunda rol alıp bazılarında da görev almıştır. Siyasi cemiyetler ve görevleri ilerdeki bölümlerde paylaşılacaktır.²⁶ Bu dönemde birçok eğitim akımı ortaya çıkmıştır. Prens Sabahattin gurubundan olan Nafi Atuf özellikle girişkenlik eğitimi akımı ile ilgilenmiş ve İngiliz eğitim sistemini

²³ Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, Cilt 1-2, Eser Yay., İstanbul, 1977, s. 594.

²⁴ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Mülkiye ve Mülkiyeliler**, (2. Cilt), 1860-1949 Mezunları, Örnek Matbaası, Ankara, 1954, s. 679.

²⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 248.

²⁶ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 24-25.

savunmuştur.²⁷ Yazdığı ve tercüme ettiği eserler incelendiğinde Edmond Demolins (1852-1907), Tolstoy (1828-1910), Prens Sabahattin Bey (1877-1948) ve Mustafa Satı Bey (1879-1968) Nafi Atuf'un fikir hayatında onu derinden etkileyen ilk şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abdülmecit'in kızı Abdülhamit'in kız kardeşi Seniha Sultan'ın oğlu olan Mehmet Sabahattin (Prens Sabahattin) Osmanlı hanedanına mensup bir şahsiyettir. Babası Damat Mahmut Celaleddin Paşa Abdülhamit rejiminden memnun olmadığı için oğulları Sabahattin ve Lutfullah Beylerle 14 Aralık 1899'da deniz yolunu kullanarak Fransa'ya kaçmıştır.²⁸ Prens Sabahattin Avrupa'dan II. Abdülhamit'in rejimine karşı Osmanlı aydınlarını Paris'te bir araya getirmek için henüz 23 yaşında ağır bir sorumluluğun altına girmiştir.²⁹

Prens Sabahattin Osmanlı Devleti için yaklaşan tehlikeli sonu görerek bununla ilgili çözüm önerileri sunmuş, fikirler üretmiştir. Fransız sosyoloğu Le Play'den etkilenmiştir. Bu akımdan hareketle Osmanlı'nın "aşırı merkezîyetçi" yapıdan kurtulup bireylerin öne çıktığı bir yapıya geçerek kurtulabileceğini savunmuştur.³⁰ Ayrıca Prens Sabahattin *La Science Sociale* diye bilinen *Toplumsal Bilim* şeklinde tercüme edilen sosyal görüş ile bu yolda en çok tanınan Edmond Demolins'in eserlerinin takipçisi olmuştur.³¹ Nafi Atuf'un Prens Sabahattin'in fikirlerine ilgi duyması Fransız sosyoloğu Le Play ve Edmond Demolins ekolüyle ilgilenmesi ile başlamıştır.³² Bu durum Nafi Atuf'un ileriki yıllarda Prens Sabahattin Bey tarafından Osmanlı'da temsil edilen Le Play ve Edmond Demolins (*La Science Sociale*) gibi akımlardan etkilenmesine, 1910 yılında Edirne'de *Say ve Tettebbu* adlı

²⁷ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yayınları, Ankara, 1996, s. 170.

²⁸ Cavit Orhan Tütengil, **Prens Sabahattin**, İstanbul Matbaası, 1954, s. 17.

²⁹ N. Nurettin Ege, **Prens Sabahattin Hayatı ve İlmi Müdafaaları**, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977, s. 25.

³⁰ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yayınları 4, İstanbul 1994, s. 274.

³¹ Y. Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, C. II, Kısım IV, TTKY, Ankara 1952, s. 19; Akyüz, **a.g.e.**, s. 273.

³² Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 24.

dergiyi çıkarmasına etki etmiştir.³³ *Say ve Tettebbu* adlı mesleki dergiyi Edirne Darülmuallimin öğretmenlerinden Mehmet Vehbi Bey ile beraber çıkarmıştır.³⁴

1905-1906 yıllarında Prens Sabahattin Bey'in yönlendirmeleri ve o dönem Jön Türklerin düşüncelerini yaymak maksadıyla İstanbul'da Mercan İdadisi içinde *Cemiyet-i İnkılabiye* isimli teşkilatın kurulmasında Nafi Atuf'ta görev almıştır.³⁵ Daha sonra 1908 yılına geldiğimizde ise Prens Sabahattin Bey'in kurduğu Paris merkezli *Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin* İstanbul'da da teşkilatlandığı *Nesli Cedit* adıyla Şehzadebaşı'nda ilmi bir kulüp açıldığı görülmektedir. Nafi Atuf ile birlikte Hamid ve Ferid Necdet Beyler bu kulübün kurucuları arasında olup memleket sorunları ile ilgilenmişlerdir.³⁶

Prens Sabahattin Bey'in fikirleri Cumhuriyet Dönemi eğitim ve aydın çevrelerinde Anglo-Sakson yaklaşımı hakkında yayın, kitap, makale tercümelerine neden olmuştur.³⁷ Anglo-Sakson yaklaşımında "*Hayat mücadelesinde başarılı olmak*" çok önemlidir. Bunu başarmak için Prens Sabahattin Bey milli eğitimin önemi üzerinde durmuştur. Eğitimin iyileştirilmesi içinde okul ve ailenin iki önemli uygulayıcı olduğunu savunmuştur. Eğitimle ilgili bu fikirler Nafi Atuf için Cumhuriyet Döneminde yazılarını yazarken fikirlerine kaynak olacaktır.³⁸

Nafi Atuf'u etkileyen şahsiyetlerden biri olan Satı Bey,³⁹ Yemen'in San'a şehrinde 1880 yılında doğmuştur. Nafi Atuf gibi Mülkiye Mektebinden mezun olan Satı Bey aslen Araptır. Osmanlıcılık görüşlerine sahip olan Satı Bey'e Türkçülük

³³ Tütengil, **a.g.e.**, 1954, s. 63; Ahmet Şeref Ceran, **Prens Sabahattin Bey Hayatı, Dönemi ve Fikirleri**, Arı Basımevi, Konya, 1994, s. 59.

³⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s. 251.

³⁵ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 24.

³⁶ Cemal Kutay, **Prens Sabahattin Bey II. Abdülhamit İttihat ve Terakki**, Tarih Yayınları, İstanbul, 1964, s. 243; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 25-26.

³⁷ Tütengil, **a.g.e.**, s. 62.

³⁸ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1289; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 26.

³⁹ Geniş bilgi için bkn. Fatma Çil, "**Satı Bey'in Hayatı, Eserleri ve Türk Eğitimine Katkıları**", MÜ Türkiyat Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

fikrini savunan çevreler dahi saygı duymuştur.⁴⁰ Satı Bey ülkemizde kitle eğitim akımının temsilcisi kabul edilir. Bu akımın amacının, toplumun bütün fertlerini belirli bir seviyede eğitmek yoluyla yükseltmek olduğunu anlıyoruz. O dönemde eğitimle ilgilenen çevreler tarafından Satı Bey'in görüşlerinin desteklendiğini görmekteyiz.⁴¹ Nafi Atuf, Meşrutiyet Dönemi eğitim sistemi üzerinde etkili bir şahsiyet olan Satı Bey'den özellikle onun eğitim görüşlerinden etkilenmiştir.⁴² Darüşşafakada Satı Bey'in yardımcısı olarak görev yapmış,⁴³ Satı Bey'le yetim yurtlarında çalışmıştır. Satı Bey'in açtığı Numune ve Tatbikat Mektebinin çalışmasını örnek almıştır.⁴⁴

Nafi Atuf, Meşrutiyet dönemine rastlayan eğitim yıllarını Mülkiye Mektebinden 1910 yılının Temmuz ayında tamamlayarak “pekiyi” derece ile mezun olmuştur.⁴⁵ Onun mezun olduğu dönemde Mülkiye Mektebi müdürlüğünü Mehmed Rakım Bey yapmaktadır. 16 Haziran 1910 tarihli diplomasında dönemin maarif nazırı olan Emrullah Efendi ile okul müdürü Mehmed Rakım Bey ve müdür yardımcısı Ali Nazım Bey imzası bulunmaktadır.⁴⁶

Mülkiye Mektebinin 1911 yılında mezun olan talebelerinden 543 numaralı Ahmet Halit Yaşaroğlu mektep arkadaşlarından bahsederken Nafi Atuf ve diğerlerinden şu şekilde bahsetmektedir:⁴⁷

“Şimdi biraz da mektepteki meşhur simalardan bahsedeyim. İlk girdiğimiz sene, son sınıfın birincisi 312 Ali Muzafferdi (Göker), Trabzonlu Şefik (Başman) ile merhum iktisatçı İbrahim Fazıl (Pelin) en çalışanlarındandı. Bu sınıfın mücadeleci çocuklarından biri de, İzmirli Şükrü (Saraçoğlu) idi.

⁴⁰ Mustafa Gündüz, **Mustafa Satı Bey ve Eğitim Bilimi (Fenn-i Terbiye C.1-2)**, Otorite, Ankara, Kasım 2010, s.12; Mustafa Ergün, “Satı Bey Hayatı ve Türk Milli Eğitimine Hizmetleri”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 1, 1987, s. 1; Akyüz, **a.g.e.**, 262-263.

⁴¹ Ergün, **a.g.e.**, s. 175.

⁴² Ergün, **a.g.e.**, s. 191; Mustafa Gündüz, **a.g.e.**, s.7.

⁴³ **İmece**, Sayı 30, Ekim 1963, s. 6.

⁴⁴ Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)** Güldikenli Yayınları, Ankara, 2001, s. 36; Mustafa Ergün, **a.g.m.**, s.7.

⁴⁵ Mücellitoğlu, **a.g.e.**, s. 1285.

⁴⁶ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 27.

⁴⁷ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, (1. Cilt Tarihçe), 1859-1949 M. M ve S. B. O, Örnek Matbaası, Ankara, 1954, s. 438.

İkinci sınıfın ileri gelenleri, Mustafa Zeki Mesut (Alsan), Ahmet Hamit (Ongunsu), Abdülhafî (Nafî Atuf) idiler...”

Nafî Atuf daha öğrencilik yıllarından başlayarak aldığı görev ve sorumluluklarda kendisini fark ettiren bir duruş sergilemiştir.

2. Mezuniyet Sonrası İlk Görev Yılları

Nafî Atuf mezun olduktan sonra Eylül 1910 yılında Edirne’de bulunan İttihat ve Terakki Mektebi Müdürlüğüne tayin edilmiş böylece ilk defa devlet hizmetine girmiştir.⁴⁸

Bu okul Edirne İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kurulmuş olup önceleri Nimet-i Hürriyet, sonrasında İttihat ve Terakki Mektebi olarak anılmıştır. Nafî Atuf bu okula 14 Eylül 1910 yılında müdür olarak 600 kuruş maaşla başlamıştır. Bu okul 1944 yılında Ticaret Okulu, 1950 yılında Ticaret Lisesi, 1996 yılında Anadolu Ticaret Meslek Lisesinin açılmasıyla Anadolu Ticaret ve Ticaret Meslek Lisesi adını almıştır. Günümüzde ise restore edilmektedir.⁴⁹

Nafî Atuf iki ay sonra Kasım 1910’da İttihat ve Terakki Mektebi Müdürlüğünün yanısıra Edirne Maiyyet Memurluğu görevi de verilmiştir. Bu görevlerini Balkan Savaşı sırasında Bulgarların Edirne’yi işgaline kadar devam ettirmiştir.⁵⁰ Edirne’nin işgali sırasında Bigadiç Rüştîyesi muallimliğine atanmıştır.⁵¹ O dönemde Edirne Kaleiçi’nde bulunan bir Ermeni Rüştîyesinde de Türkçe öğretmenliği yapmış olup bu okulun Taşlık semtinde bulunan Arşogonyan Ermeni Okulu olması ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir.⁵² Edirne’de o dönemde

⁴⁸ BCA, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945; Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1285.

⁴⁹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 30.

⁵⁰ Özlem Ağırman, **Dünden Bugüne Edirne İsimler Sözlüğü**, Özlem Kitabevi, Edirne, 2004, s. 116.

⁵¹ BCA, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945; Ali Çankaya Mücellitoğlu, **a.g.e.**, s. 1285.

⁵² Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 31.

Ermenilere ait beş okul bulunmaktadır. Okulların isimleri şöyledir; Arşagonyan, Hırismiyan, Okansaser, Torkomyan, Kösedurcuyan'dır.⁵³

Nafi Atuf Edirne'de öğretmenlerin mesleki sorunlarını kendi aralarında görüşüp tartışabilecekleri mesleki gelişimlerini iyileştirebilecekleri bir örgütün kurulmasında bizzat görev almıştır. *Mahfel-i Muallimin* adlı bu dernek Meşrutiyet döneminde öğretmenler tarafından açılan taşradaki eğitim kurumlarından birisi olarak tanınmıştır. Bu dernekle ilgili olarak Nafi Atuf'un kendisi iki ciltlik Türkiye Maarif Tarihi adlı eserinde öğretmenler arasında kurulan bu cemiyetten ilk öğretmen derneği olarak bahsetmektedir.⁵⁴ Bu derneğin tüzüğü Edirne'de yayınlanan *Say ve Tettebbu* dergisinin Şubat 1911 birinci sayısında yayınlanmıştır.⁵⁵ Ancak *Mahfel-i Muallimin*'den önce 1908 yılında kurulan *Encümen-i Muallimin* adlı dernek meşrutiyet döneminin ilk öğretmen derneği olarak görülmektedir.⁵⁶

Meşrutiyet döneminde taşrada çıkarılan öğretmen dergilerinden birisi de Edirne Darülmuallimini öğretmenlerinden Nafi Atuf ve Mehmet Vehbi (Sarıdal) Bey'in Şubat 1911'den itibaren çıkardıkları *Say ve Tettebbu* dergisidir.⁵⁷

Dergi 22 Şubat 1911 tarihi itibarıyla yayın hayatına başlamış olup yaklaşık 1,5 sene yayınlanmıştır. 15 günde bir yayımlanan *Say ve Tettebbu* otuz dokuz sayı çıkarılabilmektedir. Son sayısı ise 1 Ağustos 1912'de çıkarılmıştır. Nafi Atuf derginin mesul müdürlüğünü üstlenmiştir. Derginin içeriğine baktığımızda edebiyat ve toplum bilimi ile ilgili konularda farklı makalelerin olduğu görülmektedir.⁵⁸ Balkan Harbi başlangıcında ve sonrasında bir hudut şehrinde Osmanlı Devleti'nin en kritik siyasi koşullar içinde bulunduğu sırada dergi yayın hayatını sürdürmüştür. *Say ve Tettebbu*

⁵³ Ratıp Kazancıgil, Nilüfer Gökçe, **Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları**, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne, 2005, s. 87.

⁵⁴ Nafi Atuf, **Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme (2.Cilt)**, İstanbul, 1932, s.111;Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yayınları 4, İstanbul, 1994, s. 249.

⁵⁵ Mustafa Gündüz, “ II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I)”, **Turkish Studies**,Volume 5/2, Spring 2010,1092

⁵⁶ Yahya Akyüz, “Türkiye’de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak”, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.3, s.1-4, s.110

⁵⁷ Akyüz, **a.g.e.**, s. 251.

⁵⁸ Ender Bilal, **Edirne'nin Basın -Yayın Tarihi (1361-2006)**, I. Cilt, Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006, s. 107.

dergisi edebiyat, terbiye ve içtimai konularda diğer meselelerden uzak mesafeli çizgisini korumuştur. Derginin aynı çizgide gidişini makaleleri çıkan kişilerin o dönemde devlet memuru olmalarıyla açıklayabiliriz. Nafi Atuf derginin çıktığı tarihlerde Edirne Maiyet Memurluğu'na tayin edilmiştir. Aynı zamanda Edirne İttihat ve Terakki Mektebinde müdürlük de yapmaktadır.⁵⁹

Dergide Meşrutiyet Dönemi eğitimcilerinden İzzet Ulvi, Ali Galip, M. Edip, Mehmet Sıtkı, Rabbani Fehmi, Namık Zeki, Hasan Fehmi Beyler makaleler yazmıştır. Ayrıca Ragıp Nurettin Bey ilk izcilik fikirlerini bu dergide tanıtmıştır.⁶⁰ Osmanlıca olan bu dergi 16,5x2,5 ebadındadır. Milli Kütüphane, Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, Atıf Efendi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphane arşivlerinde nüshaları bulunmaktadır.⁶¹

Nafi Atuf Edirne'de 1912'de okul müdürlüğü yaptığı sırada Edmond Demolins'ten otuz iki sayfalık *Yeni Mektepte* adlı eserin çevirisini yapmış ve yayımlanmıştır.⁶² Nafi Atuf'un o dönemde *Türk Yurdu* dergisinde yazıları yayımlanmıştır. Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilanıyla birçok fikir adamı görüşlerini kamuoyuna duyurabilmek için basın ve yayın organlarını seçmiştir. *Türk Yurdu* adlı dergide Meşrutiyet Döneminde *Türk Yurdu Cemiyeti'nin* önemli yayın organlarından birisi olmuştur.⁶³

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet yıllarında Türkçülük fikrinin gelişmesinde Rusya doğumlu Türk fikir adamlarının etkisi fazlaca olmuştur. Rusya'da meydana gelen iç sorunlar yüzünden Osmanlı'daki özgür ortamdan yararlanmak isteyen fikir adamları İstanbul'a gelerek çalışmalarını devam ettirmişlerdir.⁶⁴

⁵⁹ Aysel Güngör, “1921 Yılı Mecmualarından Şehbal, Resimli Kitap, Say ve Tettebbu üzerine İnceleme”, İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, 1966-67, Say ve Tettebbu Kısmı, s. 2.

⁶⁰ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, a.g.e., s. 33.

⁶¹ Bilar, a.g.e., s. 107.

⁶² Ali Çankaya Mücellitoğlu, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları*, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1289.

⁶³ Gündüz, a.g.e., 2007, s. 351-352.

⁶⁴ Gündüz, a.g.e., 2007, s. 355.

Rusya'dan gelen Türklerin çoğu Rus lise ve üniversitelerini bitiren yüksek standartta eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Bu fikir adamları Osmanlı'nın kaybettiği, Müslümanların günden güne küçümsendiği bir ortamda saltanat, din, devlet olgusuna değil, millet olgusuna dayanan bir siyasi akımı Osmanlı'da yaymak istemişlerdir. Türkçülük akımını Yusuf Akçura (1876-1939), Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Hüseyinzade Ali (1864-1941) gibi isimler tarafından kısa zamanda yaymayı başarmışlardır.⁶⁵ Yusuf Akçura İstanbul'a gelir gelmez öğrencilik yıllarından tanıdığı tanınmış Türkologlardan Necip Asım (Yazıksız, 1861-1935) ile Veled Çelebi (İzbudak, 1869-1950) ile konuşup kültürel, politik olmayan milliyetçi bir dernek kurmak istediğini, onlardan bu konuda kendisine yardımcı olmasını istemiştir. 25 Aralık 1908'de *Türk Derneği*'ni Yusuf Akçura, Necip Asım ile Veled Çelebi öncülüğünde kurmuştur.⁶⁶ Dernek Türklerin edebiyatını, tarihini, toplumsal özelliklerini incelemek ve ilgili çalışmalar yapmak, elde edilen sonuçları kamuoyuyla paylaşmak amacındadır. Ancak bu dernek kendi adını taşıyan *Türk Derneği* dergisi ismiyle yedi sayı çıkarabilmiştir.⁶⁷

Türk Derneği'ni 31 Ağustos 1911'de kurulan *Türk Yurdu* isimli cemiyet takip edecektir. Cemiyetin kurucuları arasında yine Yusuf Akçura bulunmaktadır.⁶⁸ Cemiyet *Türk Yurdu* adıyla 1911 Kasım sonundan itibaren I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar iki haftada bir düzenli yayımlanmıştır.⁶⁹ 1916 yılında tekrar yayın hayatına başlamış olan dergi günümüzde de yayımlanmaya devam etmektedir.⁷⁰

Türk Yurdu amacını ilk sayısında “*Türklüğe hizmet etmek, Türklüğe faide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollarda yürüyeceğimizi mecmuamızın münderecatı göstereceğinden mesleğimizin teşrihini fazla bulmuyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.*” şeklinde ifade etmektedir. *Türk Yurdu*'nda toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel konularla ilgili geniş bir yelpazeyle makaleler

⁶⁵ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970, s. 345-346.

⁶⁶ Masami Arai, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s. 24-25.

⁶⁷ Gündüz, **a.g.e.**, s. 355.

⁶⁸ Arai, **a.g.e.**, s. 82 .

⁶⁹ Arai, **a.g.e.**, s. 85.

⁷⁰ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 35.

yayımlanmıştır.⁷¹ *Türk Yurdu* dergisi siyasetle en son ilgilendiklerini söylese de⁷² İttihat ve Terakki Cemiyetiyle ilişki içinde olmuştur. Hatta Ziya Gökalp'in en önemli eserlerinden olan “*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*” isimli yazı dizisi *Türk Yurdu*'nda yayımlanmıştır.⁷³

Dergide edebi türden seyahat yazılarına çok sayıda rastlanmaktadır. *Türk Yurdu*'nda yayımlanan bazı seyahat yazıları şunlardır: Halim Sabit'in “*Altaylara Doğru*” A. Agayef'in “*Almanya Seyahati İntibaatımdan*”, İ. Gaspıralı “*Hind Yolunda*” gibi. Nafi Atuf ise Anadolu ile ilgili seyahat yazılarını, Edirne'nin günlük yaşamını, ekonomisini, eğitim durumunu, coğrafi özelliklerini yazmıştır. Nafi Atuf 1916 yılından başlayarak 1925 yılına kadar *Türk Yurdu* dergisinde eğitim ve pedagoji ile ilgili birçok yazı yazmıştır. Bunların içinde “*Hususi Muhabirimizden: Edirne'den*” isimli yazısı derginin 1916 yılı 3. sayısında yayımlanmış olup dergideki ilk yazısı olması bakımından önemlidir.⁷⁴

3. Edirne Yılları ve İzcilik Faaliyetleri

Nafi Atuf Balkan Harbinin başlaması üzerine ailesini İstanbul'a göndermiştir. Kendisi Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgal edilmesine kadar Edirne'de kalmıştır.⁷⁵ Edirne'nin işgali sırasında Kaleiçi'nde Edirne Mektebi binasında açılan Askeri Hastanenin Müdürü samimi arkadaşı Vehbi Bey'dir. Bu hastanede yakın arkadaşı Vehbi Bey'in yardımcısı sıfatıyla görev yapmıştır.

Nafi Atuf Edirne'nin işgali sırasında Bigadiç Rüştüyesi muallimliği yapmıştır.⁷⁶ Biga'da görevine devam ederken yakın arkadaşı Vehbi Sarıdal'ın kız kardeşi, Dame de Sion Lisesi mezunu Fransızca öğretmeni Ayşe Müfdale (Sarıdal) Hanımla evlenmiştir.⁷⁷ Balkan Savaşları sırasında bir süre Edirne'de kalan Nafi Atuf,

⁷¹ Gündüz, a.g.e.,2007, s. 362-366.

⁷² Gündüz, a.g.e.,2007, s. 365.

⁷³ Y. Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, Cilt II, Kısım IV, TTK Yay, Ankara 1952, s. 496.

⁷⁴ Mustafa Gündüz, a.g.e.,2007, s. 368-369; Metin Atuf Kansu - K. Işık Kansu, a.g.e., s. 35.

⁷⁵ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1285.

⁷⁶ Mücellitoğlu, a.g.e., s. 1285.

⁷⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, a.g.e., s. 37.

Bulgar işgali üzerine Edirne'den İstanbul'a giderek Dolayoba köyüne ailesiyle yerleşmiştir. Burada bir süre çiftçilik deneyiminde bulunmuş ardından Edirne'ye tekrar eğitim hizmeti vermek üzere dönmüştür.⁷⁸ Edirne'nin Bulgar işgalinden kurtarılması üzerine Nafi Atuf Ocak 1914'te Edirne Darülmuallimîn Müdürlüğüne tayin edilmiştir.⁷⁹ Bu okulun müdürlüğünü yaptığı sırada henüz yirmi üç yaşındadır.⁸⁰ Okul Bulgar işgali sırasında bir süreliğine hastane olarak kullanılmış Edirne'nin tekrar kurtarılmasının ardından tamir edilerek eğitim hizmetine tekrar başlamıştır. 1914 yılının başlarında Nafi Atuf birkaç ay Edirne Darülmuallimin Müdürlüğü görevini yapmıştır. Günümüzde Edirne Lisesi ismiyle hizmetine devam etmektedir.⁸¹

Nafi Atuf 1912-1913 yıllarında İsviçre ve bazı Balkan ülkelerine giderek oralardaki yüksek eğitim kurumlarının işleyişini incelemiştir. Bu incelemeler onun döndükten sonra özellikle izcilik konusunda faaliyetlerde bulunmasında etkili olmuştur.⁸² İzcilik (Keşşaflık/Boy Scout) dünyada ilk defa bir İngiliz general olan Baden Powel'in 1907 yılında ilk izci grubunu kurması ile başlamıştır. 1908'de örgütlemesi ve Scouting For Boys (Erkek Çocuklar İçin İzcilik) isimli kitabı yayınlamasıyla da izciliği tanıtmış, böylece izcilik dünyada yayılmağa başlamıştır.⁸³

Osmanlı Devletine izciliğin⁸⁴ girişine baktığımızda dünyadaki gelişimine göre hızlı olmuştur. İzcilik konusunda 1908 yılında Baden Powel'in kurduğu Boy Scout teşkilatı hakkındaki ilk tanıtıcı yazının Edirne'de Nafi Atuf yönetiminde çıkarılan Say ve Tettebbu dergisinde yazılmış olduğu görülmektedir. M. Sami'nin 1914'te kaleme aldığı İzci kitabında izciliği Osmanlı'da tesis eden kişinin İzmir

⁷⁸ **İmece Dergisi**, Şark Matbaası, Ekim 1963, sayı 30, s. 6.

⁷⁹ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, (2. Cilt), 1860-1949 Mezunları, Örnek Matbaası, Ankara, 1954, s. 679; Özlem Ağırman, **Dünden Bugüne Edirne İsimler Sözlüğü**, Özlem Kitabevi, Edirne, 2004, s. 11; Ali Çankaya Mücellitoğlu, **a.g.e.**, s. 1285.

⁸⁰ **İmece Dergisi**, Şark Matbaası, Ekim 1963, sayı 30, s. 6.

⁸¹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 37.

⁸² Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 38.

⁸³ Suat Karaküçük, "Osmanlıda İzciliğin Paralimenter Görünümü", **Milli Eğitim Dergisi**, No:143,1999, s. 65-75

⁸⁴ Geniş bilgi için bkn. Yiğit Akın, **Gülbüz ve Yavuz Evlatlar:Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İletişim Yay.,İstanbul, 2004

Darülmualimin Müdürü olan Ethem Nejat Bey olduğu ifade edilmektedir.⁸⁵ İstanbul İl İzci Kurulu eski başkanlarından Rıza Bediz ise bu görüşe katılmayıp, izciliğin ülkemizde ortaya çıkışına ilişkin olarak “*İzcilik Teşkilatı, 1909 yılında İstanbul’da, biri Galatasaray Lisesi, diğeri Kabataş Lisesi Beden Terbiyesi Öğretmenleri bulunan Ahmet ve Abdurrahman Robenson kardeşlerin şahsi teşebbüs ve gayretleri ile memleketimizde ilk defa Keşşaflık adı ile kurulmuştur. Balkan Harbinin zuhuruna kadar iyi bir inkişaf göstermeye başlayan izcilik, Balkan Harbinin başlamasıyla durgunluk devrine girmiştir*” demektedir.⁸⁶

Zafer Toprak ise, izciliğin Osmanlı’daki öncülerini Robenson kardeşlerin yanı sıra Ethem Nejat, Nafi Atuf, Ahmed Cevat olduğunu belirtmektedir. Balkan Savaşlarının sürdüğü sırada bir müddet kesintiye uğrayan izcilik çalışmaları bu savaşlardan yenilgi alınması üzerine tekrar konuşulmaya başlanmıştır.⁸⁷ Bu konuda Harbiye ve Maarif Nezaretleri bünyesinde Enver Paşanın yönetiminde Osmanlı’daki okulların tamamında bir Türk izci derneği kurulması için çalışmalar yürütülmüştür. Bu hareketle Türk gençliğine canlılık ve sporu sevdirmek hedeflenmiştir.⁸⁸

O dönemde Nafi Atuf ve yakın arkadaşı Manastır Öğretmen Okulu Müdürü Ethem Nejat Bey “*mükemmel bir gençlik teşkilatı*” kurmak üzere İsviçre İzcilik Merkezi Kandersteg’e gönderilmiştir.⁸⁹ Nafi Atuf ve Ethem Nejat Bey Avrupa’daki izlenimlerini dönüşte İttihat ve Terakkinin güçlü isimlerinden Enver Paşa’ya aktarmışlardır. İzciliğin gençler için uygun bir faaliyet olduğunu batıdaki gibi bir teşkilatlanmaya gidilebileceğinin altı çizilmiştir. Ancak izciliğin örgütlü duruma gelebilmesi için bu konuda uzman birinden yardım alınması gerektiğinden Belçika İzcilik Teşkilatı kurucusu İngiliz Harold Parfitt, İstanbul’a Enver Paşa tarafından davet edilmiştir. Parfitt 1913’ün sonlarında beş yıl görev yapmak üzere İstanbul’a gelir.⁹⁰ İngiliz Harold Parfitt’e, her ay yirmi beş lira maaş verilmesi ayrıca sadece bir

⁸⁵ Mehmet Salih Erkek, **Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat (1887-1921)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 89.

⁸⁶ Rıza Bediz, **İzcilik ve İzci Kampları**, İstanbul, Pedagoji Cemiyeti Yayınları, 1955, s. 7; Mehmet Salih Erkek, **a.g.e.**, s. 89-90.

⁸⁷ Zafer Toprak, “İttihat ve Terakki’nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, C.7,1979, s. 95; Mehmet Salih Erkek, **a.g.e.**, s. 90.

⁸⁸ Mustafa Gencer, **Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu” 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 89.

⁸⁹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 38.

⁹⁰ Karaküçük, **a.g.m.**,s.65-75.

defaya mahsus olmak üzere yol masrafı olarak yüz liranın verilmesi kararı alınır.⁹¹ Parfitt görev süresi sırasında ilk iş olarak 9 Nisan 1914'te *İzciler Ocağı* kurarak izciliğin örgütlenmesi için çalışmalarına başlar. Darülmuallimin-i Ali'de izcilik dersleri verir. Yürüyüşler yapılır, kamplar düzenlenir, oymak beyleri kursları açılır. Mezunlar diplomalarını bizzat Enver Paşanın elinden alarak izcilik yeminlerini yaparlar.⁹²

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Harbiye Nezareti okullardaki izcilik faaliyetlerinin Alman subaylara verilmesine karar vermiştir. Savaşta İngiltere ile karşı karşıya geldiğimiz için İngiliz Parfitt'e tazminatı da ödenerek gönderilmiştir. Parfitt'in çalışmalarını yürüttüğü *Güç Dernekleri* yerine *Osmanlı Genç Dernekleri* kurulmuştur. Bu dernekler Osmanlı Devleti'nin izcilik faaliyetlerinden sorumlu tutulmuştur. Dernekler bazı özelliklerini kaybetse bile Cumhuriyetin kurulmasından sonrada varlığını devam ettirmiştir.⁹³

4. Satı Bey ve Nafi Atuf

Osmanlı Devleti Tanzimat döneminden başlayarak eğitim alanında yenilik hareketlerine I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde devam etmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet yıllarında öğretmen yetiştirme konusuna öncelik verilmiştir. Eğitim ve öğretim yöntemlerine, ders programlarına, ders kitaplarına, süreli yayınlara ait düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Mesela, Satı Bey öncülüğünde İstanbul Darülmuallimini öğretmenlerince *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası* adında eğitim dergisi çıkarılmıştır.⁹⁴

Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarının ardından yaralarını sarmak için eğitim alanında hizmetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Dönemin önemli eğitimcilerinden Satı Bey 5 Ekim 1913'te Darüşşafaka müdürlüğüne atanmıştır. Darüşşafaka, yayınladığı kitapçıkta Satı Bey'in göreve getirilmesinden kurum için büyük bir kazanç olarak

⁹¹ Erkek, **a.g.e.**, s. 102.

⁹² Karaküçük, **a.g.m.**, s.65-75.

⁹³ Erkek, **a.g.e.**, s.106-107.

⁹⁴ Şehbal Derya Acar, **Eğitimde Bir Üstad Satı Bey'i Tanımak**, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2009, s. 21-22.

bahsetmiş, ancak Satı Bey bu görevde kısa bir süre kalmıştır.⁹⁵ Satı Bey'in etrafına çok sayıda kıymetli insan toplanmıştır. Nafi Atuf'un kendini fark ettirmesi uzun sürmemiştir.⁹⁶ Satı Bey geniş yetkilerine dayanarak 8 Şubat 1914'te Nafi Atuf'u İstanbul'da Darüşşafaka Müdür Yardımcısı olarak atamıştır. 21 Şubat 1914'ten sonra Nafi Atuf, Darüşşafaka'da Tarih Öğretmenliği görevinde bulunmuştur.⁹⁷

Satı Bey geniş yetkilerle atandığı Darüşşafaka-i İslamiye Müdürlüğünün Darüşşafaka Okulunda yaptığı bazı uygulamaların değiştirilmesini istemiştir. 13 Mart, 27 Mart ve 3 Nisan 1330 (1914) tarihlerinde kuruma yazılar yazarak vize sisteminin düzeltilmesini istemiş fakat isteği kabul edilmemiştir. Bunun üzerine görevinden Nisan 1914 sonuna doğru istifa etmiştir.⁹⁸ Satı Bey'in ardından Nafi Atuf da 8 Haziran 1914'de Darüşşafaka'daki görevinden ayrılmıştır.⁹⁹

Yetim yurtlarında Satı Bey'le çalışan Nafi Atuf, Satı Bey'in yaptığı çalışmalardan ileride şöyle bahsedecektir: “... Öğretmen Okulunda yapılan yenileştirme, daha doğrusu yeniden oluşturulan İstanbul Erkek Öğretmen Okulu, illerde sonradan açılan Öğretmen Okullarına örnek olduğu gibi, ilköğretimin eski şeklinden çıkarak bilimsel esaslara bağlı bir yol alması da bu Öğretmen Okulu ile başlamıştır. O halde çocuğun doğasına ve yeteneklerine göre bilimsel eğitim ve öğretim yöntemlerinin uygulanmasında öneyak olan ve daha doğrusu pedagojinin ülkede bir bilim ve sanat olarak yayılmasına hizmet eden okulun takibinin özel bir önemi vardır...” ve “... Satı Bey, İslam uygarlığı ile Avrupa uygarlığını birleştirmek gibi belirgin olmayan görüşleriyle birlikte kendisinden öncekilere göre eğitimde laik bir gidişi izlemiştir denebilir...” Ayrıca Nafi Atuf Satı Bey'in açtığı Numune ve Tatbikat Mektebi hakkında olumlu düşünceler beyan etmiştir.¹⁰⁰

⁹⁵ Acar, a.g.e., s. 29.

⁹⁶ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1288.

⁹⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, a.g.e., s. 39.

⁹⁸ Mustafa Ergün, “Satı Bey Hayatı ve Türk Milli Eğitimine Hizmetleri”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 1, 1987, s. 2.

⁹⁹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, a.g.e., s. 39.

¹⁰⁰ Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)** Güldiken Yayınları, Ankara, 2001, s. 36.

Satı Bey, Darüşşafaka'daki görevinden ayrıldıktan sonra 1914 yılının Temmuz ayında yaklaşık dört ay sürecek olan bir Avrupa gezisine çıkmıştır. Bu gezi sırasında çocuk sanatoryumlarını, açık hava okullarını, tatil kolonilerini, Montessori usulü eğitim veren okullara giderek gözlemde bulunacağını belirtmiştir. Geziden dönüşte onun Avrupa izlenimleri *Yeni Mektep* adlı anlayışın şekillenmesinde ve uygulamasında rol oynamıştır.¹⁰¹ Ertesi yıl 1915'te *Yeni Mektep* ismini verdiği uygulamalı eğitim veren bir okul ve okula bağlı hareket eden çocuk yuvası kurmuştur. Satı Bey yurt dışı gezilerinde özellikle İsviçre ve Almanya'da gözlemlediği uygulamalı eğitim veren *Yeni Mektep* okullarından ve Fröbel'in *Kindergarden*'ından etkilenerek ülkemizde kurduğu *Yeni Mektep*'te çağdaş eğitim yöntemlerini kullanmıştır. Açtığı okul önce Bayezıt'ta daha sonra Nişantaşı'nda faaliyet göstermiştir.¹⁰²

Yeni Mektep anlayışı Nafi Atuf'u da etkilemiştir. Nafi Atuf Edmond Demolins'ten *Yeni Mektep*'de adlı kitabı Edirne'de tercüme etmiş, 1912 yılında ise yine Edirne'de bastırmıştır.¹⁰³ Edmond Demolins, Fröbel, Pestalozzi, Lietz gibi Fransız ve Alman eğitim fikir adamlarının savunduğu bu akımın Osmanlı Devleti'ndeki ilk uygulamasını Satı Bey'in hayata geçirdiği görülmektedir.¹⁰⁴

Nafi Atuf 1914'ten itibaren Satı Bey'in başyazarı olduğu¹⁰⁵ 15 günlük aralıklarla yayınlanan *Terbiye Mecmuası*'nda yazılar yazmıştır. Yazılarının içeriği ahlak, aile ve çocuk terbiyesi ile ilgilidir.¹⁰⁶ Örneğin bu mecmuanın 1330 (1914) yılı dördüncü sayısında aileyi toplumun çekirdeği olarak gören Nafi Atuf, doğu ile batı arasındaki farklılığı, çocuklara fazla önem verilmediğini, çocuklara daha çağdaş girişken davranabilen bir eğitim verilmesinin gerektiği üzerinde durmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰¹ Ergün, **a.g.e.**, s. 2-3.

¹⁰² Acar, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁰³ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Ankara, 1996, s. 167.

¹⁰⁴ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁰⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yayınları 4, İstanbul 1994, s. 251.

¹⁰⁶ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁰⁷ Ergün, **a.g.e.**, 167.

Terbiye Mecmuası daha sonra aynı isimle 1918’de Fenn-i Terbiye Encümeni tarafından yayımlanmıştır.¹⁰⁸

Nafi Atuf eğitimle ilgili yazdığı kitaplara yine 1914 senesinde iki kitap daha eklemiştir. Bunlardan ilki *Vatanımın Coğrafyası*, diğeri ise *Froebel* dir.¹⁰⁹

Nafi Atuf Osmanlı’daki eğitim sisteminin yenilenmesi gerektiğini düşünmüş, bu yüzden de *Yeni Mektep* fikrinin eğitim yöntemlerine ağırlık verilmesi gerektiğini yazdığı kitap ve makalelerinde ifade etmiştir. Nafi Atuf o yıllarda çağdaş eğitim akımlarının uygulanması için faaliyet gösteren eğitimcilerin başında gelmiş, köyler ve şehirler için ayrı okul tiplerinin geliştirilmesini hatta öğretmenlerinin de aynı paralellikte farklı yetiştirilmesini istemiştir.

“... Mesela ilk defa 1912 yılında Üsküp Darülmuallimin’in çıkardığı *Yeni Mektep* adlı dergide Ahmet Tevfik adında bir öğretmen, ... II. Meşrutiyet döneminde Manastır Darülmuallimin müdürü Ethem Nejat, Üsküp Darülmuallimin’i Rüştüyesi müdürü Sabri Cemil ve pedagoji öğretmeni Mustafa Şekip, Edirne Darülmuallimi müdürü Nafi Atuf ... köy ve şehir için ayrı okul geliştirilmesini ve ayrı öğretmen tiplerinin yetiştirilmesini savunmuşlardır...”

Yine çağdaş eğitim akımlarından John Dewey’in *İş Okulu* , J. J. Rousseau’nun *Emile*’i, Booker Washington’un *İş Terbiyesi*, George Kerschensteiner’in *İş Okulu*, Maria Montessori’nin *Çocuk Evleri*, Frobel’in *Oyun ve Oyuncakları*, Albert Malche’in *Yeni Terbiyesi* ... gibi çağdaş eğitim akımlarını konu alan çok sayıda eser tercüme ve telif edilmiştir. Bu tercüme ve telif faaliyetlerini yürütenlerin başında İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Sadrettin Celal Antel, Ali Haydar Taner, Mustafa Rahmi Balaban, Kazım Nami Duru, İbrahim Alaeddin Gövsa, Hıfzırahman Raşit Öymen, İsmail Hakkı Tonguç, Halil Fikret Kanat, Nafi Atuf, Selim Sırrı Tarcan, Emin Soysal, M. Rauf İnanc, Ahmet Hasip Aytuna, Kemal Kaya, Cemil Sena, Fuat Gündüzalp... gibi öğretmen ve eğitimciler gelmektedir...”¹¹⁰

Çağdaş eğitim akımlarının tanıtılmasını ve uygulanmasını sağlamak için Nafi Atuf ve eğitim alanında söz sahibi olan arkadaşları büyük çaba göstermişlerdir.

¹⁰⁸ Akyüz, a.g.e., s. 251.

¹⁰⁹ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1289.

¹¹⁰ Ersoy Taşdemirci, “1936 Yılında Sovyet Rusya’da Yüksek Öğrenim Hakkında Hazırlanmış Bir Rapor ve Bu Raporun Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Bakımından Önemi”, **EÜ. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2001, sayı 11, s. 6.

5. Bursa Darülmuallemiği

Nafî Atuf Birinci Dünya Savaşı başladığında vatan savunması yapmak üzere silah altına alınmıştır. Fakat askerlik eğitiminin henüz hazırlık aşamasında iken bir grup öğretmenle beraber askerlik görevleri sonlandırılmıştır. Ardından Maarif Nezaretince Bursa Darülmualleminin Müdürlüğüne ataması yapılmıştır.¹¹¹

Bursa İpekçiler yokuşunda bulunan Bursa Darülmualleminin Müdürlüğüne Maarif Nezareti tarafından yirmi dört yaşında atanan Nafî Atuf eşiyile beraber vazifesini yürütmüştür. Bursa Darülmuallemini 1906'da üç katlı ve ahşap olarak inşa edilmiş olup *Bursa Hamidiye Medreseyi Muallimini* ismiyle eğitim hayatına başlamıştır. Daha sonra *Bursa Muallim Mektebi* ismini alarak 1927 yılına kadar öğretmen yetiştiren bir kurum olmuştur. Günümüzde Çelebi Mehmet Lisesi adıyla hizmet vermektedir.¹¹²

Nafî Atuf Bursa Darülmualleminin Müdürlüğü sırasında öğrencilerin kendi kendilerini yönetebilmesine, izcililikle ilgilenmelerine, spor yapmalarına, çevrelerini incelemelerine imkan sağlayacak ortamlar oluşturmuştur.¹¹³ Bursa'da görev yaparken özellikle orta halli ailelerin çocuklarıyla ilgilenmiş bu çocukların gelişim süreçlerini izlemiştir. Bu açıdan Nafî Atuf Türkiye'deki ilk büyüme araştırmasını 1917 yılında Bursa'da yaşayan ilkökul çocukları üzerinde yaptırmıştır.¹¹⁴ Yedi ile yirmi yaş arasında bulunan Bursalı 125 kız ve 156 erkek üzerinde yaş dilimi ve kilo ölçümleri yapılarak Fransa'da yapılmış araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. Böylece ülkemizde yaşayan çocukların sosyal, ekonomik, fiziksel, zihinsel gelişim verileri izlenmiştir. Büyümenin okullarda izlenmesi ile ilgili yapılan bu çalışma yukarıda da değindiğimiz gibi bir ilktir. Yapılan çalışmanın sonuçları rapor olarak Nafî Atuf tarafından düzenlenmiş ve yayınlanmıştır.¹¹⁵

¹¹¹ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341; Erdal Ceyhan, **Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi (1299-1997)**, Ulusal Bellek Yayınları, Edirne, 2004, s. 42.

¹¹² Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 42-43.

¹¹³ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341.

¹¹⁴ İzzet Duyar, "Türkiye Fiziksel Büyüme Araştırmaları Bibliyografyası" (1917-1997), **AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1999, sayı:39, s.103-129; İzzet Duyar, "Enver Yaşar Bostancı ve Büyüme Araştırmalarına Katkıları", 1998, **Antropoloji**, 13, s. 160.

¹¹⁵ Nafî Atuf Kansu, "Şakirtlerimizin Nemayı Bedenisi", **Muallim**, sayı: 11, 1 Ağustos 1917, s. 349-351; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 44.

6. İstanbul Darülmuallimine Tayin

1915 yılında dönemin Maarif Nazırı tarafından ödüllendirilen Nafi Atuf Bursa'dan İstanbul'a gelerek İstanbul Darülmuallimin müdür yardımcılığına atanır. Hüseyin Ragıp Baydur'da ile aynı görevi yapan Nafi Atuf okul müdürüyle aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine istifa ederek görevinden ayrılır.

Bir süre sonra Maarif Nezareti tarafından İstanbul Darülmuallimat Pedagoji Öğretmenliğine tayin edilmiştir.¹¹⁶ Okulun 1914-1915 öğretim yılında o dönemdeki ismiyle Ruhیات ve Terbiye Öğretmeni olarak görevini sürdürmüştür. İstanbul Darülmuallimat, o yıl eğitimini değişen bazı ders öğretmenleri ve tam 81 öğrencisiyle devam ettirmiştir.¹¹⁷

Osmanlı Devleti savaş sürerken bile özellikle kadınların eğitime önem vermiştir. Devlet imkanları azami derecede kızların eğitime imkan veren okullara yönlendirmiştir. Ortaokul ve lise eğitimi dışında kadınlara Darülfünun yolu açılmıştır. Darülfünunla tanıştırılan kadınların talepleri artınca Maarif Nezareti bu duruma cevaben kız öğrencilere özel bir kurum olarak İnas Darülfünunu'nu açmıştır. 1914-1919 yılları arasında eğitim faaliyeti gösteren kurumdan yaklaşık 53 kişi diploma almıştır.¹¹⁸ Nafi Atuf, kızların eğitime daha fazla önem verilmesinde 1913 Balkan Savaşı sonrası Türk kadınları hakkında çıkarılan yayınların etkili olduğunu söylemektedir. Ayrıca kızların okutulmasıyla ilgili taassubun azaldığını, yöneticilerin kız eğitime dair yeni teşebbüslerde bulunduklarını belirtmektedir.¹¹⁹ Savaşa rağmen 1911 ilk Kız Lisesi, 1914 İnas Darülfünunu gibi kurumlar kızların yüksek öğrenimine imkan vermesi bakımından önem taşımaktadır.¹²⁰

¹¹⁶ Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, s. 341.

¹¹⁷ Cemil Öztürk, **Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, MEB, İstanbul, 2005, s. 60; Cavit Binbaşioğlu, **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2009, s. 502.

¹¹⁸ Ali Arslan, Mustafa Selçuk, Mehmet Nam, **Türkiye'nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919)**, İdil Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.7-22; Ali Arslan, **Darülfünun'dan Üniversite'ye**, Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 68-69.

¹¹⁹ Nafi Atuf Kansu, **Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme (2.Kitap)**, İstanbul, 1932, s. 82.

¹²⁰ Mustafa Selçuk, **İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)**, ATAM, Ankara, 2012, s. 282; Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, Cilt 3-4, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 1554-1555; Öztürk, a.g.e., s. 16.

Nafi Atuf İstanbul Darülmuallimat okulunda görev yaparken bir yandan da yakın eğitimci arkadaşlarından Hüseyin Ragıp Baydur ve Emin Erişirgil ile birlikte *Muallim* adında bir dergi çıkarmışlardır.¹²¹ 28 Temmuz 1916 tarihinden itibaren aylık olarak çıkarılan meslek ve eğitim dergisi olan *Muallim* yayın hayatına başlamıştır.¹²² Dergi İstanbul Kader Matbaası ve Evkaf-ı İslamiye Matbaasında Temmuz 1916-Nisan 1918 tarihleri arasında toplam 25 sayı olarak yayınlanmıştır.¹²³

İstanbul Darülmuallimatında görevini yaptığı sırada bir yandan da *Fenn-i Terbiye Tarihi (Pedagoji Tarihi)* adlı kitabını yazmıştır. 1916 yılında kaleme aldığı bu kitap 1918’de yayınlanmıştır. *Fenn-i Terbiye Tarihi* adlı eseri öğretmen okullarında 1952 yılına kadar ders kitabı olarak okutulmuştur.¹²⁴

Nafi Atuf, İstanbul Kız Darülmuallimatındaki öğretmenlik görevinin yanı sıra Vakıf Mektepleri müfettişliği görevini yapmıştır. Ancak 1916’da yaklaşık bir yıllığına tekrar Bursa’ya dönmüştür. Nafi Atuf, Bursa Darülmuallimin ve Darülmuallimat öğrencilerine medeni bilgiler ile psikoloji dersleri okutmuştur. Ayrıca onun tecrübelerinden yararlanmak üzere Bursa İnas Darüleytamına da müdür olarak tayin edildiği görülmektedir.¹²⁵

21 Kasım 1917 yılında Bursa’dan İstanbul’a geri dönen Nafi Atuf, İstanbul Yüksek Ticaret Okulu Müdür Yardımcılığına getirilmiştir. Bu okulda aynı zamanda öğretmenlik görevini de sürdürmüştür.¹²⁶ Nafi Atuf, Bursa ve İstanbul’daki Darüleytamlarda dönüşümlü yaklaşık dört yıl (1916-1920) görev yapmıştır. Buralarda olduğu süre içinde öğrencilerle pedagoji ve eğitim anlamında birçok yenilikler denemiştir. Edindiği tecrübelerini *Muallim*, *Terbiye*, *Türk Yurdu* gibi o dönemin dergilerinde yazarak eğitimcilerle paylaşmıştır. Darüleytamların ülkemizde nasıl bir süreçten geçtiğine dair fikirlerini “*Bizde Darüleytamlar*” adlı makalesinde değinmiştir. *Türk Yurdu* dergisinde kaleme aldığı makalesinde Balkan Savaşlarının

¹²¹ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara 1987, s. 341.

¹²² Faik R. Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişimine Bir Bakış**, MEB, Ankara 1964, s. 154.

¹²³ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 47.

¹²⁴ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 78, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341.

¹²⁵ **BOA. MF. MKT.** Dosya No: 1219, Gömlek No: 62, 12.09.1332.

¹²⁶ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1285-86.

ardından İstanbul'a göç eden göçmenlerin yerleştirilmesi, çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının büyük sorunlara yol açtığını bunların çözüme kavuşturulması adına "Yetimler Yurdu" anlamına gelen darüleytamların hangi koşullar altında açıldığını anlatmıştır. Hatta bu kurumlarda eğitim verilmesinden dolayı Darüleytam Genel Müdürlüğünün Maarif Nezaretine bağlı bir kurum haline getirildiği bilgisini vermektedir. Ardından İstanbul'u İtilaf Devletlerinin işgal ettiğini ve okullara yerleştiğini, binlerce kimsesiz çocuğun açıkta kaldığını ve bu çocukların bir kısmının 1927 yılında Darüşşafakaya alındığını anlatmaktadır. Darüleytamların ise bir süre sonra tamamen kaldırıldığı bilgisini vermektedir.¹²⁷

Nafi Atuf kısa bir süre darüleytamların genel müdürlüğünde şube müdürlüğü görevini yapmıştır.¹²⁸ Ancak Tedrisat ve Tefrişat Şubesi Genel Müdürü ile yönetim noktasında anlaşamamıştır. İşinde verimli olamadığını düşünerek görevinden ayrılıp Darülfünun'da Fenni Terbiye Müzesi Müdür Yardımcılığı görevine getirilmeyi kabul etmiştir. Görevini Nisan 1921 yılına kadar devam ettirmiştir.¹²⁹

B. SİYASETE GİDEN YOLDA NAFİ ATUF

Nafi Atuf, eğitim faaliyetlerinin yanı sıra bu dönemde ilk defa bir siyasi partinin içinde üye olarak bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nde sosyalist hareketlerin II. Meşrutiyet sonrası örgütlü bir şekilde başlatıldığı görülmektedir. Osmanlı'da Türklerin içinde bulunduğu ilk örgütün "Osmanlı Sosyalist Fırkası" adıyla 1910'da kurulduğu görülmektedir. Ardından "Osmanlı Demokrat Fırkası" faaliyette bulunmuştur. Daha sonra Marksizmin fikirlerini savunan Osmanlı Devleti topraklarında kurulan ilk parti ise "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası"dır. O yıllarda dünyanın birçok yerinde ve Almanya'da Spartakist hareketler yapılmaktadır. Bu hareketlerden Almanya'daki öğrenciler ve işçiler etkilenmiştir. Almanya'da tam da o sırada bulunan on sekiz Türk Spartakistinden biriside Nafi Atuf'dur.

¹²⁷ Nafi Atuf Kansu, "Bizde Darüleytamlar", *Türk Yurdu*, 7. cilt 1918, Tutibay Yayınları, yıl: 7 sayı: 151 (Ocak), s. 29-31; Metin Atuf Kansu - K. Işık Kansu, *a.g.e.*, s. 51-52.

¹²⁸ *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, s. 341.

¹²⁹ Ali Çankaya Mücellitoğlu, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları*, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1286; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, *a.g.e.*, s. 54.

Bu grup içinden yedi sekiz kişi siyasi bir parti kurarak görüşlerini ifade etmeyi düşünerek Berlin’de “*Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası*”nı kurmuşlardır. Aynı grubun fikirlerini anlatabilmek amacıyla önce Berlin’de sonra İstanbul’da *Kurtuluş* adıyla bir dergi çıkardıkları görülmektedir. Dergi 20 Eylül 1919 tarihinden itibaren yayınlanmıştır. Ayrıca partinin ismine İstanbul’a geldiklerinde “*Sosyalist*” kelimesini de eklemişlerdir.¹³⁰ Parti 22 Eylül 1919 tarihinde Babıali Caddesi Çiftçi Kütüphanesi merkez olmak üzere İstanbul’da kurulmuştur.¹³¹ Almanya’dan Osmanlı topraklarına dönen bu gençler “*Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*”nın çalışmalarını Şefik Hüsnü (Değmer) başkanlığında ve Mehmet Vehbi (Sarıdal) genel sekreterliğinde başlatmıştır. Bu partinin üyeleri arasında Nafi Atuf da bulunmaktadır. Diğer kurucularından bazıları ise Mehmet Vehbi (Sarıdal), Vedat Nedim (Tör), Ethem Nejat, Ali Nizami, İlhami Nafiz (Pamir), Lemi, Mustafa Fazlı, Sadık Ahi, Nurullah Esat, Ahmet Akif, Cevat Cevdet, Sadrettin Celal ve Namık İsmail gibi isimlerdir. Partinin kurucu kadroları kısa bir süre sonra Anadolu’da başlatılan milli mücadeleye katılmak üzere İstanbul’dan ayrılmıştır.¹³²

1. Milli Mücadele Yılları

Vatan topraklarının tehlike altında olduğunu gören Nafi Atuf ise bir bahane ile görevinden ayrılarak gizlice İnebolu’ya oradan da Ankara’ya geçmiştir. Ankara’da Milli Hükümet emrinde çalışmaya başlayacaktır.¹³³ İstanbul’dan 9 Ocak 1921’de kalkan Reşit Paşa vapuru ile İnebolu’ya oradan da Ankara’ya gitmek üzere yola çıkmıştır.¹³⁴ O günlerde Ankara’ya isteyen herkes gidememiştir. Ankara’dan

¹³⁰ Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925*, AÜ Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara, 1967, s.146-147; Aclan Sayılğan, *Solu 94 Yılı(1871-1965)*, Mars Matbaası, Ankara, 1968, s.81; Erkek, *a.g.e.*, s. 118-121.

¹³¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952, s. 438.

¹³² İlhan E. Darendelioğlu, *Türkiye’de Komünist Hareketleri*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1973, s.36-37; Aclan Sayılğan, *a.g.e.*, s.81; Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)* Güldiken Yayınları, Ankara, 2001, s. 49; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, *a.g.e.*, s. 54.

¹³³ *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, s.341, Ali Çankaya Mücellitoğlu, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları*, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1286; Kazım Öztürk, *a.g.e.*, s. 249.

¹³⁴ Ceyhun Atuf Kansu, *Cumhuriyet Bayrağı Altında*, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim 1973, s. 20.

gelecek izne göre hareket edilmiştir. Nafi Atuf ve arkadaşları İnebolu'da bir otel odasına yerleşmişlerdir. Burada onlar gibi Ankara'ya gitmeyi bekleyen Nazım Hikmet ile Vala Nurettin de kalmaktadır. Bu ikili Nafi Atuf ve yanındakilerle otelde fikir tartışmalarında bulunmuştur.¹³⁵ Yolculuk sırasında Nafi Atuf'un yanında kayınbiraderi Vehbi Bey (Sarıdal), Sadık (Ahi), Servet (Berkin) gibi isimler bulunmaktadır. Bunlar Spartakist hareketin etkisinde kalan isimlerdendir. Kendisi bu isimlerle konuşurken sosyalist olmadığını söylemekle birlikte onları hoşgörü ile dinlemiştir. Ankara topraklarına ayak basan Nafi Atuf eğitim alanında çalışmalara ağırlık verecektir. O günlerde I. İnönü Savaşı henüz bitmiştir.¹³⁶

Milli Mücadele hareketine katılmak üzere Ankara'ya geldiğinde tarih 1 Şubat 1921'i göstermektedir. Gelir gelmez Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumisinde Fransızca Baştercümanlığı görevine getirilmiştir. Bu göreve getirilmesi onun milli mücadelede güvenilen kişilerden olduğunun bir göstergesidir. Ailesini yanına alacağı günlerde İstanbul'da eşi Müfdale Hanım apandisit rahatsızlığından ani olarak vefat etmiştir. Bu talihsiz olayın ardından oğulları Ceyhun Atuf ile Tuğrul Atuf'u daha sonra Ankara'ya getirtmiştir.¹³⁷

Nafi Atuf, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumisinde Fransızca Baştercümanlığı görevini sürdürürken *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi* Yazı İşleri müdürlüğü görevini de altı aya yakın birlikte sürdürmüştür.¹³⁸ Gazete 1934 yılına kadar *Hakimiyet-i Milliye* ismiyle sonrasında *Ulus* ismiyle yayın hayatına devam etmiştir. Gazetenin ilk yazı işleri müdürlüğünü yapan Nafi Atuf ardından Ankara Lisesi Müdürlüğüne atanmıştır. Ancak Sakarya Savaşı'nın yaşandığı o günlerde Yunan ordusunun Haymana'ya kadar ilerleyişi üzerine 24 Temmuz 1921 tarihli gizli oturum kararı ile TBMM hükümet merkezinin Ankara'dan Kayseri'ye taşınmasına karar verilmiştir. Bu karar sonrası bazı devlet kurumları, gazeteler, bankalar taşınmak zorunda kalmıştır. Maarif Vekaleti, Ankara Lisesi, milletvekilleri Kayseri'ye

¹³⁵ Emin Karaca, *Nazım Hikmet ve Siyasal Yaşamı*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2005, s. 20.

¹³⁶ Vala Nurettin, *Bu Dünya'dan Nazım Geçti*, Cem Yayınları, İstanbul, 1975, s. 66-68; Tunçay, *a.g.e.*, s.131

¹³⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, *a.g.e.*, s.56 .

¹³⁸ *BCA*, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945, Mücellitoğlu, *a.g.e.*, s. 1286; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM III.Dönem 1927-1931*, 3.Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, 1995, s. 249.

gitmiştir. Kayseri’de Nafi Atuf Ankara ve Kayseri Lisesini birleştirerek yaklaşık bir yıl okul müdürlüğü görevini sürdürmüştür. Savaşın ardından Ankara Lisesi Ankara’ya geri taşınmıştır.¹³⁹

Nafi Atuf, Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının hemen ardından Maarif Vekaleti tarafından Orta Tedrisat Umum Müdürlüğüne atanmıştır (1922). 20 Kasım 1924 yılında Maarif Vekaletinin ilk müsteşarı olmuştur.¹⁴⁰ Kasım 1927’ye kadar sürdürdüğü görevi sırasında Vasfi Çınar ve Mustafa Necati gibi maarif vekilleriyle çalışmıştır. Bu vekillerle birlikte Tevhidi Tedrisat Kanunu, Maarif Eminlikleri Örgütü, Talim Terbiye Dairesi, Milli Eğitim Şurası gibi mühim karar organlarının kurulmasında rol oynamıştır.¹⁴¹

2. Eğitimden Siyasete

Nafi Atuf yirmi yaşından otuz yedi yaşına kadar eğitim faaliyetlerinin içinde görev almıştır. Ancak 1927 yılından itibaren hayatında farklı bir dönemecin içine girecektir. O artık meclise Erzurum’dan milletvekili olarak girip siyaset adamı olmuştur. 1927 yılının Nafi Atuf için diğer önemli tarafı ise, kendisine TBMM tarafından verilen beyaz şeritli İstiklal Madalyası’dır.¹⁴²

Müsteşarlık görevine devam ederken TBMM III. dönem seçimlerine katılan Nafi Atuf 635 oyla Erzurum’dan milletvekili seçilmiştir. 12 Ekim 1927’de mazbatasını alarak 1 Kasım’da görevine başlamıştır.¹⁴³ Nafi Atuf Erzurum’dan milletvekili seçilince Bakanlık Müsteşarlığı görevinden ayrılmıştır. Onun siyasete çekilmesinin altında ileride laiklikle ilgili anayasa değişiklikleri yapılması planlandığı, meclis çalışmaları yapılırken sıkıntı çıkmasının önüne geçecek güvenilir

¹³⁹ Turan Tanyer, **Ankara’nın Köklü Çınarı Atatürk Lisesi 1886-2007**, Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 2007, s. 68-74.

¹⁴⁰ BCA, Fon kodu: 030.11.1, Yer no: 8.31.2, 19.11.1924.

¹⁴¹ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341.

¹⁴² BCA, Fon kodu: 30.10.0, Yer no: 196.343.9, 30.06.1927, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 67; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II.Dönem 1919-1927**, TBMM Vakfı Yayınları, 1995, s. 652.

¹⁴³ BCA, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945; Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s. 249.

bir isim olarak görülmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁴ Milletvekili olduktan sonra hayatının sonuna kadar aralıksız yirmi iki yıl milletvekilliği yapmıştır. Bu süre zarfında eğitimle ilgili mecliste çıkan tüm yasaların hazırlanmasında büyük rolü ve katkısı olmuştur. TBMM'nin birçok döneminde Milli Eğitim Komisyonu başkanlığı görevini yürütmüştür. Aslında milletvekili olması eğitimci yönünü gölgelememiş siyaset yıllarında da eğitimle ilgili kararların içinde bulunmaya devam etmiştir.¹⁴⁵

Onu, milletvekili olduktan sonra Cumhuriyet Döneminin eğitim alanındaki çalışmalarının önemli bir uygulaması olan Türk Maarif Cemiyeti¹⁴⁶ ve okullarının başında görmekteyiz. Bu cemiyetin kurucularından olan Nafi Atuf, 31 Ocak 1928¹⁴⁷ yılından 1939 yılına kadar uzunca bir süre derneğin yönetiminde bulunmuştur.¹⁴⁸

19 Şubat 1932 yılına gelindiğinde Halkevlerinin kurulduğu görülmektedir. Nafi Atuf Halkevlerinin yönetiminde görev almakla kalmamış, Halkevlerinin dergisi olan *Ülkü*'de birçok yazılar yazmıştır.¹⁴⁹ Nafi Atuf Halkevleri için yaptığı bir konuşmasında “... Halkevleri milletçe hem kaynağa, hem ileriye varmak için açılmış çalışan birlik, atılma, araştırma merkezleridir...Gün geçtikçe bu evlerin Türk devrimi içinde derin anlamı büyüyecek; onların sosyal ve kültürel olgunlaşmamızdaki önemi genişleyecek, fertleri cemiyetleştiren, topluluk içinde fertleri şahsiyetlendiren rolü artacak...” ifadesinde bulunmuştur.¹⁵⁰ Nafi Atuf bir yıl kadar Ankara Halkevi Başkanlığı yapmış ve Halkevlerinin geliştirilip büyütülmesinde¹⁵¹ önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Halkevlerinin resmi yayın organı olarak faaliyet gösteren *Ülkü* dergisi içinde yakından ilgilenmiş, Haziran 1934 tarihinde derginin yöneticisi olarak görev almıştır.¹⁵²

¹⁴⁴ Tonguç, a.g.e., s. 139.

¹⁴⁵ Binbaşıoğlu, a.g.e.,s.78; **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341.

¹⁴⁶ Geniş bilgi için; Turan Tanyer, **Cumhuriyetin Meşalesi Ted Ankara Koleji 80 Yıllık Hikayesi**, Ted Ankara Koleji Vakfı, Ankara, 2011

¹⁴⁷ Sami. N. Özerdim, **Atatürk Devrimleri Kronolojisi**, Varlık Yayınevi, İstanbul, Ağustos 1966, s. 78.

¹⁴⁸ Ömer Demircan, **Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 96; Erdal Ceyhan, **Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi 1299-1997**, Ulusal Bellek Yayınları, Edirne, 2004, s. 79.

¹⁴⁹ **BCA**, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 21.01.1933; Tonguç, a.g.e., s. 183; Özerdim, a.g.e., s. 86.

¹⁵⁰ Nafi Atuf, “Halk Evleri Hakkında Söylevi”, *Ülkü*, C. 7, sayı 37, Mart 1936, s. 8.

¹⁵¹ Mücellitoğlu, a.g.e., s. 1289; **BCA**, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945.

¹⁵² Tonguç, a.g.e., s. 225.

1934 yılına gelindiğinde Atatürk inkılâplarından birisi daha uygulama alanına girmiştir. Artık her ailenin iki sene zarfında kendisine özel seçip kullanmak zorunda olduğu bir soyadı alması gerekmektedir. Verilen süre içinde seçmeyenlere hükümet soyadı verecektir.¹⁵³ Bu yasa gereği Nafi Atuf ve ailesi, soyadı olarak Doğu Asya'daki Kansu eyaletinin¹⁵⁴ isminden esinlenerek “*Kansu*” soyadını almak istemiştir. Soyadlarını bizzat Atatürk ‘ün 3 Şubat 1934 tarihli el yazısı ve imzasını taşıyan belge ile almışlardır.¹⁵⁵

Nafi Atuf, Cumhuriyet Halk Partisi Erzurum milletvekili olduğu 1935 yılının Mayıs ayının 9-16 tarihleri arasında toplanan kurultayında Genel Yönetim Kurulu içinde görev yapmıştır.¹⁵⁶ 25 Mart 1937 tarihinde ise Maarif Vekaleti Siyasi Müsteşarlığına Nafi Atuf atanmıştır. Nafi Atuf’un yaklaşık yedi ay sürdürdüğü bu göreve, 1 Kasım 1937 tarihinde siyasi müsteşarlık denemesinin yararlı olmadığı fikriyle son verilmiştir.¹⁵⁷

1938 yılında çıkarılan Matbuat Kanunu sonrası 1939 yılında yapılan olağanüstü kongreye Başbakan Refik Saydam ile CHP Umumi İdare Heyeti üyeleri de katılmışlardır.¹⁵⁸ Kongrede Basın Birliği’nin Yüksek Haysiyet Divanı’na Nafi Atuf, Necip Ali Küçüka, Necmettin Sadak, Reşat Nuri Güntekin, Halil Nihat Boztepe, Hüseyin Cahit Yalçın seçilmişlerdir. Nitekim ilerleyen yıllarda CHP yönetimi basında çıkan eleştirilere karşı sessiz durmamıştır. Nafi Atuf 4 Eylül 1945 tarihinde CHP Sivas Bölgesi Parti Müfettişi ve Amasya milletvekili A. Kemal Yiğitoğlu’na yazdığı bir yazısında TBMM için yapılan eleştirilere dikkat çekerek eleştirilerin karşısında TBMM’nin korunması gerektiğinin altını çizmiştir. Yazısında şöyle demiştir:

¹⁵³ Özerdim, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁵⁴ Uygurlar yıkıldığında birkaç kola ayrılmıştır. Uygurların Yağlakar boyu (Sarı Uygurlar) Türk halklarından çok uzaklara gitmiş Çin’in Gansu eyaleti civarına yerleşmiştir. Gansu eyaleti hakkında geniş bilgi için bkz: Eyüp Sarıtaş, **Sarı Uygurlar**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.

¹⁵⁵ Şevket Aziz Kansu, “Nafi Atuf Kansu’nun Terbiyeci Şahsiyeti”, **Ülkü**, Cilt IV, sayı: 38, Şubat 1950 (Ülkü Dergisinin bu sayısı sadece Nafi Atuf Kansu’nun hatırasına ayrılmış onu tanıyan yakın çevresi tarafından hakkında yazılanlar yayınlanmıştır.)

¹⁵⁶ Rahmi Kumaş, **CHP’ nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 33-34.

¹⁵⁷ **BCA**, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 2.6.1945; Tonguç, **a.g.e.**, s. 309, 330.

¹⁵⁸ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 86 .

*“Son zamanlarda sayısı bir ikiyi geçmeyen bazı İstanbul gazeteleri, alabildiğine ağır ve kaba bir eda ile iç durumumuzu ve hele partimizi haksız olarak hırpalamak istemektedirler. Söz ve yazı hürriyetini en başta gelen bir ülkü sayan partimiz, bu yazıların memleket ve millet için saygı ile tutulması icap eden müesseseleri yıkıcı ve itibardan düşürücü şekil almış olduğunu görmektedir...”*¹⁵⁹

26 Aralık 1938 günü Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1. Olağanüstü Kurultayı toplanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1. Olağanüstü Kurultayında Genel Yönetim Kuruluna seçilen üyelerden biriside Nafi Atuf olmuştur. Bu tarihten itibaren ona partinin en etkili yerlerinde görevler verilmiştir. İlerleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi’nin 6. Büyük Kurultayında (8-14 Haziran 1943) kendisi, Genel Başkan İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu imzasını taşıyan Genel İdare Heyeti listesinde görülecektir. Kurultayın önemine baktığımızda tek partili dönemin son kurultayı olmuştur. II. Dünya Savaşının şiddetle devam ettiği bu yıllar ülke için demokratik hayata geçişte önemli sinyaller vermeye başlamıştır.¹⁶⁰ Cumhuriyet Halk Partisi parti içi atmosfere göre bir takım siyasi atamalar yapmıştır. İşte 31 Mayıs 1945’te Memduh Şevket Esendal’ın CHP Genel Sekreterliğini bırakması dönemin gazetelerinde haber olarak çıkmıştır. Nitekim haberin doğruluğu aynı gün CHP Genel Sekreterliğine Nafi Atuf’un vekaleten atandığının duyurulması ile anlaşılmıştır.¹⁶¹

CHP Genel Sekreter Vekili Nafi Atuf’un başkanlık yaptığı Umumi İdare Heyeti’nin ilk toplantısında Genel Sekreter Yardımcılığı’na Faik Ahmet Barutçu’yu atamıştır.¹⁶² Barutçu hatıralarında Nafi Atuf’un yakın arkadaşı Emin Erişirgil yerine kendisinin seçilmesini beklemediğini anlatmaktadır. Yine bu kararı sadece Nafi Atuf’un değil Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün uygun gördüğünü belirtilmiştir.¹⁶³ Nafi Atuf’un bulunduğu mevkinin yetkilerine baktığımızda onun CHP yönetiminde en etkili en güvenilir kişilerden birisi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

¹⁵⁹ Cemil Koçak, **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, Cilt 1, İletişim yayınları, İstanbul, 2010, s. 651-653.

¹⁶⁰ Yılmaz Gülcan, **Cumhuriyet Halk Partisi, (1923-1946)**, Alfa yayınları, İstanbul, 2001, 197-218.

¹⁶¹ Koçak, **a.g.e.**, s. 251; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 65 .

¹⁶² Koçak, **a.g.e.**, s. 358-359.

¹⁶³ Barutçu, **a.g.e.**, s. 310 .

Nafi Atuf'un Genel Sekreter Vekili olmasının birkaç gün sonrasında partide siyasi tarihimize “*Dörtlü Takrir*” adıyla geçen bir önerge verilmiştir. 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grup Başkanlığı'na Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ın imzası bulunan önerge verilmiş ancak reddedilmiştir. CHP içinde artan muhalefetle birlikte istifalar ve ihraçlar yaşanmıştır.¹⁶⁴

Tarihler 1 Kasım 1945'i gösterdiğinde gazetelerde Nafi Atuf'un Genel Sekreterlik makamına asaleten atandığı haberlerini görülmüştür. Halbuki daha önceki gazete haberlerine bakıldığında Genel Sekreterliğe Nafi Atuf yerine Mümtaz Ökmen'in getirileceği söylenmiştir. Fakat söylentiler doğru çıkmamış, Kansu'nun ataması yapılmıştır. Ardından kendisine birçok tebrik mesajı gönderilmiştir.¹⁶⁵

Genel sekreterliğinin hemen sonrasında Türk Dil Kurultayı'nda görev almıştır. 26 Kasım Pazartesi toplanan 5.Türk Dil Kurultayında ise Türk Dil Kurumu Genel Başkanlık Divanında; Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Şükrü Saraçoğlu, Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf, İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel, Kazım Orbay, Mustafa Abdülhalik Renda yer almıştır.¹⁶⁶

CHP içinde çalkantılı günler bir türlü bitmemiştir. Nitekim 22 Aralık 1945 tarihli genelgede Refik Koraltan için partiden ihraç edildiği kararı çıkmıştır. Bu kararı kamuoyu ile Genel Sekreter Nafi Atuf paylaşmıştır.¹⁶⁷ Partiden ayrılan muhalif milletvekillerinin Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.¹⁶⁸

Nitekim yaşanan bu süreci Büyük Millet Meclisi 1946 yılı üye listesinde bulunan Kocaeli Milletvekili Nihat Erim hatıralarında anlatmaktadır.¹⁶⁹ Nihat Erim 3 Temmuz 1946 tarihli yazısında öğle yemeği için çağrıldığını kütüphane odasında İnönü, Başbakan Saraçoğlu ve parti genel sekreterinin milletvekili aday listesi üzerinde çalıştıklarını anlatmaktadır. İzmit namzetleriyle ilgili değişiklik yapılması istendiğini söyleyen Erim'e Nafi Atuf şöyle cevap vermiştir. “*Ne yapalım, İzmit bize*

¹⁶⁴ Gülcan, **a.g.e.**, s. 227.

¹⁶⁵ **BCA**, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386.1634.4, 01.11.1945; Cemil Koçak, **a.g.e.**, s. 677-750.

¹⁶⁶ **5.Türk Dil Kurultayı 1945**, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul, 1946.

¹⁶⁷ Koçak, **a.g.e.**, s. 757.

¹⁶⁸ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 91.

¹⁶⁹ Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982, s. 313.

hiçbir isim bildirmedi.” Sonrasında Erim’e Vedat Dicleli’nin namzet gösterildiğini söylemiştir. 8 Temmuz 1946 sabahı Erim, Nafi Atuf’la görüşmek üzere partiye uğradığında Kocaeli namzetlerini öğrenmiştir. Eski üç vekil yerine İsmail Rüştü Aksal, Fuat Balkan ve bir vali atandığını anlatmaktadır.¹⁷⁰

Nafi Atuf sağlık sorunları yüzünden parti genel sekreterliği görevini Hilmi Uran’a bırakmıştır.¹⁷¹ Yakalandığı şeker hastalığını atlatamayarak 28 Ekim 1949 günü 59 yaşında iken vefat etmiştir. Nafi Atuf, Türkiye Cumhuriyeti milli eğitim sisteminin yeniden kurulması ve geliştirilmesinde yaptığı katkılarıyla değerli bir eğitimci olarak hatırlanacaktır.¹⁷²

C. ESERLERİ

*1-Yeni Mektepte*¹⁷³

Nafi Atuf Edirne’de 1912’de okul müdürlüğü yaptığı sırada bu kitabını kaleme almıştır. Kitap, Edmond Demolins’in otuz iki sayfalık *Yeni Mektepte* adlı eserinin çevrilmesi sonucunda hazırlanmış ve yayımlanmıştır.¹⁷⁴ Edmond Demolins’in Fransa’da Kayalar (Roshes) Okulunun kurucusu olarak kendi uygulamalarının yer aldığı dört yüz sayfadan oluşan *Yeni Eğitim* adlı eseri bulunmaktaydı. Nafi Atuf Demolins’in bu eserini *Yeni Mektep* adıyla Türkçeye özetleyerek çevirisini yapmıştır. Eser yurtdışına gidemeyen Türk eğitimcilerinin yeni eğitim sistemini tanımlarına olanak sağlaması bakımından önemlidir.¹⁷⁵ Ayrıca yaşadıkları toplumun geri kalma nedenlerini açıklamaya çalışan aydınlar arasında Demolins’in eserleri oldukça beğenilmiştir. Nafi Atuf’un yaptığı çeviriden başka

¹⁷⁰ Nihat Erim, **Günlükler (1925-1979) I.Cilt**, Hazırlayan: Ahmet Demirel, YKY, 2004, İstanbul, s. 61.

¹⁷¹ Uran, **a.g.e.**, s. 372.

¹⁷² **BCA**, Fon kodu: 30.10.0, Yer no: 77.509.7, 8.11.1949; **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 342.

¹⁷³ Nafi Atuf Kansu, **Yeni Mektepte**, Edirne, Yuda-Razon Matbaası, 1912.

¹⁷⁴ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1289.

¹⁷⁵ Cavit Binbaşoğlu, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2005, s. 126.

aynı yıllarda Demolins'ten iki tercüme daha Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserler *Yollar Ashı İctimaiyi Nasıl Vücuda Getirir?*¹⁷⁶ ve *Mevki-i İktidar*¹⁷⁷ ismini taşımaktadır.¹⁷⁸

2-Vatanımın Coğrafyası (Coğrafya'ya Başlangıç)¹⁷⁹

Nafi Atuf'un *Vatanımın Coğrafyası* adlı eserini 1914 yılında yazmış olup toplam otuz iki sayfadan oluşmaktadır. İstanbul'da Kanaat matbaasında basılmıştır.

3-Frobel (Froebel)¹⁸⁰

Nafi Atuf eğitimle ilgili deneme yazıları yazmıştır. Bunlardan ilkinin Alman Pedagog Froebel'in adını taşıyan kitabıyla yapmıştır.¹⁸¹ Kitap yirmi dört sayfa olup 1914 yılında İstanbul İkdam Matbaasında basılmıştır. Nafi Atuf daha sonra yazdığı *Pedagoji Tarihi* adlı eserinde de *Froebel* için yaklaşık on sayfalık bir bölüm ayırarak onun hayatından, mektepçiliğinden, terbiyeye dair fikirlerinden, çocuk bahçelerinden ve oyunlarından bahsetmiştir.¹⁸²

4-Fenn-i Terbiye Tarihi (Pedagoji Tarihi)¹⁸³

Nafi Atuf, eğitim tarihinde duyulan ihtiyaç karşısında 1916 yılında yazdığı ancak 1918 yılında yayınlanan üç yüz kırk yedi sayfalık *Fenn-i Terbiye Tarihi* adlı eseri yazmıştır. Eserin 1928 yılında Arap harfleriyle ikinci basımı yapılmıştır. 1929 yılında yeni Türk harfleriyle basıldığında adı *Pedagoji Tarihi* olarak değiştirilmiştir.

¹⁷⁶ Edmond Demolins, *Yollar:Ashı İctimaiyi Nasıl Vücuda Getirir*, Trc., Satfet Lutfi, Dersaadet: Mahmutbey Matbaası, C.1, 1913.

¹⁷⁷ Edmond Demolins, *Mevki-i İktidar*, Trc., E.M.N, Dersaadet: Şems Matbaası, 1912.

¹⁷⁸ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 202.

¹⁷⁹ Nafi Atuf, *Vatanımın Coğrafyası*, Dersaadet, Kanaat Matbaası, 1914; Mücellitoğlu, **a.g.e.**, s. 1289.

¹⁸⁰ Nafi Atuf, **Froebel**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1914.

¹⁸¹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 42; Ceyhun Atuf Kansu, "Tolstoy ve Nafi Atuf", **İmece**, Şark Matbaası, Ankara, Ekim 1963, sayı 30, s. 10.

¹⁸² Nafi Atuf, **Pedagoji Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 173.

¹⁸³ Nafi Atuf, **Fenn-i Terbiye Tarihi**, Matbaa-i Amire, 1332 (1916); Nafi Atuf, **a.g.e.**, 1932.

1952 yılına kadar öğretmen okullarında resmi ders kitabı olarak okutulmuştur.¹⁸⁴ Eserin son baskıları 1945 ve 1948 yıllarına aittir. Batılı pedagogları ülkemize tanıtan alanında ilk eserlerden bir tanesidir. Eseri incelediğimizde eski çağlarda yaşayan kavimlerden başlayarak tarihin bütün devirlerindeki belli başlı eğitim ve öğretim hareketlerinin, pedagojik fikirlerin ele alındığını görülmektedir.¹⁸⁵ Kitap Şark kavimlerinden (Çin, Türk, Hindu, İran, İsrail), Yunan (Isparta, Atina), Roma, ortazamanlarda Hristiyanların pedagojisi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca İslam'da terbiyeden (Gazali, Farabi), 16. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar Avrupa'da ortaya atılan pedagojik fikir ve hareketlerden bahsetmiş, Erasme, Montaigne, Luther, Bacon, Descartes, Rousseau, Emile, Kant, Diderot, Pestalozzi, Froebel, Girard, Herbart gibi birçok Avrupalı ünlü pedagogun fikirlerini anlatmıştır. Kitabın en sonunda günümüzün ünlü pedagoglarından John Dewey ile Georg Kerchensteiner'i tanıtılmıştır.

5-İlk Mektep Muallimi¹⁸⁶

Nafi Atuf 1919 yılında *Tolstoy İptida-i Muallimin* adıyla yirmi sekiz sayfadan oluşan kitabını yazmıştır. İlk baskısı İstanbul'da Minber Matbaasında yapılmıştır. Tolstoy'un deney ve düşüncelerinden yola çıkarak halk için nasıl bir eğitim verilmesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Tolstoy'un 1861'de yaklaşık yüz hane olan Yasnaya Polyana köyünde köy çocukları için açtığı okuldan bahsetmiştir. Okulda verilen eğitimde çocuklar için iki şeye çok dikkat edilmiştir. Birincisi özgürlük, ikincisi kendi kendini yönetmek olduğunu söylemiştir. Tolstoy'un eğitimle ilgili düşüncelerini toplumda yaymak için çaba sarfetmiştir. Tolstoy'un deneylerinden yola çıkarak Nafi Atuf eğitimde sorun yaşamamızın nedenini nasıl yaşamamız gerektiğine karar vermekten geçtiğine bağlamıştır. Kişiliğimizi geliştirip, tüm insanların kişiliğine saygı duyup, özgürce yaşamamız gerektiğini söylemiştir. Herkesin ilkönce kendisinden başlayarak yaşaması ve örnek olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu

¹⁸⁴ Cavit Binbaşıoğlu, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara, 2005, s. 168.

¹⁸⁵ Fuat Gündüzalp, **Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu**, 1928-38, Cilt 1, MEB, Ankara 1951, s. 13.

¹⁸⁶ Nafi Atuf, **İlk Mektep Muallimi**, Minber Matbaası, İstanbul, 1919; Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s. 250.

eseriyle Nafi Atuf önemli bir aydın olarak gördüğü Tolstoy'un doğa ve halkı eğitime fikirlerini ülkemiz insanına tanıtmıştır.¹⁸⁷

6-Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme (2 cilt)

Nafi Atuf'un bu eserinin birinci cildi 174 sayfadan oluşmaktadır. Birinci cilt 1930 yılında Muallim Ahmet Halit Kütüphanesinde basılmıştır. Cildin sonunda bir fihrist ve sekiz adet resim bulunmaktadır. Resimlerde bir medrese planı, 3 eski mahalle mektebi, Katip Çelebi, Selim Sabit ve Saffet Paşa gösterilmiştir. Nafi Atuf *Pedagoji Tarihi* adlı eserinin ardından bu eseri yazma sebebini birinci cildin önsözünde şöyle açıklamıştır: “Bir Türkiye Maarif Tarihi yazmanın çok güç bir iş olduğunu bilenlerdenim...Bütün bu güçlüklerle rağmen bir taslak yapmayı çok faydalı buldum.Bu suretle bazı vesikalar ortaya atılmış bulunacak ve maarifimizin geçirdiği devirler ve safhalar hakkında kısa da olsa bir fikir alınabilecektir. Bu kitabımda bu maksadı güttüm. Muvaffak olamadığımı itiraf ederim. Eserde daha ziyade tecessüd etmiş mektep ve müesseselerin tarihi görülüyor...”¹⁸⁸ Üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde; Osmanlı tarihinde medrese eğitimi, Avrupa medeniyetiyle ilk temas, Batı tarzında açılan okullar anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Tanzimat Döneminde maarifte yapılan ıslahatlar, okulların işleyişi, gayrimüslim okullarından bahsedilmiştir. Son bölümde 18 ve 19. yüzyıl çağdaşlaşma hareketleri anlatılmış olup III. Selim, II. Mahmut Döneminde yapılan maarif çalışmaları yer almıştır.¹⁸⁹

Eserin ikinci cildi 135 sayfa olup 1932 yılında basılmıştır. Bu cildin sonunda da bir fihrist bulunmaktadır. Cildin içinde üç resim kullanılmıştır. Bu üç resim Abdurrahman Şeref, Emrullah Efendi ve Ziya Gökalp'e aittir. İkinci cilt iki bölüm ve ilk kitaba yapılan tenkitlerin yer aldığı ilaveden oluşmuştur. Bu ciltte II. Meşrutiyetin ilanından itibaren maarifin durumu, Emrullah Efendinin ıslahatı, Muallim Mektebi ıslahatı, Balkan Harbi ve maarif, kadınların eğitimi, milli terbiye ve Ziya Gökalp,

¹⁸⁷ Ceyhan Atuf Kansu, “Tolstoy ve Nafi Atuf”, **İncece**, Şark matbaası, Ankara, Ekim 1963, sayı 30, s. 11-12.

¹⁸⁸ Fuat Gündüzalp, **Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu**, 1928-38, Cilt 1, MEB, Ankara 1951, s. 63.

¹⁸⁹ Nafi Atuf, **Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme (1.Cilt)**, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1930.

medrese ıslahatı başlıkları mevcuttur. Nafi Atuf ikinci cildin önsözünde şu ifadelerle yer vermiştir: “ *Bu kitap, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan ikinci Meşrutiyetin ilanına kadar Osmanlı Devleti içinde maarif müesseseleri ve hareketleri hakkında yazılmış “Türkiye Maarif Tarihi” kitabının ikinci kısmıdır. Bu ikinci kitapta ikinci Meşrutiyet devrinin en bariz maarif hareketlerini göstermeye çalıştım; ve bu hareketlerde en çok müessir olmuş şahsiyetler üzerinde fazlaca durdum...*”¹⁹⁰

Nafi Atuf ikinci cildin sonuna birinci cilde yapılan tenkitleri ilave etmiştir. Buna göre Türkiye Maarif Tarihi adlı eserin maarif tarihimizdeki boşluğu dolduran bir eser olduğundan ve her maarif mensubunun kütüphanesinde bulundurması gereken bir eser olduğundan bahsedilmiştir. Nafi Atuf’un Türkiye maarifinin tarihini yazması takdirle karşılanarak bunu yazarken her dönemin dini, siyasi, ekonomik sebeplerinin araştırılıp karşılaştırılmasının yapıldığından ve bunun kolay bir iş olmadığından bahsedilmiştir. Nafi Atuf’un sabrı ve tecrübesi sayesinde bu işin üstesinden geldiği anlatılmıştır. Yine bu eserin ülkemizde yazılan ilk umumi terbiye tarihi kitabı olduğundan bahsedilmiştir. Kitabın bazı boşlukları olsada ileride yazılacak umumi terbiye tarihi için kaynak olacağı söylenmiştir. Kitaba yapılan bir tenkitte Selçuklu maarifine değinilmemesi bir eksiklik olarak görülmüştür. Avrupa maarifinden bahsederken karşılaştırma yapılabilmesi için Avrupalı milletlerin neyle meşgul olduklarına dair kısaca bilgi olmayışı tenkit edilen meselelerden birisi olmuştur. Eser genel anlamda olumlu eleştiriler almıştır.¹⁹¹

7-Türklerin Terbiyeye Hizmetleri¹⁹²

Nafi Atuf *Türklerin Terbiyeye Hizmetleri* adlı eserini 1934 yılında kaleme almış olup eser on altı sayfadan oluşmaktadır. İstanbul’da Akşam matbaasında basılmıştır.

¹⁹⁰ Nafi Atuf, **Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme (2.Cilt)**, İstanbul, 1932, s.5.

¹⁹¹ Nafi Atuf, **a.g.e.**, s.119-135.

¹⁹² Nafi Atuf, **Türklerin Terbiyeye Hizmetleri**, Akşam Matbaası, İstanbul; Mücellitoğlu, **a.g.e.**, s. 1290; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem 1927-1931**, 3.Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, 1995, s. 250

8-İlk Kùltür İzleri ve Nakil Vasıtaları¹⁹³

Nafî Atuf'un *İlk Kùltür İzleri ve Nakil Vasıtaları* eserinin tam basım tarihi belli değildir. Ankara Başvekalet Matbaasında yirmi iki sayfa olarak basılmıştır.

¹⁹³ Nafî Atuf, **İlk Kùltür İzleri Ve Nakil Vasıtaları**, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara; Mücellitoğlu, **a.g.e.**, s. 1290; Öztürk, **a.g.e.**, s. 250.

İKİNCİ BÖLÜM

NAFİ ATUF’UN EĞİTİM ALANINDAKİ GÖRÜŞ VE FAALİYELERİ

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupa’da bilim ve felsefe alanlarında yepyeni görüşlerin ortaya çıktığı ve bu görüşlerin pedagoji alanına da etki yaptığı görülmektedir. Öyle ki o dönem pedagogları okullarda bu fikirleri uygulamak için girişimlerde bulunmuşlardır. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda da yeni görüşler kısmen de olsa pedagogları etkilemeye devam etmiştir.¹⁹⁴

Osmanlı Devleti, batı tarzında eğitimle ilgili düşünce ve girişimlerle Tanzimat yıllarında tanışmaya başlamıştır. Açılan yeni okullarda bu fikirler hızla yayılmaya başlamıştır. Bu okullarda Avrupa’da öğrenim gören veya yabancı dili olan düşünce adamlarının rolü büyük olmuştur.¹⁹⁵ II. Meşrutiyet yılları her alanda batının örnek alınmaya başlandığı bir dönemdir. Osmanlı’nın içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtarılacağı tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmalar sonucu bu durumla ilgili kültürel alanda Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Meslek-i İçtimai gibi fikir akımlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Nafi Atuf bu akımlardan daha çok “*Teşebbüs-ü Şahsi*” olarak adlandırılan *Meslek-i İçtimai* akımının fikirlerini savunmuştur. Bu akım Osmanlı toplumunun geri kalma nedenini toplum yapısına bağlamaktadır. Toplum yapısının değişmediği sürece yapılan yeniliklerin bir fayda sağlamayacağı belirtilmiştir.¹⁹⁶ Başta İngiltere olmak üzere batılı ülkelere eğitim uzmanları getirilerek yeni bir eğitim modeli kurmak ve geliştirmek için çalışmalar yapılmıştır. Hatta Paris’te kurulan *Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti’nin*

¹⁹⁴ H. Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi-I*, MEB, İstanbul, 1963, s. 329.

¹⁹⁵ Cavit Binbaşoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yayınları, Ankara 2005, s. 54.

¹⁹⁶ Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri*, Ocak Yayınları, 1996, s. 37-40.

çizgisinde 1908 yılında İstanbul’da *Nesl-i Cedid Kulübü* kurulmuştur. Bu cemiyetin ileri gelenlerinden birisi de Nafi Atuf olmuştur. Nafi Atuf Edirne’de yayınladığı *Yeni Mektep* isimli eserinde, *Say ve Tettebbu* dergisinde yazdığı yazılarda hep bu akımın fikirlerinin tanıtılmasına katkı sağlamıştır.¹⁹⁷

Kültürel alanda olduğu gibi eğitim alanında da II. Meşrutiyet döneminin çok renkli akımlara tanıklık ettiği görülmektedir. Prens Sabahattin, Nafi Atuf, Tevfik Fikret gibi isimlerin o dönemde “*Girişkenlik Eğitimi Akımı*”na öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Bu akımın fikirlerinden hareketle Nafi Atuf’un özellikle çocukların eğitimine önem verilmesi konusunda fikirlerine rastlanılmaktadır. Nafi Atuf herkesin orta ve yüksek öğrenimden geçmeyeceğini fakat mutlaka ilkokul sırasından geçeceğini ifade etmektedir. Bu yüzden de ilköğrenime önem verilmesi gerektiğini belirtmiş,¹⁹⁸ eğitimin psikoloji ve çocuk merkezli olması gerektiğini savunmuştur.¹⁹⁹

Meşrutiyetten Cumhuriyet Dönemine kadar eğitim alanında toplumu etkileyenlerin başında Emrullah Efendi, Musa Kazım, Ziya Gökalp, Satı Bey, İ. Hakkı Bey daha sonra İhsan Bey, Nafi Atuf, H. Fikret, İ. Hakkı, M. Rauf gibi isimlerin öne çıktığı görülmektedir.²⁰⁰ Meşrutiyet döneminde eğitim alanında yapılan tartışmalar Cumhuriyet Dönemi eğitim çalışmalarına hazırlık olarak görülmüştür.²⁰¹

A. NAFİ ATUF’U ETKİLEYEN EĞİTİMBİLİMCİLER

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Nafi Atuf, Edmond Demolins, Prens Sabahattin, Satı Bey gibi şahsiyetlerden etkilenerek fikir dünyasında yeni ufuklar açmıştır. Ayrıca Rousseau, Pestalozzi, Froebel, Tolstoy gibi batılı eğitimbilimcilerin yazdıklarının bir kısmını çevirerek onların eğitimle ilgili görüşlerini Türk insanıyla tanıştırmıştır.

¹⁹⁷ Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 202-203

¹⁹⁸ Ergün, **a.g.e.**, s. 112-120.

¹⁹⁹ Muhsin Hesapçıoğlu, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”, **MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi Bilimleri Dergisi**, 2009, sayı: 29, s. 122.

²⁰⁰ Cavit Binbaşoğlu, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2005, s. 54.

²⁰¹ Hesapçıoğlu, **a.g.m.**, s. 122.

1916 yılında kaleme alıp 1918 yılında yayınlanan ve de 1952 yılına kadar Pedagoji Tarihi ismiyle dönemin öğretmen okullarında okutulan kitapta²⁰² Nafi Atuf Rousseau için, “... *pedagojide bir mebde olmuş, yeni bir idrakle yeni bir devir açmış ve gerek kendi asrında ve gerek müteakip asırlarda yetişen ve terbiye mevzularına temas eden filozoflara ve pedagoglara ilham membaı olmuştur.*” demektedir.²⁰³ O, Rousseau’nun çocuk terbiyesine dair görüşlerinde ana fikrin; çocuğu çocuk olarak anlamak gerekliliği olduğunu söyler. Dünyada çocuk anlayışındaki değişimlere paralel olarak eğitim anlayışının da değiştiğini düşünmektedir. Önceleri çocuğun yetişkin insanın adeta küçülmüş bir minyatürü olarak görüldüğünü, yetiştirilirken anne ve babaya bakarak onları taklit etmesi veya zorla onlar gibi olması istenmektedir. Oysa çocukların çocukluklarını tam olarak yaşamasına imkan verilmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁰⁴

Nafi Atuf yine aynı kitabında Pestalozzi’nin yaşadığı döneme ait olarak dönemi ve onu şöyle anlatmaktadır: 19. yüzyıla gelindiğinde edebiyatta ve terbiyede önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Önceleri üst sınıflara has olarak tertip edilen sanki onlara has olarak anlaşılan eğitim artık halkın tamamı içinde bir ihtiyaç olarak görülmeye başlanmış, halk bunu talep etmeye başlamıştır. Avrupa’da okulların sayısı hızla çoğalmış, etkileri geniş kitlelere yayılmıştır. Bu yüzyılda fikri ve ahlaki terbiyede büyük ilerlemelerin ilk adımını İsviçreli Pestalozzi’nin attığını, seksen yıllık hayatında çocuklar için çalıştığını onların eğitim ve terbiyeleri için uğraşmaktan hiç yılmadığını söylemektedir.²⁰⁵

Pestalozzi çocukların eğitiminde bilgilerin onlara ezberletilmesine karşı çıkmış bunu bir felaket olarak görmüştür. Çocuğa öğretilmek istenen şeylerin onlara hissettirilmesini mesela sesi varsa dinlettirilmesini, kokusu varsa koklatılmasını kısacası gözlem ve inceleme yapmasına zemin hazırlanmasını savunmuştur.²⁰⁶ Çocukların eğitiminde ahlak eğitiminin her şeyin üstünde tutulmasını istemekte,

²⁰² Cavit Binbaşıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2009, s. 502.

²⁰³ Nafi Atuf, **Pedagoji Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s.92-93.

²⁰⁴ Nafi Atuf, “Terbiye Anlayışında İlerleyiş”, **Ülkü Dergisi**, 1933, s126-127.

²⁰⁵ Nafi Atuf, **a.g.e.**,1932, s. 149-152.

²⁰⁶ Hüviyet Bekir, **17. 18. 19. Asrın Beş Mürebbisi**, Milliyet Matbaası, 1931, s. 126-127.

ahlak eğitimi bozuk olan kimsenin düşünce yapısının insana faydadan çok zarar vereceğini düşünmektedir.²⁰⁷

Pestalozzi çocukları çok sevmesinin yanı sıra yetimler için yaptığı çalışmalarla da eğitimbilim tarihine ismini altın harflerle yazdırmayı başarmıştır. İsviçre’de 1813 Savaşı sonrası bakıma muhtaç binlerce yetim ve öksüz çocuğun varlığını ortaya çıkarmış ve bunlardan bir kısmını yanına alarak Stans’da “*Yetimler Yurdu*”nun yöneticiliğini yapmıştır. Eğitim alanında birçok girişimlerde bulunmuş, bu çocuklara yaratıcı çalışmalar yapma fırsatı vermiştir.²⁰⁸ Nafi Atuf, Pestalozzi’nin Fransız pedagojisinde fazla etkili olmadığını fakat Almanya’da halk terbiyesi üzerinde en fazla etki yapan şahsiyetlerden birisi olduğunu düşünmektedir.²⁰⁹

Froebel 1782’de bir Alman kasabasında doğmuştur. Babası bir papaz olan Froebel annesini altı aylıkken kaybetmiştir. Üvey annesi tarafından kötü muamele gören Froebel babası tarafından bir kız okuluna gönderilmiştir Dini eğitim ağırlıklı olan okulun ezber derslerinden sıkılan Froebel’in terbiye felsefesine dair ilk düşünceleri burada oluşmaya başlamıştır. Amcasının yanında ilköğrenimini tamamlayan Froebel çeşitli meslekleri denedikten sonra Frankfurt’ta bir okulda öğretmenliğe başlamıştır. Tesadüfen bu mesleğe başladığını fakat o zamana kadar yaptığı mesleklerden hiçbirinin onu, bu kadar heyecanlandırmadığını belirtmiştir.²¹⁰

Daha sonraki süreçte Pestalozzi’nin yanında iki sene kalarak talim ve terbiye esaslarını incelemiş ve hayatının geri kalanını öğretmen olarak geçirmiştir.²¹¹ Froebel, Pestalozzi’nin fikirlerinden etkilenecek hayatının sonuna kadar onu model almıştır. Nafi Atuf, Froebel’i on dokuzuncu yüzyılın önemli eğitimcilerinden biri olarak görür. Çocukları çok sevmesinin yanı sıra onun tanınmasında “*Çocuk Bahçeleri*” adında kurduğu ve esaslarını belirlediği okullar olduğunu söyler.²¹² Nafi

²⁰⁷ H. Fikret Kanad, **Pedagoji Tarihi-I**, MEB, İstanbul, 1963, s. 424.

²⁰⁸ İ. Hakkı Tonguç, **Pestolozzi Çocuklar Köyü**, Doğu Matbaası, Ankara, 1960, s. 11-12.

²⁰⁹ Nafi Atuf, **a.g.e.**, 1932, s. 172.

²¹⁰ H. Fikret Kanad, **Pedagoji Tarihi-I**, MEB, İstanbul, 1963, s. 489; Nafi Atuf, **a.g.e.**, 1932, s. 173-175.

²¹¹ Nafi Atuf, **a.g.e.**, 1932, s. 176.

²¹² Nafi Atuf, **a.g.e.**, 1932, s. 173.

Atuf eğitimle ilgili yazdığı denemelerin ilkinin Alman pedagog Froebel adını taşıyan kitabıyla yapmış ve kitabını İstanbul’da yayımlatmıştır.²¹³

Nafi Atuf’un oğlu Ceyhun Atuf Kansu babasının ölümünden yıllar sonra yazdığı “*Tolstoy ve Nafi Atuf*” isimli makalesinde babasının 1919’da yazdığı “*Tolstoy-İptidai Muallimin*” eserinden bahsetmektedir. Babasının bu kitabını *Froebel* adlı eserinden sonra eğitimle ilgili dizinin ikinci kitabı olarak yazdığını söylemektedir.²¹⁴ Tolstoy’un eğitimle ilgili fikirlerinden hayatı boyunca etkilenen Nafi Atuf onunla ilgili sadece kitap değil daha birçok yazılar kaleme almıştır. Yazdığı yazılar Tolstoy’un Türk eğitim dünyasında tanınmasına büyük katkı sağlamıştır.²¹⁵

Nafi Atuf’un Tolstoy’la ilgili yazılarının yanı sıra yaşadığı yıllarda yayımlanmamış “*Tolstoy*” adlı makalesi de mevcuttur. Bu makalesinde Tolstoy’un en fazla Rousseau’dan etkilendiğini ve onun kitaplarını okuduğunu belirtmektedir. 1859 Avrupa seyahatinden dönüşünde eğitimle ilgili incelemelerinin sonuçlarına dayanarak Rusya’nın Yasnaya-Polyana köyünde kırk kişilik erkek ve kız çocuklarından oluşan bir köy okulu açtığını anlatmaktadır.²¹⁶ Tolstoy’un açtığı okulda çocuklara özellikle iki önemli fikri öğretmeğe çalıştığı; bunlardan ilkinin özgürlük, diğerinin kişinin kendi kendini yönetmesi olduğu görülmektedir. Tolstoy’un öğrencilerine yaptığı uygulamalarında Rousseau’dan ilham aldığını görmek mümkündür. Nafi Atuf ise Tolstoy’un halk kitapları üzerine yazdıklarını incelemiş, incelemelerinin sonunda toplumsal gelişmeyi sağlamak için öncelikle herkesin kendi kendisini geliştirmesi gerektiğini bunu sağlamanın yolunun özgürce ortamlarda yaşamaktan geçtiğini anlatmıştır. Yaşarken de sade ve çalışarak, insanların kişiliklerine saygı duyarak kısacası ilk önce işe kendimizden başlayıp örnek olmamız gerektiğinin altını çizmektedir. Öğretilenlerin etkili olması isteniyorsa kişinin önce söylediklerini kendisinin yapması gerektiği ifade edilmektedir. Tolstoy gibi halka inanan Nafi Atuf, eğitimin halka dayandırılmasını özgürlük ve kişilere önem verilmesini istemiştir. Yıllar sonra halk eğitimine imkân

²¹³ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 42; Ceyhun Atuf Kansu, “Tolstoy ve Nafi Atuf”, **İncece**, Şark Matbaası, Ankara, Ekim 1963, sayı 30,s.10.

²¹⁴ Kansu, **a.g.y.**,1963, s.10-11.

²¹⁵ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 53.

²¹⁶ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 404-405.

sağlayan Köy Enstitülerinin kurulmasında Tolstoy'un düşüncelerinden yola çıkan Nafi Atuf'un girişimleri görülmektedir.²¹⁷

B. MAARİF BÜROKRASİSİNDEKİ FAALİYETLERİ

1. Muallime ve Muallimler Cemiyeti

1919 ile 1922 yılları arasında geçen Türk milletinin varolma mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı sürerken bir yandan da eğitim alanında sıkıntılar yaşanmaktadır. Okulların durumu, öğretmenlerin sayısının yetersizliği, maaşını düzenli alamamaları gibi sorunlar görülmektedir. Bütün olumsuzluklara rağmen bağımsızlıktan sonra üzerinde durulan iki konu bulunmaktadır. Birincisi eğitim, ikincisi ise ekonomik bağımsızlıktır.

Cumhuriyet yıllarının eğitim konusundaki icraatlarına bakıldığında en fazla dikkati çeken alan ilköğretimle ilgili olan kısımdır. Daha önceki zamanlarda Tanzimat Döneminde rüştiyelerin, II. Abdülhamit Döneminde idadilerin, Meşrutiyet Döneminde sultanilerin üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet Döneminin başlarından 1950'li yıllara kadar olan dönemde de ilkokullarla ilgili çalışmaların öne çıktığı görülmektedir.²¹⁸

Kurtuluş Savaşı yıllarında öğretmenlerin sayısı yetersizdir. Dönemin eğitim bakanı Vehbi Bey TBMM'de yaptığı bir konuşmasında "*Elimizdeki muallimlerin adedini bu kürsüde söylemeye haya ediyorum*" demiştir. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesine verdiği bilgilerden Anadolu'da 2627 muallim 689 muallime toplam 3316 öğretmen olduğu öğrenilmektedir. Sadece Ankara'da 1050 köy olduğunu söyleyen bakanın verdiği toplam öğretmen sayısına bakıldığında sayının ne kadar yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Yeterli öğretmen olmadığı gibi savaş yıllarında öğretmen yetiştirme problemi yaşanmaktadır. Sorunlara dönemin iktisadi şartları eklenince öğretmenlerin düzenli maaş alamadıkları, birçok öğretmenin ekonomik sıkıntılar yüzünden mesleğini bıraktığı görülmektedir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk öğretmen grevi

²¹⁷ Kansu, a.g.y., 1963, s. 10-11.

²¹⁸ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 149.

olarak sayılabilecek bir grev, Kasım 1920’de Ankara, Tokat, Yozgat öğretmenleri tarafından yapılmıştır.²¹⁹

Maarifteki sorunlar bununla da kalmamakta Anadolu öğretmenlerinin ve okullarının üzerinde etkili olmak isteyen güçler bulunmaktadır. Bu güçler, TBMM hükümetine bağlı Maarif Vekaleti, Osmanlı Devleti’ne bağlı Maarif Nezareti, Yunan işgali altındaki bölgelerin Yunan Eğitim Müdürlüğü olarak faaliyet gösteren güçlerdir. Anadolu’daki öğretmenlerin desteklerini alan Ankara Maarifi çeşitli toplantılar düzenleyerek Anadolu’da eğitim veren öğretmenleri bir araya getirmiş, 21 Temmuz 1920’de Ankara’da “*Muallime ve Muallimler Cemiyeti*” kurmuştur. Cemiyet Hacı Bayram Camiinde vekillerinde davet edildiği bir mevlit töreni ile faaliyetine başlamıştır.²²⁰ Cemiyetin başkanı Hamdullah Suphi, genel sekreteri Kazım Nami Duru, onursal başkanı ise Mustafa Kemal Paşa’dır.²²¹ *Muallime ve Muallimler Cemiyeti*, Mayıs 1921 yılında *Türkiye Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği* ismiyle toplanmıştır. Cemiyetin bir araya gelmesinde rolü bulunan isimlerden birisi de Nafi Atuf’dur. Nafi Atuf bir yazısında öğretmen örgütleri üyelerinin iktisadi ve mesleki sorunlara gereken önemi vermedikleri için ayakta kalamadıklarını yazmıştır.²²²

*Muallime ve Muallimler Cemiyeti’nin kurucularından birisi ve aynı zamanda genel katibi olan Kazım Nami, cemiyetin birlik haline getirilmesi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “1921’de Almanya’da bulunmuş bazı arkadaşlar Ankara’ya geldiler; sendikamsı bir muallim dernekleri birliği yapılmasını istediler. Bu mesele epeyce münakaşayı mucip oldu. Muallim Cemiyeti azası yeni şekli hoş görmüyordu. Bu harekette bir nevi sosyalizm kokusu seziyordu. Mamefih iki tarafı birbirine yaklaştırmamanın yolunu buldum. Birlik müteşebbisleri Erzurum mebusu Nafi Atuf, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası umumi katibi Vehbi Beylerle birkaç arkadaşı idiler.”*²²³

²¹⁹ Yahya Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, Doğan Basım, Ankara, 1978, s. 171-176.

²²⁰ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 15-16.

²²¹ Zeki Sarıhan, **1921 Maarif Kongresi**, Meb Yayınları, Ankara 2009, s. 93.

²²² Nafi Atuf, “Muallimler ve Muallimler Cemiyeti”, **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Şubat 1921, s. 2

²²³ Akyüz, **a.g.e.**, s. 179-181.

Cemiyetin birlik haline getirilmesinden sonra *Ankara Muallime ve Muallimler Derneği*, tüzüğü gereğince 17 Haziran 1921 de toplanarak yeni yöneticilerini seçmiştir. Derneğin yöneticileri arasında Nafi Atuf isminin geçmesi karşımıza çıkan bilgiler arasındadır. Kongre başkanlığını Hakkari mebusu Mazhar Müfit Bey yapmış ve derneğin yönetici kadrosu olarak idare heyetine; Nafi Atuf, Leman Hanım, Mazhar Müfit Bey, Ahmet Edip Bey seçilmiştir. Geçici denetleme kuruluna ise Mahmut Esat Bey, Hoca Esat Efendi, Salih Efendi seçilmişlerdir.²²⁴ Nafi Atuf'un böyle bir derneğin yönetici kadrosu içinde bulunması dönemin eğitim politikalarına yön veren önemli şahsiyetlerden birisi olduğunun göstergesidir.

2. Maarif Kongresi

Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in gayretleri ile Sakarya Savaşı öncesi 15 Temmuz 1921 tarihinde *Ankara'da Türkiye Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği* tarafından bir eğitim kongresi düzenlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi eğitim tarihimize "*Maarif Kongresi*" şeklinde anılan kongrede o günün eğitim sorunları tartışılmıştır. Ancak Yunan kuvvetlerinin Ankara'ya doğru yaklaşması üzerine kongre mühim kararlar alamadan dağılmıştır.²²⁵

Kongreye işgal altındaki vilayetlerden maarif müdürleri, okul müdürleri, öğretmenlik yapanlar, vekalet daire müdürleri, telif ve tercüme dairesi üyeleri katılmıştır.²²⁶ Kongreyi Mustafa Kemal cepheden gelerek açmış ve açılış konuşmasını da bizzat kendisi yapmıştır. Kongredeki gelişmeleri sütunlarına taşıyan *Hakimiyet-i Milliye* savaşın en şiddetli zamanında M.Kemal'in gelerek kongreye katılmasını, eğitim meselesiyle ilgilenmesini dünyada eşine az rastlanacak bir örnek olarak vermiştir.²²⁷ M.Kemal konuşmasında, milli eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi için ne gibi tedbirler almak gerektiğinin üzerinde durmuştur. Ayrıca temelleri atılan yeni Türk Devleti'nin eğitim ilkelerinin neler olacağını belirtmiştir.

²²⁴ Sarihan, **a.g.e.**, s. 94.

²²⁵ Erdoğan Başar, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, MEB, İstanbul, 2004, s. 85.

²²⁶ Reşit Özalp, Aydoğan Ataunal, **Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s. 31.

²²⁷ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, 1982, s. 202.

Kongre boyunca İlkokulların programlarının ıslahı ve eğitim süreleri, Ortaöğretim kurumlarının programları ve dersleri ile ilgili konular tartışılmıştır.²²⁸ Mustafa Kemal 17 Temmuz 1921 günü gelen haberler üzerine kongreden ayrılmış ve Batı Cephesine hareket etmek zorunda kalmıştır. Hamdullah Suphi Bey kongre salonunda kürsüden orada bulunanlara seslenerek bu kongrenin bir başlangıç olduğunu önümüzdeki yıl aynı yerde bu kongrenin tekrarlanacağını söyleyerek maariften, müdürlerden, öğretmenlerden gelen raporları incelemek üzere beş kişiden oluşacak bir kurul önermiştir. Kurulda yer alan isimler; İsmail Hakkı, Mehmet Emin, Ahmet Edip, Kazım Nami, Nafi Atuf Beylerdir. Hamdullah Suphi'nin konuşmasının ardından önerisi oylama yapılarak kabul edilmiştir. Nafi Atuf bu kurulda görev aldığı anda kendisi aynı zamanda Ankara Darülmuallimat Terbiye ve Ruhیات Muallimliği görevini de sürdürmektedir.²²⁹

Maarif Kongresi ağır savaş koşulları içinde cereyan ettiği için önemli kararlar alınamamışsa da eğitim sorunları geniş bir katılım kitlesiyle tartışılmıştır. Bu kongrenin gereksiz yere toplandığını, devletin parasının boş yere harcandığını söyleyen bazı milletvekilleri olmuştur. Ancak bu eleştirilere Hamdullah Suphi “...Dünyanın bütün ilerlemiş memleketleri kendi medeni kongrelerini toplarlar...Bendeniz de hocaları topladım...” diyerek yoğun eleştirilere cevap vermiştir. Kongreyi toplamaktan pişmanlık duymayan Hamdullah Suphi'nin başını asıl ağrıtan mesele erkek ve kadın öğretmenlerin birlikte kongreye katılmaları olmuştur.²³⁰

TBMM deki medreseli mebuslar kadın ve erkek öğretmenlerin bir arada oturdukları için maarif kongresinin yapılmasında Maarif Vekaletine yardımcı olan *Türkiye Muallime ve Muallim dernekleri* birliğini M.Kemal'e şikayet ederler. İsmail Habib durumu şöyle anlatır; “Gazi, birlik reisi mazhar Müfit Beyi çağırır, hiddetle çıkışır “hanımların da iştirak ettiği Birlik içtimanda siz ne yapmışsınız?” der. Mazhar Müfit Bey, Gaziden hiç beklemediği bu hitap karşısında şaşırır. Orada hazır bulunan müşteki hocalar memnundur, yavan tebessümle sırtırlar. Fakat Gazi sözüne devam eder: “Evet, siz içtimada ne yapmışsınız? Gelen muallim hanımlar ayrı, erkek muallimler de

²²⁸ Özalp, Ataüinal, **a.g.e.**, s. 30-31.

²²⁹ Zeki Sarıhan, **a.g.e.**, s. 95-97.

²³⁰ Başar, **a.g.e.**, s. 86-87; Akyüz, **a.g.e.**, s. 202.

ayrı oturmuşlar. Halbuki karmakarışık oturmaları lazımdı. Bir daha öyle hareket etmeyiniz! Şaşkınlık bu sefer mebus hocalara düşer, önlerine bakarak odadan çıkarlar.”²³¹

İstanbul öğretmenleri 1921 ve 1922 yıllarında baskı ve sansürün gevşemesi üzerine Maarif Kongre’sine destek vermiştir. Maarif Kongre’sine Ankara öğretmenleri ile paralel düşündüklerini belirten ve kongre çalışmalarına başarı dileyen bir telgraf göndermişlerdir. Telgrafi 10 Şubat 1922 tarihinde Üsküdar öğretmenleri Ankara Maarif Vekaletine göndermiştir. Telgrafta Anadolu’da zor şartlar altında çocuklarımızı yetiştirmeye çalışan öğretmenlere selam edilmekte ve başarı dilenmektedir.²³²

a. Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyyesi

Maarif Kongresi’nde ülkenin geleceği için eğitim sorunları tartışılmış ileride yapılması planlanan eğitim politikalarına dair zemin hazırlanmıştır. İşte ülkenin kısıtlı şartları içinde savaşa rağmen yapılan kongrede önemli kararlar alınmıştır. Kongrede alınan önemli kararlardan biri de “*Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyyesi*” kurumunun açılmasına karar verilmesidir. İstanbul’un işgal altında olması Darülfünun’un²³³ çalışmalarını kısıtlamış Anadolu’ya fayda sağlamamıştır. Anadolu ilmi anlamda bir üniversiteye ihtiyaç duymuştur.²³⁴ Anadolu’nun ihtiyacı olan yükseköğrenim kurumunun çekirdeği olarak “*Serbest Ali Dersler*” ilmi bir kuruluş olarak planlanmıştır. Kuruluştaki üç amaç savunulmuştur: Milliyetçilik, halkçılık, aydınlık.²³⁵

²³¹ İsmail Habib, “Muallimlik Nedir?”, **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 30 Nisan 1928, sayı 14, s. 15, Yahya Akyüz, **a.g.e.**, s. 192.

²³² **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Şubat 1922, s. 2, Akyüz, **a.g.e.**, s. 211.

²³³ Darülfünun hakkında geniş bilgi için bkn.: Ali Arslan, **Darülfünun’dan Üniversite’ye**, Kitabevi, İstanbul, 1995.

²³⁴ Cemil Öztürk, “Milli Mücadele Ankara’sında Bir Yaygın Yüksek Öğrenim Kurumu: Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyyesi”, **AÜ. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, yıl: 7, C. 4, sayı 13, 1994, s. 56-57.

²³⁵ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 21.

Bu kurumun açılması için yapılan çalışmalarda Nafi Atuf, Maarif Vekaleti tarafından oluşturulan komisyonun içinde yer almıştır. Komisyonda onunla beraber Veled Çelebi, Yusuf Akçura, Suad, Cemal Hüsnü, Mustafa Şeref, Edip, Ziya Gökalp, Mehmet Vehbi, Kazım Nami gibi tanınmış fikir adamı ve eğitimciler yer almıştır. Komisyon ilk toplantısını 16 Haziran 1921 tarihinde yapmıştır. Ayrıca kurumda okutulacak dersleri belirleyen taslağı da Nafi Atuf, Cemal Hüsnü, Mehmet Vehbi Beylerden oluşan bir kurul seçmiştir. Müfredatla ilgili raporunu hazırlayan bu komisyon 20 Haziran 1921’de bazı kararlar almıştır. Alınan kararlar, herkese açık olmak üzere Ankara’da ve Anadolu’nun birçok yerinde konferanslar verilmesi, ayrıca Ankara’da “*Tedrisat mahiyetinde muntazam dersler*” verilmesi şeklinde duyurulmuştur.²³⁶ Ankara’da öğretim niteliği taşıyan dersler ve dersleri verecek hocalardan bazıları şunlardır:

Sosyoloji: Ziya Gökalp Bey

Eğitim Nazariyeleri: Kazım Nami Bey

Eğitim Tarihi: Nafi Atuf Bey

Türk Dili: Veled Çelebi Efendi

Batı Edebiyatı: Halide Edip Hanım

Türk Edebiyatı: Yakup Kadri, Ruşen Eşref Beyler

Kamu Hukuku: Mustafa Şeref Bey

Son Yüzyılda Devletler Hukuku: Mahmut Esat Bey

Osmanlı Hukuk Mevzuatı İktisadi ve Toplumsal Açıdan Tahlil: Mahmut Esat Bey

Yüzyılımızın İktisat Kurumları: Cemal Hüsnü Bey

Türkiye’nin İktisadi Tetkiki: Mehmet Vehbi Bey

Bugünkü Yüzyılın Tarihi: Yusuf Akçura Bey

Osmanlı Tarihi ve Memleket İlmi: Niyazi Bey

Türk Güzel Sanatlar Tarihi: Hamdullah Suphi Bey

²³⁶ “İlmi Konferanslar ve Ali Dersler”, **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Haziran 1921, s. 2, Öztürk, **a.g.m.**, s. 57-58.

Derslerin verileceği yerler ve saatleri duyurulmuş, bilimsel amaç taşıdığı vurgulanmıştır. Derslerin ve konferansların Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılacağı söylenmiştir.²³⁷ Kurumla ilgili bilgiler halka duyurulurken iletişim aracı olarak o yıllarda Nafi Atuf'un yönetiminde bulunan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinden yararlanılmıştır.²³⁸ Yine *Hakimiyet-i Milliye*'nin bir yazısında derslere 3 Aralık 1921 tarihinde başlanacağı bilgisine rastlanmaktadır.²³⁹ *Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyyesi* faaliyetlerini Maarif Vekaletine bağlı binalarda sürdürmüşse de en fazla Ankara Darülmüallimini kullanmıştır.²⁴⁰

Serbest Ali Dersler Kurulu 23 Haziran 1921 tarihli toplantısında derslere ağustos ayında başlama kararı almıştır. 30 Haziran 1921 günü yapılan toplantıda ise gizli oylama ile Müderrisler Meclisi seçilmiştir. Kurula Kasım 1922 tarihine kadar Yusuf Akçura Bey, sonrasında ise Hamdullah Suphi Bey başkanlık yapmıştır. Maarif Kongresinin yapıldığı 16 Temmuz 1921 tarihinde "*Ali Dersler Başlıyor*" şeklinde *Öğüt* gazetesinde haberler çıkmıştır. Gazetede dersler, dersleri verecek müderrisler, derslere devam etmek isteyenlerin her gün maarif vekaletine uğrayarak kayıt yaptırabileceği, bitirenlere belge takdim edileceği bilgisi paylaşılmıştır. "*Müderrisler Kimlerdir?*" başlığı altında Nafi Atuf'un isminin geçtiği liste yayımlanmıştır.

Bu derslerin dışında açılacak derslerin daha sonra ilan edileceği bildirilmiştir.

Serbest Ali Dersler Kurulu ağustos ayında başlayacağını duyurduğu konferans ve dersleri ileri bir tarihe ertelemiştir. Bu durum akla Batı Cephesindeki kritik şartlardan kaynaklı bir karar olduğunu düşündürmektedir.²⁴¹

Maarif Kongresi'nin yapılmasından yetmiş dört yıl sonra düzenlenen 15.Milli Eğitim Şurası kararlarının yayımlandığı bir eserde bu kongrenin eğitim tarihimiz içinde önemli bir yere sahip olduğu eğitimimize milli bir yön vermek için

²³⁷ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 29-30.

²³⁸ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 58.

²³⁹ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 19.

²⁴⁰ Öztürk, **a.g.m.**, s. 62.

²⁴¹ "Ali Dersler Başlıyor", **Öğüt**, sayı:706-8, 16.07.1921, Sarıhan, **a.g.e.**, s. 31-33.

toplandığından bahsetmektedir.²⁴² Kongre 21 Temmuz 1921 günü Hamdullah Suphi Bey'in kapanış konuşmasıyla bitirilmiştir.²⁴³

3. Misak-ı Maarif

Maarif Vekaleti'nin başına İsmail Safa Özler getirilmiştir. O Vasıf Bey ve Necati Bey ile devam edecek Cumhuriyet Türkiye'sinin Atatürk ilkelerine bağlı eğitim bakanlarının ilkidir. 6 Kasım 1922 tarihinden 7 Mart 1924'e kadar Maarif Vekilliği döneminde yaptığı icraatlarla eğitimde sağlam temeller atılmıştır.²⁴⁴ İsmail Safa Bey yapacağı icraatlarda kendisine yardımcı olacak kişileri seçmiştir. Özellikle ortaöğretim konusunda yardımcı olmak üzere Nafi Atuf'u seçmiş, onu Orta Tedrisat Müdürlüğüne atamıştır.²⁴⁵

Cumhuriyet Türkiye'si'nin Atatürkçü görüşe sahip ilk eğitim bakanı olan İsmail Safa, eğitimin amacını üç temel esas etrafında şekillendirmiştir. Bu üç esas ona göre terbiye, tahsil ve ihtisastır. Türk maarifinin görevinin fikri, ilmi, ahlaki anlamda sarsılmayacak bir gençlik yetiştirmek olduğunu söylemiştir. Eğitimde yeni Türkiye'nin hak ettiği yere gelebilmesi için “*Maarif Misakı*” hazırlamıştır. Maarif Misakı'nın temel ilkelerinden birisi de “*İlköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma yazma öğretmek*”tir.²⁴⁶ İşte İsmail Safa ilk ve orta öğrenimin şekillenmesinde Nafi Atuf gibi eğitimcilerin desteklerinden yararlanmıştır. İleride halk eğitiminde büyük role sahip Köy Enstitüleri'nin kurulması, Halkevleri gibi teşkilatların kurulması ve işleyişinde de Nafi Atuf başta olmak üzere birçok eğitim adamının katkısı görülecektir.

²⁴² **Milli Eğitim Şuraları (1939-1993)**, MEB, Ankara 1995, s. 5.

²⁴³ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 102.

²⁴⁴ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 401-409.

²⁴⁵ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 341.

²⁴⁶ Ergün, **a.g.e.**, s. 23-24.

4. Birinci Heyet-i İlmiye

Kurtuluş Savaşı sırasında ülkenin eğitim sorunlarının çözümü ve milli bir eğitim politikasının temellerini atmak için *Muallime ve Muallimler Cemiyeti* toplantılar düzenlemiştir. Ancak bu toplantılar savaş şartlarında istenilen sonuçlara ulaşılmadan dağılmak zorunda kalmıştır. Savaşın askeri safhasının bitmesinin ardından Maarif Vekaleti ülkenin gerçeklerine cevap verebilecek bilimsel esaslara dayanan bir eğitim politikası oluşturmak maksadıyla dönemin önde gelen eğitim ve bilim adamlarının katılacağı bir toplantının yapılmasına karar vermiştir.²⁴⁷ Cumhuriyet Dönemi eğitim çalışmalarının en yararlısı ve Maarif Şuralarının başlangıcı kabul edilecek bu toplantıya Heyet-i İlmiye adı verilmiştir. Türk milleti cephedeki mücadelesini başarıyla tamamlamış artık sıra eğitim konusunda mücadeleye gelmiştir. Bu toplantıda eğitim sorunları en ince ayrıntısına kadar tartışılmıştır.²⁴⁸

Heyet-i İlmiye Toplantısı o dönemde 1923, 1924 ve 1926 yıllarında olmak üzere üç defa yapılmıştır.²⁴⁹ Cumhuriyet Dönemi eğitim tarihimize “*Birinci Heyet-i İlmiye*” şeklinde geçen bu toplantı 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında bir ay boyunca aralıksız sürdürülen çalışmalar sonucunda gerçekleştirilmiştir.²⁵⁰ İsmail Safa Bey’in başkanlığında Ankara Darülmualliminde toplanan Birinci Heyet-i İlmiye’de farklı eğitim sorunları, orta öğrenime öğretmen yetiştirme, iptidai darülmuallimin ve darülmuallimatların işleyişi ve yapıları, tedrisat-ı iptidaiye kararnamesinin düzenlenmesi gibi konular gündeme alınmıştır.²⁵¹

²⁴⁷ Başar, **a.g.e.**, s. 116.

²⁴⁸ Ergün, **a.g.e.**, s. 26.

²⁴⁹ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943, cilt 5, s. 1682.

²⁵⁰ Başar, **a.g.e.**, s. 116; Özalp, Ataüenal, **a.g.e.**, s. 33.

²⁵¹ “Heyet-i İlmiye 15 Temmuz’da Toplanıyor”, **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Haziran 1923, s. 4; Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s. 404; Öztürk, **a.g.m.**, s. 59-60.

Birinci Heyet-i İlmiye’de incelenip konuşulan konular şu şekilde sıralanmıştır:²⁵²

<i>Birinci Heyet-i İlmiye’de İncelenen Konular</i>	
1	<i>Maarif-i Umumiye icraat programı</i>
2	<i>Milli hars</i>
3	<i>Ana kitapların çevirisinde uyulacak esaslar</i>
4	<i>İstatistik Umum Müdürlüğü teşkili</i>
5	<i>Milli kamus ve sarf</i>
6	<i>Milli musiki, lisan ve edebiyat</i>
7	<i>Milli Tarih Kütüphanesi</i>
8	<i>Milli Hazine-i Evrak</i>
9	<i>Milli Tarih ve Coğrafya Enstitüleri</i>
10	<i>Etnografya Müzesi</i>
11	<i>Milli Müze</i>
12	<i>Mektep Müzesi</i>
13	<i>Ankara ’da Ali Dersler</i>
14	<i>İlköğretim programları</i>
15	<i>İlkokul sonrası hayati öğretim programları</i>
16	<i>Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesinin tadili layihası</i>
17	<i>Öğretmen okulları program ve yönetmelikleri</i>
18	<i>Sultani teşkilatı, ad değiştirme ve öğretim süresi</i>
19	<i>Sultani programlarını değiştirme</i>
20	<i>Ortaöğretim muallimleri yasa tasarısı</i>
21	<i>İzcilik teşkilat-ı esasiyesi</i>
22	<i>Heyet-i Teftişîye Nizamname layihası</i>
23	<i>Asar-ı Atika Nizamnamesi tadili</i>
24	<i>İstanbul Öğretmen okullarında tali kısımların açılması</i>
25	<i>Galatasaray Sultanisi teşkilat ve programı</i>
26	<i>Darülmualimin-i Ali ’ye öğrencilerine mesleki bilgi verilmesi</i>

²⁵² “Heyet-i İlmiye 15 Temmuz’da Toplanıyor”, **a.g.y.**, s.4, Ergün, **a.g.e.**, s. 27; Ergin, **a.g.e.**, s. 1683, Özalp, Ataüinal, **a.g.e.**, s. 33-34; Başar, **a.g.e.**, s. 117; Hasan Ali Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 22.

Birinci Heyet-i İlmiye’de görev alan kurum ve üyelerin dağılımı ise şöyledir:²⁵³

<i>Temsil Ettiği Kurum</i>	<i>Üye sayısı</i>
<i>Telif ve tercüme Encümeni</i>	3
<i>İlk, Orta ve Yüksek Tedrisat Müdürü</i>	3
<i>Teftiş Heyeti</i>	3
<i>Hars Müdürü</i>	1
<i>İhsaiyat Müdürü</i>	1
<i>Darülfünun müderrisleri</i>	4
<i>Serbest Ali Dersler Müderrisleri</i>	1
<i>Darülmuallimin ve Darülmuallimat-ı Aliyeden</i>	2
<i>Sanayi-i Nefiseden</i>	1
<i>Galatasaray Lisesinden</i>	1
<i>Ortaöğretim mensuplarından</i>	2
<i>İlk Tedrisat mensuplarından</i>	2
<i>Maarifin seçeceği uzmanlar</i>	6
<i>İlgili bakanlıklar</i>	6
<i>Basın Mensubu</i>	2
<i>Türkocağı’ndan</i>	1
<i>Büyük İzci Ortasından</i>	1
<i>Toplam</i>	40

Birinci Heyet-i İlmiye’ye 15 Temmuz 1923 tarihinden 15 Ağustos 1923 tarihine kadar farklı dallardan eğitim, bilim ve devlet adamları katılmıştır. Nafi Atuf toplantıda Orta Tedrisat Müdürü olarak yer almıştır. Katılanların isimleri şöyledir: Maarif Vekili İsmail Safa(reis), Müsteşar Samih Rıfat, Matbuat Müdürü Ağaoğlu Ahmet, Müdafaayı Milliye Vekaleti Mümessili Naci Paşa, Dahiliye Vekaleti Mümessili Abdülmuttalip, Sıhhiye Vekaleti Mümessili Dr. Ziya, Türkocağı Mümessili İzzet Ulvi, Nafia Vekaleti Mümessili Hamdi, İktisat Vekaleti Mümessili Refet, Orta Tedrisat Müdürü Nafi Atuf, Yüksek Tedrisat Müdürü Şefik, Heyet-i Teftişye Müdürü Abdülfeyyaz Tevfik, Telif ve Tercüme Encümeni Reisi Ziya Gökalp, Azadan Veled Çelebi, Azadan Mustafa Rahmi, Ali Dersler Mümessili

²⁵³ Ergün, a.g.e., s. 26; Yücel, a.g.e., “Heyet-i İlmiyenin Mesai Programı” isimli ekler kısmı.

Vehbi, Darülfünun Terbiye Müderrisi İsmail Hakkı, Darülfünun ve Darülmuaallimat Muallimlerinden Haydar, Darülfünun İktisat Müderrisi Zühtü, Darülfünun Ruhiyat Müderrisi Şekip, Darülfünun Müderrislerinden Köprülüzade Fuat, Tıp Fakültesinden Dr. Vasfi, sabık İlk Tedrisat Müdürü Edip, Senayii Nefise Mektebi Müdürü Cemil, Heyeti Teftişiyeden Hasan Fehmi, Sabri Cemil ve Hilmi, Celal Esat, İstanbul Darülmuaallimini Müdürü İhsan, Antalya Darülmuaallimini Müdürü Hulusi, Galatasaray Lisesi Müdürü Faik, İhsaiyat Müdürü Avni, Maarif Hars Müdürü Mübarek, Ali Sami Terbiyei Bedeniye Muallimi Selim Sırrı, İstanbul Darülmuaallimlerinden İbrahim Alaaddin, Kastamonu Sultanisi Edebiyat Muallimi Ali Rıza, İstanbul Sultanisi Kısmı İptidaisinden Recep Nuri²⁵⁴

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı sonucunda alınan önemli kararlara gelince,²⁵⁵

1- Öncelikle ilköğretim altı yıl olarak düzenlenmiştir. Öğretime devam edecek yaş aralığı 7-14 yaş olarak sınırlandırılmıştır. Okullarda sınıf mevcutları birinci ve ikinci sınıflarda 30, diğerlerinde en fazla 40 olarak kararlaştırılmıştır. Zorunlu eğitim çağındaki çocukların yabancı okullara gitmesi yasaklanmıştır.²⁵⁶

2- İlköğretim uygulama yetkisi yalnızca Maarif Bakanlığına verilmiştir. Yabancı ve özel okulların Maarif Vekaleti tarafından denetlenmesine yasalara uyulmadığı takdirde kapatılmasına karar verilmiştir.

3- Okul yapılamayan küçük köyler için belirlenecek yerlere yatılı bölge okulları açılması hatta gezici öğretmenlerin görevlendirilmesine karar verilmiştir.

4- İlkokul öğretmenlerinin maddi sorunlarıyla alakalı yasa hazırlanmıştır.

5- İlkokuldan sonra ortaöğretime gidemeyecek öğrenciler için iki yıllık “İhzari Mektepler” açılmıştır. Bu okullara devam mecburi tutulmuştur.

6- Kadınların Heyet-i İlmiye’ye katılması, ilköğretim müfettişi olarak atanabileceği kararı alınmıştır.

²⁵⁴ Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 21-22; Ergin, **a.g.e.**, C.5, s. 1682; Özalp, Ataüinal, **a.g.e.**, s. 34.

²⁵⁵ Ergün, **a.g.e.**, s. 22-30; Başar, **a.g.e.**, s. 118-119.

²⁵⁶ “İlk Tedrisat Encümeninin Mühim Kararları” **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Temmuz 1923, s. 3.

7- Din dersi öğretmenlerinin seçiminde diğer öğretmenlere uygulanan şartlar esas alınacaktır.

8- Sultanilerin isimleri lise olarak değiştirilmiştir. Liselerde eğitimin on bir yıl olmasına karar verilmiştir.

9- Öğretmenlerin askerliklerini öğretimi aksatmayacak şekilde yapmasına karar verilmiştir.

Toplantıda alınan kararlarda dönemin eğitimcilerinin fikirlerinden ve tecrübelerinden istifade edilmiştir. Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında alınan kararların büyük bir kısmı hayata geçirilmiştir.²⁵⁷

O günlerde mecliste Evrak ve Tahrirat Müdürü Necmettin Sahir (Sılan) dönemin milletvekillerine bir anket çalışması yapmıştır. 437 milletvekiline “Kazanılacak olan Kurtuluş Savaşımızın başarılı ve verimli olması nelere bağlıdır?” sorusu sorulmuştur. Gelen yanıtlara göre %43’ü ekonomik gelişmelere ağırlık verilmesi, %28’i halkın egemenliği, %17’si ise eğitime önem verilip cahillikle mücadele edilmesi şeklinde fikirler ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin gelecekteki eğitim politikasının nasıl olması gerektiğine ilişkin bir anket, Birinci Heyet-i İlmiye’ye katılan 40 kişiye yapılmıştır. Soruları yanıtlayan şahıslar Selim Sırrı, Ali Haydar, Heyet-i Teftiş’e müdürü Abdülfeyyaz Tevfik, Telif ve Tercüme Heyeti üyesi Mustafa Rahmi, Mekteb-i Sultani müdürü Faik, müfettiş Ahmet Hilmi, öğretmen Ali Rıza, Ortaöğretim müdürü Nafi Atuf, Darülmuallimin-i Aliye müdürü İhsan, İhsaiyat müdürü Avni, müfettiş Hasan Fehmi, Darülmuallimin öğretmenlerinden İbrahim Alaaddin ve Şemseddin Sami’nin oğlu Ali Sami’dir. Yöneltilen soru ve cevaplar *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanmıştır. Eğitimle ilgili yapılan anket sorularına cevap verenlerden birisinin de Nafi Atuf olması onun, yeni kurulan bir devletin eğitim politikalarına fikirleriyle yön veren şahsiyetlerden birisi olduğunu göstermektedir.²⁵⁸

²⁵⁷ Özalp, Ataüinal, **a.g.e.**, s. 34; Başar, **a.g.e.**, s. 119.

²⁵⁸ Ergün, **a.g.e.**, s. 31.

5. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Osmanlı Devleti, Avrupa'nın gerisinde kaldığını kabullendikten sonra mevcut kurumlarına dokunmadan Batı tarzında kurumları desteklemeğe başlamıştır. Örneğin Batı tarzı ordular kurmuş ve askerler yetiştirmiştir. Hukuk alanında Fransa'dan ceza, ticaret, usul-ü muhakeme kanunları alınmıştır. Hukuk okullarından batı yasalarına uyacak hakim çıkarılırken, Mekteb-i Kudat ve medreselerden ise fıkıha göre hareket edecek kadılar yetiştirilmiştir.

Eğitim alanında ikiliklerin ise farklı şekillerde ortaya çıktığı görülmektedir. Batı tarzında kurulan askeri okullardan sonra Osmanlı devlet dairelerine memur yetiştirmek üzere Fransız eğitim sistemi örnek alınarak okullar açılmıştır. Hatta 1845 yılından sonra Osmanlı eğitim sistemi batı eğitim sistemine göre yapılandırılmıştır. Başlangıçta medreseler hedef alınmamıştır. Çünkü çalışmalar daha çok ilk ve ortaöğretim seviyesinde yapılmıştır. İlköğretimde Sıbyan Mektepleri ıslah edilemeyince modern tarzda İptidai Mektepleri devreye sokulmuştur. Medreselerden devlet desteğini çekse bile bu kurumların çoğu vakıf kuruluşu olduğundan mevcudiyetlerini sürdürmüşlerdir. Medreselerden yetişen kişiler ile modern mekteplerden yetişenler arasında birbirine zıt hayat görüşleri ortaya çıkmıştır. “Alaylı” ve “mektepli” subayların birbirlerine tavır yaptıkları gibi, medreseden yetişenler ile mektepten yetişenler birbirlerine düşmanca davranmaya başlamışlardır.

İşte Cumhuriyet dönemine gelindiğinde İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren düzeltilmeye çalışılan medreseler için fazla bir ilerleme kaydedilemediği görülmektedir. Mektepli – medreseli tartışmalarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak II. Meşrutiyet döneminde askeri rüştiyelerin Maarif Vekaletine geçirilmesi, medrese ve sıbyan mekteplerinin vakıflarının yine maarife bağlanması eğitimde birliğin ön adımları olmuştur.²⁵⁹ Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminde sürekli “*Tedrisatın Tevhidi*” prensibi üzerinde durulmuştur. Bu konuda Atatürk 1923 yılının başında bir nutkunda şunları söylemiştir:

²⁵⁹ Ergün, a.g.e., s. 45-47 .

“Evladı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulum ve fünun vardır. Ali meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derecatı tahsiliye kadar terbiye ve tedrisatta vahdet, heyeti içtimaiyemizin terakki ve tealisi noktai nazarından mühimdir...”

Atatürk’ün nutkunda değindiği eğitim birliği meselesine dair 2 Mart 1340 (1924) tarihinde 60 milletvekilinin imzasıyla meclise takrir metni verilmiş kanunun biran önce çıkarılmasının sebepleri anlatılmıştır.²⁶⁰ Ertesi gün TBMM Şer’iye ve Evkaf Vekaletini kaldıran yasayı kabul etmiş Tevhid-i Tedrisat yasasını görüşmeye başlamıştır. Yasa tasarısını sunanlar Tanzimattan bu yana iki eğitim, farklı duygu ve fikirlere sahip insan tipi problemi olduğunu, bu yasanın eğitim sistemindeki ikiliği ortadan kaldırarak aynı düşünce etrafında birleşen bir millet yetiştireceğini söylemişlerdir.²⁶¹

Türk eğitim tarihinin önemli inkılaplarından bir tanesi olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu(Öğretimin Birleştirilmesi Yasası), İsmail Safa’nın Maarif vekili olduğu dönemde çıkartılmıştır. Nafi Atuf bu kanunun alt yapısını hazırlamak üzere Orta Öğretim Genel Müdürü olarak görevini sürdürürken bizzat görevlendirilmiştir. Özellikle yabancı okullar meselesini yakından takip etmiştir.²⁶² Kanun M.Kemal’in direktifleri doğrultusunda hazırlanmış 3 Mart 1340(1924) tarihinde 430 numaralı kanun olarak TBMM’de kabul edilmiştir.²⁶³

Mecliste kabul edilen bu yasanın önemli maddeleri şunlardır:

“Madde1: Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur.

Madde 2: Şer’iye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.

²⁶⁰ Yücel, **a.g.e.**, s. 49.

²⁶¹ Ergün, **a.g.e.**, s. 49.

²⁶² Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 62.

²⁶³ Bekir Sıtkı Yalçın, İsmet Gönülal, **Atatürk İnkılabı Kanunlar-Kararlar-Tamimler-Bildiriler-Belgeler-Gerekçe ve Tutanaklarıyla**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 96; Özalp, Ataüinal, **a.g.e.**, s. 34; Başar, **a.g.e.**, s.120.

Madde 3: Şer'îye ve Evkaf vekaleti bütçesinde mekatib ve medarise tahsis olunan mebalîğ, Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4: Maarif Vekaleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.

Madde 5: Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar müdafaa-ı milliyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle, Sıhhiye Vekaletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyet-i talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkur rüşti ve idadilerde bulunan heyet-i talimiyelerin cihet-i irtibatları atiyen ait olacağı vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.”²⁶⁴

Yasa TBMM’de kabul edildikten sonra Maarif vekilliğine Vasıf Bey getirilmiştir. Konuyla ilgili basına verdiği demeçte “Türkiye’de bundan sonra bir tek terbiye, bir tek mektep, bir tek tedris olacaktır.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.²⁶⁵ Şer’îye Vekaleti tarafından yönetilen Darülhilafe medreseleri Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Bu okullar dini törenleri yönetecek memur yetiştirmek üzere İmam-Hatip okullarına dönüştürülmüştür.²⁶⁶ Medrese-i Süleymaniye yerine İstanbul Darülfünunu’nda İlahiyat Fakültesi açılmıştır. 1925 yılında ise tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, bu kurumların durumu netleşinceye kadar Maarif müdürlüklerine bağlanmıştır.²⁶⁷ Bu kanunla farklı dünya görüşlerine sahip insanlar yetiştiren bir eğitim sistemi bırakılarak tüm bireyleri aynı duygular etrafında birleştirmeyi hedefleyen bir eğitim sistemi için yasal zemin hazırlanmıştır.²⁶⁸

²⁶⁴ **Resmî Gazete**, 03.06.1340, Bekir Sıtkı Yalçın, İsmet Gönülal, **Atatürk İnkılabı Kanunlar-Kararlar-Tamimler-Bildiriler-Belgeler-Gerekçe ve Tutanaklarıyla**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 96-97; **Millî Eğitimle İlgili Kanunlar I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s. 647-648; Ergün, **a.g.e.**, s.49-50.

²⁶⁴ Ergün, **a.g.e.**, s. 49-50, Başar, **a.g.e.**, s. 121.

²⁶⁵ Ergün, **a.g.e.**, s. 50.

²⁶⁶ Özalp, Ataüinal, **a.g.e.**, s. 36.

²⁶⁷ Ergün, **a.g.e.**, s. 56.

²⁶⁸ Başar, **a.g.e.**, s. 121.

6. İkinci Heyet-i İlmiye

3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekaleti elindeki okulların sayısını artırmış, medrese ve dini okullar kapatılmıştır. Ülkede bulunan tüm okullarda laik bir eğitim fikri aşılarmaya çalışılmıştır. İşte Maarif Vekaleti elinde bulunan orta dereceli askeri okullar ile diğer okul ve programlar sorununa çözüm bulmak için İkinci Heyet-i İlmiye'yi toplamıştır.²⁶⁹

İkinci Heyet-i İlmiye'de dönemin önde gelen eğitim, bilim ve kültür adamlarının katılımıyla yapılmıştır.²⁷⁰ İkinci Heyet- İlmiye komisyonunun çalışmaları sonucunda alınan kararlar şöyle olmuştur:²⁷¹

- 1- İlköğretimin altı yıldan beş yıla indirilmesine,
- 2- Orta ve lise kısımlarının üçer yıl olmasına yani ortaöğretimin altı yıla indirilmesine,
- 3- Öğrenim süresi dört yıl olan öğretmen okullarının beş yıla çıkarılmasına,
- 4- Orta, lise ve öğretmen okullarının ders programlarının genişletilmesine ve sosyoloji²⁷² derslerinin eklenmesine,
- 5- İlkokul öğretim programlarının geliştirilmesine,
- 6- Ders kitaplarının yazdırılmasına,

²⁶⁹ Ergün, **a.g.e.**, s. 61.

²⁷⁰ 1924 yılında Ankara'da toplanan İkinci heyet-i İlmiye'nin başkanı Maarif Vekili Vasıf Bey, üyeleri: Köprülüzade Mehmet Fuat (müsteşar), Abdülfeyyaz Tefvik (Yüksek Öğretim Direktörü), **Nafi Atuf (Orta Öğretim Direktörü)**, Rıdvan Nafiz (Heyet-i Teftişîye Reisi), Telif Tercüme üyesinden Mahmut Nedim, Avni (Darüleytamlar Umumi Müfettişi), Müfettiş Hasan Fehmi, İhsan (Yüksek Muallim Mektebi Usulü Tedris Muallimi), Darülfünun profesörlerinden Ali Haydar, Mehmet Emin, İstanbul Muallim Mektebi Müdürü İbrahim Alaaddin, Muallimlerden Servet, Süleyman Şevket, Ali Canip, Sadri Ethem, Seracettin, Edirne Lisesi Müdürü Nuri, Konya Muallim Mektebi Müdürü Refet Sadettin, Konya Muallim Mektebi Müdür Muavini İsmail Hakkı'dır.

²⁷¹ Yücel, **Türkiye'de Orta Öğretim**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 26; *Ergin, a.g.e., C.5, s. 1683-1684; Özalp, Ataiinal, a.g.e., s. 37.*

²⁷² "İçtimaiyat Dersi" olarak geçirdi.

İkinci Heyet-i İlmiye’de Türkiye’nin yeni eğitim sistemini kurmadan önce okulların eğitim süreleri, okutulacak ders kitaplarının içeriği, müfredat programları, öğretmen okullarının süresi gibi konular üzerinde çalışılmıştır. İkinci Heyet-i İlmiye’de alınan kararlarla ilgili birçok eleştiri ve itirazlar yapılmıştır. Bu eleştirilerden birincisi İkinci Meşrutiyet Döneminde yapılanların Fransa’dan tercüme yoluyla alınması gibi şimdide alınan kararlarda kendi kültürümüzden bir şey katılmadığı ileri sürülmüştür. Hazırlanan programların çok hızlı planlanıp sekiz on günlük kısa bir süreye sıkıştırıldığı söylenmiştir. Hatta kararların dışarıyı hiç bilgilendirmeksizin gizli alındığı ifade edilmiştir. Oysa okul programı, meslek örgütleri gibi konuların anket, basın tartışmaları gibi süreçlerden geçtikten sonra kararlaştırılmasının uygun olduğu belirtilmiştir.

Yeni hazırlanan programlar içerik açısından eleştirilmiştir. Eski programlarda Kuran-ı Kerim, Malumat-ı Diniye olmasına karşın yenisinde bunların ihmal, Türkçe Dilbilgisinin neredeyse kaldırıldığı, resim programının garip olduğu iddia edilmiştir. Yine eski tarih programı kaldırılmış fakat yerine yenisi tam olarak koyulmamıştır. Bu eleştirilerin dışında İkinci Heyet-i İlmiye Maarif Vekaletinin daha önce hazırladığı çalışmaların onaylandığı yer olmuştur. Yeni ders kitaplarının cumhuriyet ruhuna ve çağdaş normlara göre hazırlanacağı kararı da bu toplantıda kararlaştırılmıştır.²⁷³

Görüldüğü gibi İkinci Heyet-i İlmiye ağırlıklı olarak ortaokul ve liselerin işleyişine ilişkin kararların alındığı bir toplantı olmuştur. Bu bağlamda Nafi Atuf, Orta Öğretim Müdürü olarak ortaöğretime yönelik kararlarda tecrübe ve fikirlerinden faydalanan şahsiyetlerden birisidir.

7.Birinci Maarif Müfettişleri Kongresi

Ortaokul ve liselere öğretmen yetiştirme konusunda Cumhuriyet Döneminde ilk önemli adımın 1925 yılında Konya’da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi’nde atıldığı görülmektedir. Bu adımın atılmasında Orta Darülmualimin ve

²⁷³ Ergün, a.g.e., s. 61-64.

Darülmualimat okullarının kapatılması etkili olmuştur.²⁷⁴ Kongreyi gelmesine mani bir sebepten katılamayan dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey adına Nafi Atuf Bey resmen açmıştır. Nafi Atuf açılış konuşmasında önemli maarif meselelerinin görüşüleceğini belirterek katılanlara başarı dileğinde bulunmuştur. Heyet-i Teftişye Başkanı olarak kongreye katılan Rıdvan Nafiz Bey ise bu kongrenin önemli bir maarif olayı olduğunun altını çizmiştir.²⁷⁵

1-20 Mayıs 1925 tarihleri arasında Konya’da Maarif Müfettişleri Kongresi toplanmıştır. Kongrede Atatürk Dönemi öğretmen yetiştirme politikası açısından önemli kararlar alınmıştır. Anaokullarına, ortaokul, lise kısmına öğretmen yetiştirilmesi ve eğitim sorunları tartışılmıştır.²⁷⁶ Ayrıca kongrenin düzenlenmesinde öncelikli hedefin eğitimde müfettişlerin lüzumlu olduğunun fark edilmesini sağlamak, diğer hedefin ise müfettişlerin eğitimleriyle ilgili konuşmak olduğu dönemin medyasında yer almıştır.²⁷⁷

Kongrede alınan kararlar daha sonra rapor haline getirilerek Maarif Vekaleti’ne sunulmuştur. Bu rapora göre coğrafi şartlar, maddi imkanlar göz önünde bulundurularak “*Darülmualimin Mıntıkları*” kurulup liselerin açılması istenmiştir. Öğretmen okullarının gerekli şartlar sağlanıp yeniden açılması istenmiştir. Kız öğretmen okullarına gidecek öğretmenlerin mümkün mertebe bayan olması kararı alınmıştır. Öğretmen okullarındaki görev yapan öğretmenlerin mesleki yayınları takip edebilecek seviyede yabancı dil bilmesi tavsiye edilmiştir. İlk ve orta öğretmen okullarında her türlü araç ve gereçlerle donatılmış binalar yapılması, öğrenci ve öğretmene ait olmak üzere iki ayrı kütüphane olması istenmiştir.

Yine kongre raporunda ilkokullarda beden eğitimi, müzik, resim, el işi derslerinin mesleki açıdan yeterli eğitimi olmayan öğretmenler tarafından verilmesinin olumsuz sonuçlara yol açtığı anlatılmıştır. Bu konuda şartları müsait olan bazı öğretmen okullarında öğretmen yetiştirmek üzere programlar açılması hatta dışarıdan yetenekli kişilerin eğitimi için tatil kurslarının açılması istenmiştir. Mesleki

²⁷⁴ Cemil Öztürk, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996, s. 169.

²⁷⁵ Nafi Atuf Kansu, “Maarif Müfettişleri”, **İkdam**, 9 Mayıs 1925, s. 2.

²⁷⁶ Öztürk, **a.g.e.**, s. 72.

²⁷⁷ Nafi Atuf Kansu, **a.g.y.**, s. 1.

kurslarda eğitim alan öğretmenlerin çocukları daha iyi gözlemlemesi için öğretmen okullarına bağlı “Yatılı Uygulama Okulu” açılması da raporda isteneler arasındadır.

Raporda öğretmen okullarından mezun olanların, sonrasında güçlü bir mesleki dayanışmayı sürdürmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu dayanışmanın olması için öğretmen okullarındaki idarecilerin mezun olanlarla irtibatını kesmeyip onlara karşılaştıkları sorunlar karşısında mesleki anlamda yardımcı olması gerektiği belirtilmiştir. Hatta yılda bir gün kaynaşma ve dayanışma için mezunların bir araya gelmesinin faydalı olacağından bahsedilmiştir.²⁷⁸ Raporda kullanılan ifadelerden de anlaşıldığı gibi bu kongre liselere ve ortaokullara yeterli sayıda öğretmen yetiştirme, dersleri verecek öğretmenlerin hangi özelliklerle donanımlı olması gerektiği anlatılmaktadır. Nafî Atuf’un kongreyi Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey adına katılıp yönetmesi onun bir kere daha Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarındaki yerini, katkılarını göstermesi bakımından önemlidir.

8. Üçüncü Heyet-i İlmiye

26 Aralık 1925 - 8 Ocak 1926 tarihleri arasında Ankara’da Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısı düzenlenmiştir. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati başkanlığında toplanan bu toplantıya Müsteşar, Teftiş Heyeti Başkanı, Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı, bazı bakanlık müfettişleri, öğretim üyeleri, genel müdürleri, bir kısım bakanlık daire müdürleri, lise ve öğretmen okulları müdür ve öğretmenleri iştirak etmiştir.

Toplantılar toplam on iki oturum olarak devam etmiş milli eğitim politikalarıyla ilgili aşağıdaki konular görüşülmüştür:

1- Devlet ve vilayet bütçelerinden maarife ayrılan ödenekleri daha yararlı bir şekilde kullanmak. Okullara kayıt için başvuran bütün çocukları alabilecek şekilde tedbirler almak,

2- Liselere yeniden düzen vermek ve belirli merkezlerde liseler açarak yavaş yavaş sayılarını artırmak,

²⁷⁸ Öztürk, a.g.e., s. 72-73.

- 3- Öğretmen okullarını belirli merkezlerde toplamak ve takviye etmek,
- 4- Yatısız okullarda karma eğitim uygulamak,
- 5- Stajyer öğretmenlere verilecek pedagojik formasyon esaslarını belirlemek,
- 6- Meslek okullarını belirli merkezlerde toplamak ve takviye etmek,
- 7- Öğretmenlerin terfileri için kanuni esaslar hazırlamak,
- 8- Eğitim ve öğretim işleriyle meşgul olmak üzere “*Milli Talim ve Terbiye Dairesi*” kurmak gibi son derece önemli konular hakkında kararlar alınmıştır.²⁷⁹

1925 yılı sonu 1926 yılı başında iki hafta süren Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısında hazır bulunan zatlar dönemin basınında şu şekilde yer almıştır:²⁸⁰ Maarif Vekili Necati, Müsteşar Nafi Atuf, Heyet-i Teftişye Reisi Rıdvan Nafiz, Telif ve Tercüme Reisi Abdülfeyyaz Tevfik, Orta Tedrisat Umum Müdürü Cevat, Hars Müdürü Hamit Zübeyir, İlk Tedrisat Müdürü İsmail Hakkı, İhsaiyat Müdürü Hilmi Ziya, müderris Köprülü Zade Fuat ve Ali Haydar, Kız Muallim Mektebi Müdürü Mehmet Emin, Galatasaray Lisesi Müdürü Behçet, Çamlıca Kız Lisesi Müdürü Mehmet Ali, Adana Lisesi Müdürü Ragıp Nurettin, Ankara Lisesi Müdürü Feridun, Müfettişi Umumi Hilmi, Cevat, Kadri, İstanbul Lisesi Müdürü Besim, İzmir Erkek Muallim Mektebi Müdürü Hikmet.

Birinci Heyet-i İlmiye’de sayıları 40 olan üyeler Üçüncü Heyet-i İlmiye’de 19 kişiye düşmüştür. Heyet-i İlmiyeler görevini 22 Mart 1926’da açılan Milli Talim ve Terbiye Dairesi²⁸¹’ne bırakmıştır. Onların görevini Milli Eğitim Şuraları toplanıncaya kadar Milli Talim ve Terbiye Dairesi yapmıştır. Ayrıca bu heyet çıkarılan yönetmeliklerde, hazırlanan eğitim yasalarında, çıkarılan eğitim programlarında, hazırlanan okul kitapları ve yazdırılmasında etkili olmuştur.²⁸² 1923, 1924, 1925 yıllarında toplanan Heyet-i İlmiye’lerde üye olan Nafi Atuf alınan

²⁷⁹ Hasan Ali Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 27; Ergin, **a.g.e.**, C.5, s. 1684; Özalp, Ataunal, **a.g.e.**, s. 39; Ergün, **a.g.e.**, s. 65.

²⁸⁰ “Heyet-i İlmiye”, **Hakimiye-i Milliye**, 28 Aralık 1925, s. 1, Hasan Ali Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 27; Ergin, **a.g.e.**, s. 1684.

²⁸¹ Geniş bilgi için bkn. Ali Şeker, “**Talim ve Terbiye Dairesi (1946-1973)**”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006

²⁸² Ergün, **a.g.e.**, s. 6

kararlarda, kararların uygulanmasında, orta öğretimin yeniden yapılandırılmasında fikir ve tecrübeleriyle milli eğitim sistemine büyük katkılarda bulunmuştur.

9. Maarif Teşkilatını Düzenleme Çabaları

Nafî Atuf eğitime hizmet ettiği yıllarda sırasıyla dönemin Maarif Vekillerinden İsmail Safa Bey zamanında Orta Öğretim Genel Müdürlüğü, Vasıf Çınar ve Mustafa Necati zamanında Maarif Müsteşarlığı yapmıştır.²⁸³ Vasıf Çınar döneminde temelleri atılan eğitim politikalarının yerleşmesi için Mustafa Necati Nafî Atuf'u müsteşarlık görevinde tutarak adeta sağ kolu gibi görmüş ve eğitim faaliyetlerine hız vermiştir.²⁸⁴

Nafî Atuf, Mustafa Necati ile çalıştığı yıllarda köy öğretmen okullarının temelinin atılmasında, yabancı okulların maarifin denetimi altına alınmasında, öğretmen yetiştirmek için yüksek seviyede öğretmen okullarının açılmasında, topluma örnek olacak öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesinde arka planda büyük rol oynamıştır. Bu rol 1927 yılında onun siyasete geçişine kadar devam etmiştir.²⁸⁵

Cumhuriyet Dönemi maarif ile ilgili gerçekleştirilen eğitim hareketlerinin başında 4 Mayıs 1920 yılında Ankara'da kurulan Maarif Vekaleti gelmektedir.²⁸⁶ Basit bir yapısı olan teşkilatın merkez örgütü 1923 yılında İsmail Safa Bey'in bakanlığı sırasında yeniden düzenlenmiştir. Düzenleme yapılırken Fransa ve İspanya merkezi eğitim teşkilatı esas alınmıştır.²⁸⁷ Teşkilatı asıl Mustafa Necati'nin bakanlığı döneminde 789 sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanun* ismiyle çıkarılan kanunla düzenlenmiştir.²⁸⁸ Bu kanun Cumhuriyet Döneminin maarif teşkilatını düzenleyen ilk

²⁸³ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 64.

²⁸⁴ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1987, s. 356

²⁸⁵ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 65.

²⁸⁶ Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Ankara, Vadi Yayınları, 1997, s. 148.

²⁸⁷ Ergün, **a.g.e.**, s. 26.

²⁸⁸ Kafadar, **a.g.e.**, s. 14.

kanun olarak görülmektedir.²⁸⁹ Kanun 27 maddeden oluşmakla birlikte kabul tarihi 22.03.1926, yayım tarihi ise 03.04.1926 şeklinde kayıtlara geçmiştir.²⁹⁰

Bu kanunla Maarif Vekaleti teşkilatında kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır. Bakanlık bünyesinde Türk dili ve bununla bağlantılı sorunlarla uğraşacak *Dil Heyeti*, eğitim-öğretim işleriyle uğraşacak *Talim ve Terbiye Dairesi* kurulmuştur. 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununa dayalı olarak 789 sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanunla* Maarif Vekaletinin izni olmadan eğitim kurumlarının açılmayacağı kararı alınmıştır. Yine 789 sayılı kanunun getirmiş olduğu “*Maarif hizmetinde asıl olan muallimlik*.” şeklindeki on ikinci madde ile eğitimde öğretmenlerin hizmet verecek asıl kişiler olduğu ifadesi bulunmaktadır.

789 sayılı kanun öğretmen okullarına bir takım düzenlemeler getirmiştir. Yedinci maddede orta tedrisat mektepleri içine ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri katılmıştır. Yüksek Öğretmen Okullarına ilaveten Orta Öğretmen Okulu eklenmiştir. Kanunla Türkiye’deki örgün eğitim kurumları şöyle sıralanmaktadır:

İlköğretim (m.5)

- 1-Şehir ve kasaba gündüz,
- 2-Şehir ve kasaba yatı,
- 3-Köy gündüz,
- 4-Köy yatı mektepleri

Ortaöğretim (m.7)

- 1-Liseler
- 2-Ortamektepler
- 3-Köy Muallim Mektepleri
- 4-İlk Muallim Mektepleri

Yükseköğretim

- 1-Yüksek Öğretmen Okulu
- 2-Ortaöğretmen Okulu

²⁸⁹ Başar, a.g.e., s. 18.

²⁹⁰ **Milli Eğitimle İlgili Kanunlar I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s. 3-9.

Bu kanunun getirdiği diğerk bir yenilik ise Türkiye'nin eğitim özellikleri bakımından benzer özellikler taşıyan vilayetlerini “*Maarif Mıntıkaları*” adı altında birleştirmek olmuştur. Her mıntikanın başına eğitimden sorumlu bir maarif emini verilmiştir. Yine maarif eminlerinin görev ve yetkileri ilgili kanunun 21. maddesiyle düzenlenmiştir.

789 sayılı kanuna dayanarak 29.08.1926 tarihinde *Maarif Eminlikleri Talimatnamesi* hazırlanmış Türkiye 13 maarif mıntikasına ayrılmıştır. Mıntıkalar şunlardır: Ankara, İstanbul, İzmir, Edirne, Konya, Antalya, Adana, Sivas, Trabzon, Erzurum, Elazığ (1928'de kaldırılıp yerine Kastamonu geçmiştir), Van (1928'de kaldırılıp yerine Diyarbakır geçmiştir.), Gaziantep (1928'de kaldırılmıştır.)²⁹¹ İlk ve Orta Öğretim kurumları ile sanat okulları Maarif Eminliklerine bağlı çalışmıştır. Maarif Eminlikleri bakanlığı gereksiz ve ikinci derecede işlerle zaman kaybetmekten kurtarmışsa da 1931 senesinde çıkarılan bir kanunla maarif eminlikleri ve mıntıkaları kaldırılmıştır.²⁹² Maarif Vekaleti kanunun TBMM kabul edilmesinden sonra uygulama noktasındaki bilgileri ilgili eğitim kurumlarına tamim yayınlayarak açıklamıştır.²⁹³

10. Rusya Maarifi'nden İzlenimleri

Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemini düzenleyebilmek için eğitimde uzman kişilerden ve kurullardan faydalanılmıştır. O dönemin yetersiz koşulları içinde Mustafa Necati müsteşarı Nafi Atuf ve az sayıdaki seçilmiş kadrosuyla bir takım eğitim programlarını uygulamaya geçirmiştir.²⁹⁴ 1926 yılında üç komisyon kurulması kararı alınmıştır:

²⁹¹ Ergün, a.g.e., s. 43; Başar, a.g.e., s. 186; Hıfzırrahman Raşit Öymen, **Türkiye'nin Ana Eğitim Problemleri I**, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay., Ankara, 1965, s. 30; Yücel, a.g.e., s. 38.

²⁹² Ergün, a.g.e., s. 44.

²⁹³ Başar, a.g.e., s. 186.

²⁹⁴ **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 356.

1-Program Encümeni

2-Sanayi-i Nefise Encümeni

3-Terbiye-i Bedeniye Encümeni

Bu komisyonlardan Program Encümeni Komisyonu, ilkokullara verilecek dersler, kitapları, öğretmenlere verilecek “*Usul-u Tedris Rehberi*” adında bir kitabın hazırlanması üzerinde çalışmıştır. Komisyon mevcut ilkokul programlarını incelemiş dünyanın gelişmiş ülkelerindeki ilkokul programlarını araştırmıştır. Örneğin Rusya, Fransa, Almanya, İtalya, Amerika, İngiltere bunlardan bir kaçıdır. Komisyon üyelerinin çalışmalarında İsviçre, Rusya, Fransa ve Alman ilkokullarının programlarının Türkçeye çevirileri yapılarak çalışmaların daha sağlıklı olması hedeflenmiştir. Komisyon 1870 yılından başlayıp Türkiye’nin ilköğretim kurumlarının yapmış olduğu icraatları gösteren bir şema hazırlamıştır.

Program komisyonu, çeşitli ülkelerin ilkokul programları üzerinde gönderilen uzman kişilerden alınan raporlar ışığında yeni bir ilkokul programı taslağı hazırlatmıştır. Talim ve Terbiye Dairesinin hazırladığı taslak ilkokul müfettişlerinin ve öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda son şekli verilerek “*1926 İlkokul Programı*” adıyla uygulamaya koyulmuştur.²⁹⁵

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıldan itibaren özellikle 1925 yılından başlayarak Türkiye’den gönderilen eğitimde uzman ve yetkililer, yabancı ülke eğitim sistemlerini inceleyerek raporlar hazırlamışlardır. Nitekim Rusya Maarifini incelemek üzere Maarif Vekaleti Müsteşarlığı görevini yaparken Nafi Atuf’a siyasi pasaport çıkartılmıştır.²⁹⁶ Sonrasında Nafi Atuf ve beraberindekiler Mustafa Kemal’in emriyle Ukrayna eğitimini yerinde görüp incelemek üzere 1926 yılında Moskova, Leningrad, Kiev, Odesa şehirlerine gitmişlerdir.²⁹⁷ 1926 sonbaharında kalabalık bir grupla Sovyetler Birliğine giden ve Sovyet Rusya’nın halk eğitimi çalışmasıyla yakından ilgilenen Nafi Atuf çalışmalar sırasında “*Türk Eğitim Bakanlığı yeni reformlara girişmek için diğer ülkelerin deneyimlerini bilmeyi zorunlu bulmaktadır.*

²⁹⁵ Başar, **a.g.e.**, s. 188.

²⁹⁶ **BCA**, fon kodu: 30.18.1, Yer no: 18.28.13, 09.05.1926.

²⁹⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 66.

Sovyetler Birliği'nin halk eğitimi örgütü Türk eğitimcilerin özel ilgisini çekmektedir”²⁹⁸ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Nafi Atuf'un Edirne'den öğretmen arkadaşı ve müsteşar yardımcısı olan Rıdvan Nafiz Bey'in Rusça bilmesi de gezi sırasında büyük kolaylık sağlamıştır. Heyet Rusya ve Ukrayna'nın eğitim yapılanması, ortaöğretim, teknik lise, yükseköğretim kurumlarının faaliyetleri hakkında bilgi edinmiştir.²⁹⁹ Rusya Maarifini inceleyen Maarif Vekaleti Müsteşarı Nafi Atuf ve Heyet-i Teftişye Reisi Rıdvan Nafiz ise izlenimlerini içeren bir raporu 1926 yılında, “*Rusya Maarifi Hakkında Rapor*” ismiyle takdim etmişlerdir.³⁰⁰

Raporun içinde yer alan alt başlıkları şöyle sıralayabiliriz:³⁰¹

1. *Merkez ve Mülhakat (Bağlı Kuruluşlar) Teşkilatı*
2. *Teftişat*
3. *Vilayetlerde Maarif Teşkilatı*
4. *Bütçe*
5. *Mektep Teşkilatı*
6. *Mektepten Evvelki Terbiye*
7. *Preskuler (Okul Öncesi Eğitim) Terbiye Müzesi*
8. *Mektep Tahsili*
9. *Meslek Mektepleri*
10. *Orta Meslek Mektepleri (Teknikumlar)*
11. *Moskova Mensucat Teknikumu*
12. *Amele Fakülteleri (Rebfaklar)*
13. *Amele Kursları*
14. *Yüksek Meslek Mektepleri*
15. *Diğer Çocuk Müesseseleri*
16. *Muallimlerin Yetiştirilmeleri*
17. *Pedagoji Enstitüsü*

²⁹⁸ İlhan Başgöz, Howard E. Wilson, **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Dost Yayınları, Ankara, 1968, s. 193; Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyo-Kültürel Politikaları (1931-1938)**, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 46.

²⁹⁹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 66.

³⁰⁰ **Maarif Vekaleti Mecmuası**, C.9,1926, s.1-44, Mustafa Ergün, “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı: 17, yıl: 1990, s. 453-457.

³⁰¹ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 409-450.

Nafî Atuf ve beraberinde Rusya'ya giden heyetin amacı, Türk eğitim sistemindeki sorunların çözümüne katkı sağlayacak bilgiler edinmek yeni uygulamaları öğrenmektir. Gerek Nafî Atuf ve Rıdvan Nafiz'in raporu gerekse daha sonra Avrupa'ya giden resmi görevlilerin, gazetecilerin, öğrencilerin raporları, inceleme yazıları, kitapları Türk eğitim sisteminin batılılaşmasını sağlayan önemli faktörlerden olmuştur.³⁰² Daha sonraki dönemde bakanlığın Sovyetler Birliği'ne bir grup öğretmeni resmi görevle 1936 yılında inceleme ve araştırma gezisi için gönderdiği görülmektedir.³⁰³ Nafî Atuf'un görev yaptığı bu yıllarda öğretmen okullarının yapımıyla ilgili illerin katılması, okul kitaplarının basılması ve satılması, parasız öğretim, basılı eserlerin toparlanıp derlenmesi gibi birçok konuda yasalar mecliste onaylanmıştır.³⁰⁴

Görüldüğü üzere Nafî Atuf, Maarif Vekaletinde üst düzey görevlerde bulunmuştur. Bu görevlerini ifa ederken kendisine verilen yetkileri kullanarak eğitim politikalarının yerleşmesinde etkili olmuştur. Cumhuriyet Dönemi ilk maarif vekillerinin ve kendisine verilen görevlerin sayesinde Türk milli eğitiminin temelleri atılmış, politikaları belirlenmiştir.

³⁰² Ergün, **a.g.m.**, s. 453-457.

³⁰³ Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)** Güldiken Yayınları, Ankara, 2001, s. 49, Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 301.

³⁰⁴ Ergün, **a.g.e.**, s. 44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAFİ ATUF'UN SİYASİ YAŞAMI VE FAALİYETLERİ

Nafi Atuf'un hayatında 1927 yılı eğitimden siyasete giden yolda yeni bir sayfanın açıldığı tarih olacaktır. Haziran 1910 yılında Mülkiye Mektebi'nden mezun olan Nafi Atuf, Eylül 1910 yılında Edirne Nimeti Hürriyet İlkokulunda öğretmenliğe başlamış, 1921 yılına kadar değişik yerlerde öğretmenlik idarecilik görevlerinde bulunmuştur. 1922'de Maarif Vekaleti'nde Orta Öğretim Genel Müdürlüğü'ne atanmış, Ocak 1924'te Maarif Vekaletinin ilk müsteşarı olarak görevine devam etmiştir. Müsteşarlık görevine devam ederken TBMM'nin 3.Dönem seçimlerine katılmıştır. 20 yaşından 27 yaşına kadar eğitimci kimliğiyle hizmet etmiş olan Nafi Atuf artık Ankara'da siyasete girmeye karar vermiştir. Meclisin üçüncü dönem seçimlerinde 635 oyla seçilmiş, Erzurum milletvekili olarak meclise katılmıştır. 1 Kasım 1927 yılında meclise katılan Nafi Atuf'un mazbatası 14 Kasım 1927 tarihinde onaylanmıştır.³⁰⁵

Nafi Atuf milletvekilliğinin kesinleştiği gün Maarif Vekaleti'ne ayrıldığına dair dilekçesini sunmuştur. Dilekçesinin altına Maarif Vekili Mustafa Necati bu durumdan dolayı üzüntülerini belirten şu ifadeleri yazmıştır: “*Teessürle kabul edilmiştir.*” Milletvekili olması onu eğitim hizmetinden koparmamıştır. TBMM sıralarındayken halkın eğitilmesiyle ilgili kurumların içinde olmaya devam etmiştir. Politika yıllarının ilk zamanlarında Maarif Encümeni Reisi olarak çalışmıştır. Daha sonra parti içinde Parti Umumi İdare Kuruluna seçilmiştir. *Türk Maarif Cemiyeti* (Türk Eğitim Derneği)'nin kuruculuğunu ve yöneticiliğini yapmıştır. Türk inkılabının

³⁰⁵ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler** IV. Cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları, Mars Matbaası, Ankara 1968-69, s. 1285; Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s.249, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 34.

önemli bir kültür müessesesi olan Halkevleri Başkanlığı ve *Ülkü Dergisi* yöneticiliğinde bulunmuştur.

1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiştir. İlerleyen zamanda CHP Genel Sekreter Yardımcılığı, CHP Genel Sekreterliği ve Parti Divanı üyeliğine kadar çıkmıştır.³⁰⁶

Nafi Atuf siyasi yaşamında bir çok maarif vekiliyle çalışma imkanı bulmuştur. Eğitimle ilgili pek çok konuda tecrübe ve birikimlerine başvurulmuştur. Eğitimci kökenli bir milletvekili olarak mecliste eğitim ve kültür alanında yapılan inkılaplara katkı sağlamaya devam etmiştir. Yirmi iki yıllık siyasi hayatında 1928 Türk Harfleri Kanunu, 1932 Türk Dil Kurumu ve I. Türk Dili Kurultayı, 1934 II. Türk Dili Kurultayı, 1936 Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1935 I. Türk Basın Kongresi, 1939 I. Türk Yayın Kongresi gibi çalışmaların içinde olmuştur.³⁰⁷

Birinci ve İkinci Dil Kurultayı ile ilgili *Ülkü* dergisinde bir yazısında; milleti ve milli birliği kuran unsurların başında dil ve dil birliğinin geldiğini anlatmaktadır. Türk dili üzerinde en iyi çalışmayı yine Türklerin yapacağını söyleyen Nafi Atuf, her yapılan dil kurultayının Türk dili, Türk medeniyeti ve Türk ilmi için yeni zaferlere kapı açacağını belirtmiştir.³⁰⁸

Nafi Atuf siyasi yaşamını, TBMM'nin 8.dönemi de dahil olmak üzere 1927-1949 yılları arasında aralıksız devam ettirmiştir. O, 22 yıl süren siyasi yaşamında 1927-1939 arası 3-4-5. dönem Erzurum milletvekilliği, 6. dönemde Giresun milletvekilliği, 7. ve 8.dönemlerde ise Kırklareli milletvekilliği yapmıştır. Parti içinde son görevi parti sekreterliği olmuştur. Bu görevde olması onun bir bakıma partide ikinci etkili isim olduğu anlamına gelmektedir.³⁰⁹

³⁰⁶ **Ölümünün 80. Yıldönümünde Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi Sempozyum Bildirileri**, Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Derneği Yayınları, İzmir, Ocak 2009, s. 272-280.

³⁰⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 75.

³⁰⁸ Nafi Atuf Kansu, "Türk Dili ve Kurultay", *Ülkü*, C.4, sayı: 19, 19 Eylül 1934, s. 1-2.

³⁰⁹ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **a.g.e.**, 1968-69, s.1289; Öztürk, **a.g.e.**,s. 249; **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, s. 342.

A. TÜRK MAARİF CEMİYETİ

Bir devletin veya toplumun ilerlemesinde eğitimin geliştirilmesi bir zorunluluktur. Türkiye Cumhuriyeti kurulur kurulmaz TBMM, ilk İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Mayıs 1920 tarihinde yapılan toplantısında eğitim konusunda kararlar almıştır. Türk eğitiminin çağdaş ve milli hale getirileceği söylenmiştir. Bunu gerçekleştirmenin ilk adımı olarak 16-21 Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresi toplanmıştır. Kurtuluş Savaşının en zor zamanlarında Yunan ordusunun Ankara'ya çok yaklaştığı o günlerde bile ülkenin eğitim politikalarına yön verecek bir kongre yapılması çok anlamlı bir harekettir. Kongreye katılan ve açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal eğitimden yana beklentilerini ve eğitimle ilgili yapılabilecek icraatları ifade etmiştir. Mustafa Kemal önderliğinde eğitimle ilgili icraatların üç kısımda incelendiği ve 1924-1936 yılları kökten değişiklik ve hamleler dönemi olarak kabul edilmiştir.³¹⁰

Devletin kısıtlı imkanları yanında maddi durumu iyi olanlardan eğitime destek vermesi istenmiştir. Başta M.Kemal ve zamanın ileri gelen hükümet mensupları “*Türk çocuklarını, yabancı bir dil öğrenmek için yabancı okullarına gitmekten kurtarmak*” amacıyla 31 Ocak 1928 yılında *Türk Maarif Cemiyeti*'ni kurmuşlardır. Bu cemiyetin çalışmaları sonucunda 1928-1934 yılları arasında *Türk Eğitim Derneği* (TED) Koleji ortaya çıkmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde 1868'de açılan Fransızca eğitim yapan Galatasaray Sultanisinin eğitimine karşılık *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye* kurularak *Darüşşafaka Lisesi*'nin açılmasına benzetilmektedir.³¹¹ Günümüzde TED okullarının son halkası TED Üniversitesi eğitim çalışmalarına devam etmektedir.

³¹⁰ Mevlüt Çelebi, “Atatürk’ün Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti (1928-1933)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.12, sayı: 2, Aralık 2004, s. 37.

³¹¹ Ömer Demircan, **Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 96-97; Mustafa Durmuş Çelebi, “Türkiye’de Ana Dili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi”, **Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı: 21, yıl: 2006/2, s. 288.

1. Cemiyetin Kuruluşu

Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1925 günü TBMM'nde yaptığı konuşma *Türk Maarif Cemiyeti'nin* kurulmasına zemin hazırlayan gelişmenin ilk adımı olarak görülmüştür.³¹² Mustafa Kemal konuşmasında devletin ilim ve tahsil için elinden geleni yapacağını ancak ilerleyen zamanda maddi durumu yerinde olan vatandaşlarımızdan da çocuklarımızın eğitimine, yetiştirilmelerine destek vermelerini istemiştir.

Mustafa Kemal 1 Kasım 1925 günü TBMM sıralarında oturan mebuslara şöyle konuşmuştur:

*“Büyük Milet Meclisinin ve Hükümet-i Cumhuriyenin azami vesait ve gayreti sarfettiği müsellemlerle beraber, ilim ve tahsilin feyzu nuruna olan iştiağı, umumu tatmin edebilmekten çok uzaktır. Önümüzdeki sene için devletçe yapılabilecek azami fedakarlığı rica ederken erbab-ı yesardan olan vatandaşlarımıza da şayanı sahabet olan çocuklarımızı hususi teşebbüslerle okutup yetiştirmelerini ehemmiyetle tavsiye ederim.”*³¹³

Cemiyetin kurucuları bu konuşmadan sonra derneği kurmak için faaliyetlerine başlamışlarsa da kamuoyuna yansıyan bir bilgiye rastlanılmamaktadır. İki yıl sonra 23 Aralık 1927 yılında *Vakit* gazetesinde çıkan bir haberle *Türk Maarif Cemiyeti* için kurulmakta olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Bu haberde 22 Aralık 1927 tarihinde Maarif Vekili Mustafa Necati'nin bir toplantı yaptığı ve toplantıya eğitimle ilgisi olan şu isimlerin katıldığı bilgisi yer almaktadır: İbrahim Alaaddin, İhsan Paşa, Ağaoğlu Ahmet, Refet, Ruşen Eşref, Zeki Mesut, Ferit Celal, Mehmet Asım, Necmeddin Sadık, Nafî Atuf. Maarif Vekaleti görevlilerinden ise; Müsteşar Kemal Zaim, Yüksek Tedrisat Müdür-i Umumisi Rüştü, Orta Tedrisat Müdür-i Umumisi Cevat, İlk Tedrisat Müdür-i Umumisi Ragıp Nurettin, Talim ve Terbiye azasından Avni ve Tefik, Türk Ocağı Katip-i Umumisi Hasan Ferit Beyler. Yapılan toplantının sonucunda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim çalışmalarının yetersiz olduğu noktasında görüş birliğine varılmıştır. Eğitimin yaygınlaştırılması

³¹² Çelebi, a.g.m., s. 37.

³¹³ Türk Maarif Cemiyeti, *Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Yıllık Faaliyet Raporu (1928-1933)*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s. 5.

kalitesinin artması için memleketin aydın kesimlerinin katılımıyla bir cemiyet kurulmasına ve hizmetler yapmasına karar verilmiştir. Eğitim sahasında çalışmalarını yürütecek olan bu cemiyet yeni gelir kaynakları bularak öğrenci yurtları yapacak, yabancı okullarla rekabet edebilecek eğitim kurumları açacak, yetenekli olmasına rağmen maddi durumu zayıf olan öğrencilere destek vererek eğitimlerini tamamlamalarını sağlayacaktır. Kurulacak cemiyetin amaçları belirlendikten sonra bir yürütme kurulu oluşturulmuştur.

Yürütme kurulunda şu isimler yer almıştır: İhsan Paşa, Ağaoğlu Ahmet Bey, İbrahim Alaaddin Bey, Doktor Hasan Ferit Bey, Refet Bey, Ruşen Eşref Bey, Zeki Mesut Bey, Nafi Atuf Bey, Necmeddin Sadık Bey.

Türk Maarif Cemiyeti'nin nizamnamesini hazırlamak için çalışmalar yapan heyet 27 Aralık 1927 tarihinde Ankara'da toplanmıştır. Bu çalışmaları yürütecek olan heyetin başkanlığını ise Erzurum Mebusu Nafi Atuf Bey yapmıştır. Toplantıda cemiyetin üyeliğine kabul edilme şartları, cemiyetin nerelerden gelir sağlayabileceği, merkez ve vilayet teşkilatında düzenlenecek kongreler konuşulmuştur. Bu cemiyetin kuruculuğunu kabul eden 200'den fazla kişi 31 Ocak 1928 günü, Cumhuriyet Halk Fırkası'nda ilk toplantılarını yapmışlardır.

Cemiyetin kurucularından olan Erzurum Mebusu Nafi Atuf Bey toplantının amacını, *Türk Maarif Cemiyeti'nin* nasıl bir ihtiyaçtan ortaya çıktığını, yapılacak çalışmaların hedeflerini anlatmıştır. Nafi Atuf, büyük şehirlere okumak için giden talebelerin barınmak için yurt bulamadıklarını, kendilerine yardımcı olacak bir teşkilatın olmadığını, imkansızlıklar içinde zorlandıklarını anlatarak talebe yurtlarının yetersizliğine dikkati çekmiştir. Ardından da cemiyetin ilk iş olarak Ankara ve İstanbul'da yurtlar açacağını söylemiştir. Yine bu cemiyetin ailevi sebeplerden eğitimlerini tamamlayamayan gençlere yardım edeceğini, gelecek nesillerin milli ve vatani hislerini zayıflatan yabancı okullara gitmelerine meydan vermeyecek mesleki ve özel okulların açılması için çalışacaklarını belirtmiştir. Daha sonra konuşan Maarif Vekili Necati Bey bu cemiyetin memleketimizin eğitiminde büyük bir ihtiyaca cevap vereceği tespitini yapmıştır. Toplantıda cemiyetin, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in himayelerini kazanmak ve tavsiyelerini alabilmek, kendisine ilk kurucuların bağlılığını arz etmek maksadıyla bir heyetin

gönderilmesine karar verilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e gidecek heyete Trabzon Mebusu Hasan Bey, Erzurum Mebusu Nafi Atuf, İstanbul Mebusu Nurettin Ali Bey seçilmiştir. Ayrıca cemiyetin genel başkanlığını kabul eden İsmet Paşa ile kuruculuğunu kabul eden TBMM Başkanı Kazım ve Fevzi Çakmak Paşalara da cemiyetin teşekkürlerinin yazılı olarak bildirilmesine karar verilmiştir.³¹⁴

Kurucular tarafından toplantının yapıldığı ve mühim kararların alındığı 31 Ocak 1928 günü *Türk Maarif Cemiyeti'nin* kuruluş günü olarak kabul edilmiştir.³¹⁵ Bu toplantıda 30 kişiden oluşan genel merkez heyeti ile 10 kişilik yedek üye seçimi yapılmıştır.³¹⁶

2 Şubat günü *Türk Maarif Cemiyeti* Umumi Merkez Heyeti toplanarak idare heyetinde görev alacak şu isimleri belirlemiştir:

İdare Heyeti Başkanı	Siirt Mebusu Mahmut
Başkan Vekili	Erzurum Mebusu Nafi Atuf
Genel Sekreter	Sivas Mebusu İbrahim Alaaddin
Üye	Giresun Mebusu Hakkı Tarık
Üye	Sivas Mebusu Necmeddin Sadık
Hesap İşleri Müfettişi	Şurayı Devlet Azası'ndan Mustafa Şefik

Türk Maarif Cemiyeti'nin çalışmalarını yakından takip eden Mustafa Kemal, 4 Şubat 1928 günü cemiyet adına gelen Trabzon Mebusu Hasan, İstanbul Mebusu Nurettin Ali, Erzurum Mebusu Nafi Atuf Beyleri Çankaya Köşkü'nde huzuruna

³¹⁴ Çelebi, **a.g.m.**, s. 37-39.

³¹⁵ Türk Maarif Cemiyeti, **a.g.e.**, s. 5; Çelebi, **a.g.m.**, s. 37-39 .

³¹⁶ Genel Merkez Heyetine seçilen üyeler şunlardır: Maarif Vekili Necati, Ağaoğlu Ahmet, Yunus Nadi, Siirt Mebusu Mahmut, Erzincan Mebusu Safvet, Konya Mebusu Musa Kazım, İstanbul Mebusu Nurettin Ali, **Erzurum Mebusu Nafi Atuf**, Afyon Mebusu Ruşen Eşref, Sivas Mebusu İbrahim Alaaddin, Afyon Mebusu Ali Haydar, Sivas Mebusu Necmeddin Sadık, Giresun Mebusu Hakkı Tarık, Denizli mebusu Haydar Rüştü, Biga Mebusu Salih Rifat, Şarkikarahisar Mebusu Mehmet Emin, Balıkesir Mebusu İsmail Hakkı ve Mustafa Hayrettin, İstanbul Mebusu Hüseyin Hüsnü, İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi, Bayezid Mebusu Zaim, Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Mehmet Emin, İstanbul Darülfünun Emimi Neşet Ömer, Şurayı Devlet Azasından Mustafa Şefik, Türk Ocağı Katib-i Umumisi Hasan Ferid, İstanbul Mebusu İhsan Paşa, Matbuat Müdür-i UmumisiERCÜMEND Ekrem, Diyarbakır Mebusu İshak Refet, Çanakkale Mebusu Talat, Çorum Mebusu Mustafa, Kırklareli Mebusu Fuat, Sivas Mebusu Rahmi, Adana Mebusu Hilmi, Talim ve Terbiye Azasından Avni, İhsan ve Haydar.

kabul etmiştir. Heyet, Mustafa Kemal'in cemiyeti himaye etmesini istemiştir. Mustafa Kemal heyetin eğitim adına bu hayırlı teşebbüslerini takdir etmiştir. Cemiyetin kuruluşunu desteklediğini, manevi başkanlığını ve cemiyeti himaye edeceğini belirtmiştir.

Mustafa Kemal'in destek ve himayesini aldıktan sonra cemiyetin idare heyeti, Şura-yı Devlet'e başvurarak bu cemiyetin kamu yararına çalışan cemiyetlerden sayılmasını talep etmiş, bir beyanname yayınlayarak kamuoyuyla cemiyetin amacını paylaşmaya karar vermiştir.³¹⁷ Cemiyet için hükümetten olur kararı alındıktan sonra “Şura-yı Devletçe menafii umumiye hadim cemiyetlerden ...” olduğuna dair 18 Nisan 1928 tarihinde Heyet-i Umumiye tarafından yayınlanan karar kayıtlarda bulunmaktadır.³¹⁸

2. Cemiyetin Nizamnamesi ve Faaliyetleri

Türk Maarif Cemiyeti çalışmalarını hızlı bir şekilde tamamladıktan sonra nizamnamesini yayınlamıştır. Nizamname 49 madde olarak kabul edilmiştir. Nizamnamenin ikinci, üçüncü ve dördüncü maddeleri cemiyetin kuruluş maksadını şu şekilde ifade etmektedir:

Madde 2: Memleketin içinde ve dışındaki eğitim merkezlerinde Türk talebelerinin kalacağı yurtlar açarak koruyup kollamak.

- Zeki ve çalışkan olup maddi imkansızlıklar yüzünden yüksek tahsillerini tamamlayamayan talebelere tayin edilecek şartlara bağlı olarak yardımda bulunmak.

- Türk çocukları ecnebi okullara müracaattan uzak tutmak için okullar açıp cemiyetin maksadını gerçekleştirecek her türlü yayını yapmak

Madde 3: Cemiyet Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde milli gayeler için faaliyet gösteren diğer cemiyet ve kuruluşları kendisine kardeş kuruluş olarak kabul eder. Onların çalışmalarından istifade etmeyi gaye edinir.

³¹⁷ Çelebi, **a.g.m.**, s. 39-40.

³¹⁸ Türk Maarif Cemiyeti, **a.g.e.**, s. 6.

*Madde 4: Cemiyet hiçbir şekilde siyasi gayesi bulunmamakla birlikte gençliğin ilim ve terbiyesi için uğraşır.*³¹⁹

Nizamnamenin beşinci maddesinde kimlerin hangi şartlara bağlı olarak üye kabul edileceğinden bahsedilmiştir. Buna göre; müessis, faal, yardımcı ve hami olmak üzere dört farklı üyelik bulunmaktadır. Yine nizamnamenin on birinci maddesinde cemiyetin hami azalarının isimlerinin kurulan okul, dersane, laboratuvar gibi yerlere verilmesine veya heykellerinin dikilmesine karar verilmiştir. On ikinci maddeye göre üyelerin Türk olması şartı getirilmiştir. Cemiyete üye olacak kişilerin suç işlememiş olmasına ve kötü bir şöhretle anılmamasına dikkat edilerek bu tür davranışta bulunanların üyeliklerine hemen son verilmesine karar verilmiştir.

Nizamnamede cemiyetin gelir kaynaklarından şu şekilde bahsedilmiştir: Üyelerin yıllık yapacağı taaahütler, ayni ve nakdi teberrular, cemiyetin emrine verilen nakdi ve ayni tesisler, resmi ve hususi müesseselerin yaptığı yardımlar, cemiyete ait olan menkul ve gayrimenkul malların gelirleri, kanunlar çerçevesinde düzenlenecek olan müsamere, temsil, piyango, konferans, konser ve benzerlerinin hasılatı.

Nizamnamenin 18-26. maddelerinde cemiyetin teşkilat düzenlemesi yapılmıştır. Buna göre Türk Maarif Cemiyeti kongre, umumi merkez heyeti ve icra heyetlerinden oluşmaktadır. Kongrenin, üç yılda bir Ankara'da Ocak ayının ilk haftası toplanmasına, Umumi Merkez Heyetinin yine Ankara'da üç ayda bir toplanmasına karar verilmiştir. İcra Heyeti'nin ise Umumi Merkez Heyeti tarafından belirlenmesine karar verilmiştir. Yapılacak seçimlerde gizli oy usulünün kullanılmasına karar verilmiş olup cemiyetin kurulduğu gün mensuplarına bayram olarak bildirilmiştir. Cemiyet başta İstanbul, İzmir olmak üzere Konya, Edirne, Erzurum, Bursa, Balıkesir gibi illerde şubelerini açarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 31 Ocak 1928 itibarıyla açılan *Türk Maarif Cemiyeti'nin* 1933 yılına gelindiğinde ülkenin birçok yerinde temsil edildiği görülmektedir.

³¹⁹“ Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi”, **Ayın Tarihi**, No.46-47, (Ocak-Şubat 1928), 3017-3019, Türk Maarif Cemiyeti, **a.g.e.**, s. 7; Çelebi, **a.g.m.**, s. 40.

Türk Maarif Cemiyeti kurulduğu günden itibaren yüksek tahsil gören yetenekli, zeki ama maddi güçten yoksun öğrencilere ders kitabı, çamaşır, ayakkabı, ailelerinin yanına tatillerde gidebilmeleri için yol parasını tedarik etmek gibi yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca yeni Türk harflerinin memlekette hızlı bir şekilde öğrenilmesi için bütün illerde millet mektepleri açtırmıştır. Yaz ayları hariç Ankara’da Almanca, İngilizce, Fransızca lisan kursları açtırmıştır. Tatilini kırlarda, deniz kıyısında, açık havada geçiremeyen öğrenciler için 1929 yılında Keçiören’de bir kamp kurmuştur.³²⁰

Nafî Atuf, *Türk Maarif Cemiyeti*’nin kurulduğu ilk günden 1939 yılına kadar geçen sürede iki dönem başkanlık yapmıştır. 1931 ve 1933 yıllarındaki toplantılarda cemiyetin başkanlığına seçilmiştir.³²¹ Cemiyetin yönetiminde toplamda on yılı aşan bir süre görev almıştır. Cemiyet için görevli olduğu dönemde birçok okulun ve öğrenci yurdunun memlekete kazandırılmasına gayret etmiştir. İstanbul’da Kadırga Yurdu’nun, Gaziantep ve Bursa’daki Amerikan kız liselerinin cemiyet için satın alınmasında rol oynamıştır. Ayrıca Mustafa Necati’nin Ankara-Kızılay’daki evinin yine cemiyetin mülkiyetine geçmesi için çalışmalarda bulunmuştur.³²² Nafî Atuf’un uzun yıllar içinde bulunduğu *Türk Maarif Cemiyeti*, Cumhuriyet Dönemi eğitim faaliyetlerinden orta öğrenimde kalitenin artırılması için yapılan önemli uygulamalarından bir tanesidir.

Türk Maarif Cemiyeti kurulduğu günden itibaren kitaplar yayınlamıştır. Bu kitaplardan iki tanesi eğitim bilimi ile ilgilidir. 1933 yılında yayınlanan “Kerschensteiner” ile “Condorcet” adlı kitapların önsözlerini eğitimci Ali Haydar Bey ile Nafî Atuf yazmışlardır. Yazılarında pedagojinin önemi ve gelişmesi yönündeki dilekleri görülmektedir. Eserlerden ilki iş eğitiminin temsilcisine, diğeri de Fransız İhtilali’nde halkçı eğitimin temsilcisine aittir. Cumhuriyet dönemi eğitiminin ilk yıllarında bu eserlerin Türkçeye kazandırılması çok önemli ve anlamlı bir hizmettir.

Türk Maarif Cemiyeti’ne dönemin ileri gelen bütün siyasetçi, gazeteci ve aydınları üye olmuştur. Mustafa Kemal’in tavsiyeleri doğrultusunda kurulan bu cemiyet eğitimin yaygınlaşması ve kalitesinin artmasında önemli bir rol oynamıştır.

³²⁰ Türk Maarif Cemiyeti, **a.g.e.**, s. 7-34; Çelebi, **a.g.m.**, s. 40-47.

³²¹ Türk Maarif Cemiyeti, **a.g.e.**, s. 37-38; Çelebi, **a.g.m.**, s. 48.

³²² Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 69-71.

Türk Maarif Cemiyeti isminin 20 Nisan 1935 Cumartesi günü yapılan toplantıda *Türk Kültür Yardım Kurumu* olarak değiştirilmesi için teklif verilmiştir. Teklif kabul edilmiş ve nizamname sadeleştirilmiştir. Daha sonra 8 Haziran 1946'da gerçekleştirilen yedinci genel kurul toplantısında cemiyetin adı *Türk Eğitim Derneği* olarak kabul edilmiştir. Cemiyetin Türk eğitime kazandırdığı en önemli hizmetlerden birisi Türk Eğitim Derneği Koleji olmuştur.³²³ Türk Eğitim Derneği kolejlerinin ilki 1932 yılında İngilizce eğitime³²⁴ başlamıştır. 1951 yılına kadar haftada 8-10 saat İngilizce öğretilmiş olup sonrasında kültür dersleri hariç bütün dersler İngilizce vermeye başlanmıştır.³²⁵ Cemiyet günümüzde de eğitimin yaygınlaşması ve kalitesinin artması noktasında faaliyetlerini sürdürmektedir. İlkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde çalışmalarına devam etmektedir.

B. HALKEVLERİ

Cumhuriyet Halk Partisi 1931 yılındaki kongresinde Millet Mekteplerinin faaliyetlerindeki yavaşlamadan doğan açığı kapatmak için Halkevlerinin açılması kararını almıştır. Halkevlerinin açılmasına zemin hazırlamak için Mustafa Kemal'in isteği ile Türk Ocakları³²⁶ kendi kendilerini kapatarak Halkevlerine katılmışlardır. Mustafa Kemal Türk Ocaklarını milliyetçi ve cumhuriyetçi çevreleri parti bünyesinde toplayabilmek için kapattırmıştır. Bazı çevreler ocakların kapatılmasında Sovyet Rusya ile olan siyasi ilişkilerinde etkili olduğu düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Türk Ocaklarının Asya Türkleri ile olan münasebetleri Sovyet Rusya'nın memnun olmayacağı bir durumdur. Ocakların kapatılmasında etkisi olduğu düşünülen Sovyet Rusya'nın bir o kadar da Halkevlerinin kurulmasında etkisi olduğunu belirtenler olmuştur. Bu söylemin altında geçmişte Türkiye Cumhuriyeti'nin Sovyetlerin halk eğitimiyle yakından ilgilenmiş olması yatmaktadır. 1926 yılında Sovyet Rusya'ya bir grup öğretmen Nafi Atuf başkanlığında gönderildiği unutulmamalıdır. Yeni rejimin kültür ve eğitim alanında faaliyet

³²³ Çelebi, **a.g.m.**, s. 48.

³²⁴ Bugünkü T.E.D Ankara Koleji.

³²⁵ Demircan, **a.g.e.**, s. 97; Çelebi, **a.g.m.**, s. 288.

³²⁶ Geniş bilgi için bkn., Füsün Üstel, **Türk Ocakları 1912-1931: İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği**, İletişim Yay., 1997.

gösteren tüm kurumları kendi denetimi altına almak istediği de söylenenler arasındadır.³²⁷

Nafî Atuf, CHP'nin 1931 yılında toplanan 3. Kurultayı'nın tüzüğüne giren Halkevleri kurulma kararını şöyle açıklamaktadır: CHP'ye göre milletimizin her dereceden kişilere verilen resmi öğrenim haricinde birde halk terbiyesi verilerek ilerlemesi sağlanmalıdır. Bunu sağlamak içinde yeni fikirlere ve toplum yapısına uygun kurulacak milli kuruluşlara ihtiyaç vardır. İşte CHP bu fikirlerden yola çıkarak Halkevleri kurulmasını 1931 kurultayında açıklamıştır. Hemen akabinde 1931 yılında kapatılan Türk Ocakları'nın yerine Halkevleri kurulmuştur.³²⁸

Halkevleri ilk defa Esat Bey'in Maarif Vekili olduğu dönemde 19 Şubat 1932 tarihinde 14 yerde birden açılmıştır. Bu yerler; Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, Konya, Malatya, Samsun'dur. Her yıl 19 Şubat tarihinde Halkevlerine yenileri eklenmiştir. Halkevlerini CHP açmıştır. Kuruluş amaçları ise 1932 yılında hazırlanan Halkevleri Talimatnamesi'nde belirlenmiştir. Buna göre partiye kayıtlı olsun veya olmasın herkese açık olan evlere devlet memurları bile kayıt olabilmıştır. Ancak Halkevlerinin yönetim kurulu üyeleri ve çalışma kollarındaki yönetici komitelerin mutlaka parti üyelerinden olması şartı getirilmiştir.³²⁹

Halkevleri Talimatnamesi incelendiğinde bu kurumların açılma amaçları şöyle ifade edilmiştir:

“Fırkamız rehberliği ile vatani, siyasi içtimai ve iktisadi derin ve sağlam temeller üzerinde yükseltmek karar ve azmindedir.(...) Fırkamız Türk milletini medeniyet saflarına layık mevkie, yani en yüksek mertebeye çıkaracağı davasındadır. (...)Biz bu vadide başka memleketlere nazaran fazla olarak şimdi tarihe geçmiş müesseselerin cemiyet bünyesinin en derin tabakalarına işlemiş köklerini sökmek Cumhuriyet ve inkılap esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hakim mukadder iman şartları halinde perçinlemek vazife ve mecburiyeti

³²⁷ İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk: Sorunlar-Çözüm Aramaları-Uygulamaları**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 194-195; Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, ATAM, Ankara, 2010, s. 46.

³²⁸ Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 58.

³²⁹ Ergün, **a.g.e.**, s.150, Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 139.

karşıındayız.(...)Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkureci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır. ...”

Yukarıda geçen ifadelerden de anlaşıldığı üzere Halkevleri geniş halk kitlelerini partinin hedefleri doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlayan eğitim kurumları olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurumların memleketin her köşesine gidebilmesi için devlet bütçesinden hatırı sayılır paralar aktarılmıştır. Kapatılan Türk Ocaklarının binaları, eşyaları Halkevlerine verilmiştir.³³⁰

Halkevleri halkı eğitmek için dokuz alan belirlemiş ve bu alanlar üzerinden faaliyetlerini sürdürmüştür. Çalışmalar daha çok kültürel alanda yapılmıştır. Çalışma yöntemleri belirlenirken batının halk eğitim kurumlarından ve Türk Ocaklarının çalışmalarından faydalanılmıştır. Halkevleri dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil kolu, spor kolu, sosyal yardım kolu, halk dersaneleri ve kurslar kolu, kitaplık ve yayın kolu, köycülük kolu, müzik ve sergi kolu şeklinde faaliyet göstermiştir.³³¹

Nafî Atuf Halkevlerinin kurulmasından sonra yaptığı bir konuşmasında halk eğitimi için; dönemin anlayış yapısına uygun milleti tek tek fert durumundan çıkarıp görüş, anlayış ve uygulamada birlikte davranmayı, iç varlıklarını geliştirmeyi Halkevlerinin ve Halkodalarının üstlendiğini söylemektedir. Konuşmasının devamında ise geniş ölçüde halk terbiyesi işini CHP ve hükümetinin yaptığını, halk kitlelerinin kaynaşması için Halkevlerini kurma fikrinin CHP'ye ait olduğunu ifade etmektedir.³³²

1. Ankara Halkevi Başkanı Nafî Atuf

Nafî Atuf 1932 yılında kurulan Halkevlerinin yönetimine 18 Ocak 1933 günü Ankara Halkevi Başkanı olarak getirilmiştir. Bu yıl içinde Ankara'da yapılan tüm

³³⁰ “Halkevleri Açılıyor”, **Cumhuriyet**, 12.02.1932, s.1,4, Erdoğan Başar, **a.g.e.**, s. 259-261.

³³¹ Ergün, **a.g.e.**, s. 160-165, Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyo-Kültürel Politikaları (1931-1938)**, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010,s.100-109

³³² Nafî Atuf Kansu, “Halkevlerinin 9. Yıldönümü”, **Ülkü**, C.17, sayı: 97, Mart 1941, s. 5; Karadağ, **a.g.e.**, s. 65-66; Kemal Çelik, “Türkiye’de Halkevleri’nin Kültürel Politikası ve Faaliyetleri”, **UTEK’13 (Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi)**, Bildiri Kitabı 1, Saraybosna, 17-19 Mayıs 2013, s. 492

kültür ve sanat etkinlikleri onun başkanlığında gerçekleşmiştir.³³³ Nafi Atuf CHP'nin kendisine verdiği bu görevi büyük bir dikkat ve azimle yapacağını bütün gücüyle çalışacağını bildiren dilekçesini CHP Katibi Umumiliğine vermiştir. Dilekçesinde görevine 19.01.1933 Perşembe günü başladığını ifade etmektedir. Ayrıca bu görev karşılığında alacağı maaşın 150 lira olduğu görülmektedir.³³⁴

Nafi Atuf'un Ankara Halkevi başkanlığına getirilmiş olması onun bir kere daha Cumhuriyet Dönemi eğitim ve kültür devrimlerinde partinin güvenilir isimlerinden biri olduğunu kanıtlamaktadır. Ankara Halkevi, diğer halkevlerine göre başkent halkevi olarak birinci dereceden önemi olan bir konumdadır. Halkevleri CHP'ye bağlı olarak açıldığından hukuksal anlamda tüzel bir kişiliği olmamıştır. Bu durumdan kaynaklı Ankara Halkevi genel merkez ile örgüt arasında sürekli iletişimi sağlamıştır. Hatta Halkevlerinin partiye bağlı olması beraberinde bazı sorunlara yol açmıştır. Halkevlerinin düzenlediği kültür-sanat etkinlikleri kamuoyuna yeterince yansıtılamamıştır. Cumhuriyet rejiminin oluşturmaya çalıştığı aydın kamuoyu ile halkevlerini kaynaştırmak, Halkevlerinin faaliyetlerini ülkeye yansıtmak, aydınların desteğini sağlamak için genel bir merkeze ihtiyaç duyulmuştur. İşte tam da bu süreçte Ankara Halkevi bir merkez gibi ön plana çıkmıştır. Diğer halkevlerine örnek olarak hazırlanan tiyatro, sahne, müzik eserleri ilk olarak Ankara Halkevinde uygulanmıştır. Çalışmalar ondan sonra diğer halkevlerine örnek olarak gönderilmiştir. Mustafa Kemal özellikle Ankara Halkevine ara ara giderek yapılan çalışmaları izlemiştir. Başkente misafir gelen yabancı devlet adamları Ankara Halkevindeki gösterilere götürülerek Türk kültürü ve sanatı tanıtılmıştır. Görüldüğü üzere gerek binası gerekse kadroları ile Ankara Halkevi her açıdan örnek bir konuma sahip olmuştur.³³⁵

Nafi Atuf, Halkevi Başkanı olmasının hemen ardından çalıştığı mekandan işe başlamıştır. Binanın en kuytu köşesindeki başkan odasını aydınlık ve önde görünen bir yere taşıması, memurların arasındaki ağız dalaşlarına son vermesi, altı yılda yapılacak işleri altı aya sığdırması, bir kütüphane kurdurması yaptıklarından birkaçı

³³³ Tonguç, **a.g.e.**, s. 222; Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 453.

³³⁴ **BCA**, Fon kodu: 490.10.0, Yer no: 386, 1684, 4, 21.01.1933.

³³⁵ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 136-137.

olmuştur. Onun yaptıkları yakın çevresi tarafından Halkevleri için bir devrim olarak nitelendirilmiştir.³³⁶

Ankara Halkevi başkanlığını yaptığı 1933 yılı, hem onun için hem de cumhuriyet rejiminin onuncu yıla ulaşması bakımından önemli bir yıl olmuştur. Türkiye'nin 1923'ten 1933'e kadar her alanda yaptığı yenilikleri ve rejimi kutlamak için konu devlet düzeyinde ele alınmıştır. 11 Haziran 1933 günü "*Cumhuriyet'in İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu*"³³⁷ çıkartılmıştır. Kutlamaların en iyi şekilde planlanıp gerçekleşmesi için kanun çıkartılması CHP'nin konuya verdiği önemi göstermektedir. Öyle ki yapılacak kutlamaların ülkenin her bir köşesine kadar ulaşması planlanmıştır. Bunun için merkezden işleri yönetecek Başvekalet'e bağlı bir Yüksek Komisyon kurulmuştur. CHF Umumi Katibi Recep Bey'in başkanlığında, CHF Umumi Katibi Nafi Atuf Bey ile Milli Müdafaa, Dahiliye, Maarif Vekilleri Müsteşarlarından oluşan "*Kutlama Yüksek Komisyonu*" 15 Temmuz 1933 tarihinde ilk toplantısını yaparak çalışmalarına başlamıştır. Yapılacak etkinliklerin sonraki yıllarda örnek teşkil etmesi için büyük çabalar ve paralar harcanmıştır. 1933 yılı bütçesinden yapılacak kutlamalar için 50000 TL gibi bir rakam ayrılmıştır. Onuncu yıl kutlamalarının diğer özelliği ise üç gün süren törenler ve şenliklerle kutlanmış olmasıdır. Kutlamalar sırasında köylere Yüksek Komisyon tarafından hazırlanan kitapçıklar gönderilmiştir. Köylülere yönelik *Yurt* adını taşıyan bir gazete çıkartılarak köylere gönderilmeye başlanmıştır. Kutlamalara katılmak üzere bir Rus Heyeti de Ankara'ya gelmiştir.³³⁸

Kutlamaların daha coşkulu geçmesi için şiirler, tiyatrolar, türküler yazılması istenmiştir. Bu kutlamalar münasebetiyle Onuncu Yıl Marşı yazılmış ve bestelenmiştir. Aynı sene CHP, altı oklu bayrağı kabul ederek çok sayıda bastırıp meydanlara göndermiştir. 29 Ekim 1933 sabahı Ankara'da başlayan törende Mustafa Kemal yabancı heyetin tebriklerini de kabul etmiştir. Onuncu Yıl Nutku ve Onuncu Yıl Marşları söylenmiş yaklaşık dört buçuk saat süren tören 14.30' da sona ermiştir. Kutlamaların planlandığı gibi eksiksiz ve coşkulu bir şekilde gerçekleştiği rapor

³³⁶ Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 75.

³³⁷ Resmi Gazete, 11.06.1933.

³³⁸ Nezahat Demirhan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 10.Yıl Kutlamaları" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 37, C.13, Mart 1997.

edilmiştir. Yüksek Kutlama Komisyonu 19 Kasım 1933 tarihli raporlarında kararlaştırılan amaçlara uygun davranıldığını alınan tedbirlerin eksiksiz uygulandığını, Başvekalete ileterek görevlerinin tamamlandığını bildirmişlerdir. Başvekalet ise özenli çalışmalarından dolayı Yüksek Komisyona teşekkürlerini bildirmiştir.

Onuncu yıl dönümü kutlamalarının sona ermesinin ardından Ankara Halkevi Başkanı Nafi Atuf 'tan bir komite kurup kutlamaları bir değerlendirmeye tabi tutması talep edilmiştir. Kutlamalar boyunca yapılan işlerin istatistiği, çekilen fotoğraflar, dosya ve fihristlerinin hazırlanması, bir kutlama profilinin çıkarılması, onuncu yıl kutlamalarına dair tüm belge, yayın, resimlerin bir araya getirilerek İnkılap Müzesinde sergilenmesi istenmiştir.³³⁹ 1934 yılının ocak ve şubat aylarında Ankara Halkevi Başkanı Nafi Atuf başkanlığında kurulan bu komisyonda İsmail Hakkı Bey de yer almıştır.³⁴⁰

Nafi Atuf, Halkevi başkanlığını yürütürken bir taraftan da meclisteki çalışmalarına devam etmiştir. 1934 yılının mayıs ayında Mustafa Kemal'in huzuruna çıkarak “*Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu*” hakkında genel bir çerçeve belirlemiştir. Huzura Maarif Vekili Hikmet Bey, Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Bey, Meclis Maarif Encümeni Reisi olarak Nafi Atuf, Maarif Vekili Neşriyat Müdürü Faik Reşit Bey çıkmıştır.³⁴¹ Daha sonra bu kanunun mecliste görüşülüp onaylanması için konuşmalar yapılmıştır. Nafi Atuf'un da bu konuda Meclis Maarif Encümeni Reisi olarak beyanları olmuştur.³⁴² 2527 sayılı *Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu*; 21 Haziran 1934 günü kabul edilmiş, 2 Temmuz 1934 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³⁴³

³³⁹ Yasemin Doğaner, “Cumhuriyet’in 10.Yıl Kutlamaları”, **Hacettepe Ün.-Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, yıl 5, sayı 9, Şubat 2007, s. 9-16.

³⁴⁰ Tonguç, **a.g.e.**, s. 223.

³⁴¹ Muzaffer Gökman, “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk’e Ait bir Hatıra”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, C.1,sayı:2, 1952, s.113.

³⁴² T.B.M.M.Z.C, İ: 64, C: 1, 4.6.1934, s. 45.

³⁴³ Gökman, **“a.g.y”**, s. 114.

Nafi Atuf Ankara Halkevi başkanı olarak, Halkevleri hakkında bilgilendirici konuşmalar yapmayı da ihmal etmemiştir. 1936 yılında Halkevlerinin dördüncü yıldönümüyle ilgili yaptığı bir konuşmasında; İlk Halkevi açılışını izleyen yılda 915 konferans verildiğini, 373 konser dinlendiğini, 511 temsil yapıp 150000 kişinin kitap okuduğunu söylemiştir. 1935 senesi boyunca 103 Halkevinde 2243 konferans, 776 konser, 782 temsil verilmiştir. Yapılan 495 köy gezisine 21.000 kişi katılmıştır. 190.000 kişiye farklı konularda dersler verilmiş, okuma yazmayı köylere götürebilmek için köy okuma odaları açılmış ve düzenlenmiş olduğu bilgilerini aktarmıştır.³⁴⁴

9 Ocak 1936 günü Ankara Halkevi önemli bir gelişmeye ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet dönemi eğitim reformlarının yükseköğrenim ayağından biri olan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılış töreni Ankara Halkevi'nde yapılmıştır.³⁴⁵ Nafi Atuf, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin açılış münasebetiyle *Ülkü* dergisinde yayınlanan bir yazısında; Türk kültürünün gelişip ilerlemesi için ilmi anlamda Ankara'da bir üniversite kurulduğunu belirtmiştir. *"Türk nesillere bu yükseliş için yeni fakültemiz takılmış kanatlardandır. Orada Türk varlığının en derin kaynaklarından tarihi ile dili incelenecek, ...Türkiye coğrafyası bilgisi öğretilecektir."* diyerek Türk tarihinin sadece Osmanlı tarihinden ibaret olmadığını, daha eskilere gittiğini bunun da yeni fakültede yapılacak çalışmalarla aydınlatılacağını söyleyerek yapılacak çalışmalarda başarılar dilemiştir.³⁴⁶

Nafi Atuf, 1937 yılında yaptığı bir konuşmasında halkevlerini; vatandaşları çatısı altında birleştirebilen, onlar üzerinde sistem ve metot kurabilen, hedefli çalışmaya yönlendirebilen, yeni hedeflere sevk ederek ümitlendiren, Kemalist rejimin benimsenmesini sağlayan kurumlar olarak nitelendirmiştir.³⁴⁷ 1939 yılında *"Halkevlerimiz"* adını taşıyan bir yazısında ise; halkevlerinin kültürel bir kurum olduğundan, kurumun oluşmasında CHP'nin altı maddesinden yararlanıldığından,

³⁴⁴ Nafi Atuf Kansu, "N. Kansu'nun Halkevleri Hakkındaki Söylevi", *Ülkü*, C.7, sayı 37, Mart 1936, s. 6; Adem Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri*, Yirmi Dört Saat Yayınları, Ankara, Eylül 2006, s. 72; Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, ATAM, Ankara, 2010, s. 52.

³⁴⁵ *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, s. 48.

³⁴⁶ Nafi Atuf Kansu, "Yeni Fakültemiz", *Ülkü*, C.6, sayı: 36, Şubat 1936, 401-402.

³⁴⁷ Nafi Atuf Kansu, "Halkevlerinin Kuruluşu", *Ülkü*, C.4, sayı: 46, Mart 1937, s. 7.

halkevlerinin sadece politik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel gayeleri anlamamıza hizmet ettiğinden bahsetmiştir. Yani, halkevlerinin amacını ve çalışma tarzını kısaca özetlemiştir.³⁴⁸

Halkevlerinin Temsil Kolu, sanatçıları özendirmek amacıyla piyes, hikaye, resim dalında yarışmalar düzenlemiştir. CHP tiyatroyu da bir mücadele alanı görerek sahneye koyulacak oyunların çerçevesini kendi belirlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel değerlerini halka anlatacak oyun yazarlarının tespit edilebilmesi için sürekli yarışmalar tertip edilmiştir. Nafi Atuf da 1938 yılında düzenlenen faaliyetlerde seçici kurul üyesi olarak görev yapmıştır. Seçici kurul dönemin kültür, sanat ve eğitim alanında uzman olan şu isimlerinden oluşturulmuştur: Nafi Atuf Kansu, Reşat Nuri Güntekin, Bedrettin Tuncel, Dr. Süha Delilbaşı, Vedat Nedim Tör, Muhsin Ertuğrul. Yarışmada katılan eserler için aranan özellikler şunlar olmuştur: Oyunlar halkevleri sahnelerinin imkanları göz önünde bulundurularak yazılmalı, az oyunculu fakat içinde az sayıda da olsa kadın oyuncu bulundurulmalı, sade bir dekoru olmalıdır. Eserler halkın dili, konuşma üslubu, seçkinliğini, olgunluğunu artıracak şekilde yazılmalıdır. Ayrıca kültürel ve milli duyguları şahlandırmalı, devrim ilkelerine uygun nitelikte olmalı, halkın her kesimine hitap edecek şekilde kaleme alınmalıdır.³⁴⁹

Nafi Atuf Halkevleri sahnelerini değerlendirirken kadın oyuncuların sorunlarına işaret ederek bu konuyu eleştirmiştir. Onun bu eleştirisi, kadın oyunculara bir nevi destek olarak algılanmalıdır. Kadın oyuncuların memleket genelinde sahneye çıkmalarına olumsuz tepkiler geldiği için haksızlığa uğradıklarının altını çizmiştir. Ancak bu durumun devlet ve parti desteğiyle aşıldığını belirtmiştir.³⁵⁰

³⁴⁸ Nurcan Toksoy, **Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri**, Orion Yayınları, Ankara, 2007, s. 14.

³⁴⁹ Firdevs Gümüsoğlu, **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s. 355, Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 79.

³⁵⁰ Nafi Atuf Kansu, "Halkevlerimiz", **Ülkü**, C.13, sayı: 73, 1939, s. 8; Nurhan Karadağ, **a.g.e.**, s. 197-198.

Nafi Atuf, Halkevleri Müfettişi Ahmet Adnan Bey'den Halkevlerinde yapılacak müzik çalışmalarına rehberlik edecek bir eser yazmasını istemiştir. İstek üzerine eser kaleme alınmıştır. “*Halkevlerinde Musiki*” adlı kitabın ön sözünü bizzat Nafi Atuf yazmıştır. Nafi Atuf’a göre Halkevlerinin müzik politikası şöyle olmalıdır:

*“Halkevlerinin müzik sahasında esas prensibi şudur: Milli ruhun derinliklerinde zengin bir hazine olarak yaşamakta bulunan halk türkülerimizi, garp tekniği ile işleyecek müstakbel kompozitörler için sadakat ve itina ile toplamak ve saklamakla beraber, yeni Türk müziği bir taraftan vücut bulmakta iken kulakları ve zevkleri çok sesli müziğe alıştırmak ve ona ısındırmak ve bunun için de birçok fırsattan istifade ederek, garp eserlerini halka bol bol dinlettirmek. Yani daha kısa ifadesi ile Halkevleri açılacak Halkodaları ile beraber müzik bakımından, müzik folklorumuzu toplamaya ve bilmeye, asrın metot ve tekniği ile mücehhez sanatları bu folklor ile işba ederek halkı kavrayacak Türk eserleri yaratabilmesine elverişli bir muhit olmaya çalışacaklardır.”*³⁵¹

Ankara Halkevi Başkanı Nafi Atuf, Halkevlerinin hemen hemen bütün güzel sanat dallarında faaliyette bulunabilmesi için gerekli çalışmaları yaptırmıştır. Güzel sanatları Türk milletinden mahrum etmenin doğru olmayacağını, dar ve kısıtlanmış çerçevelere sokmadan insanlara heyecan veren bir hayat felsefesi olarak görmemiz gerektiğini vurgulamıştır.³⁵² Ankara’da katılımın yüksek olduğu sergiler düzenlenmiştir. Bu sergilerden biri de 1933 yılında Onuncu yıl kutlama programları çerçevesinde düzenlenen İnkılap ve Güzel Sanatlar Sergisi’dir. Sergi için özel davetiye bastırılmıştır. Özel davetiyeler birçok kişiye gönderilmiştir. Bunların arasında Ankara Halkevi Başkanı Nafi Atuf da bulunmaktadır. Gönderilen davetiyede Nafi Atuf’tan 04.11.1933 Cumartesi günü saat 16.00’ da düzenlenecek olan sergiye teşrif etmesi rica edilmiştir.³⁵³

CHP tarafından 1937-1944 yılları arasında ülkedeki ressamlardan bazılarının yurt gezilerine çıkması ve gördüklerini tuvallerine aktaran yapıtlar ortaya koymaları istenmiştir. Yurt gezileri sekiz yıl sürmüş parti tarafından bir program çerçevesinde desteklenmiştir. CHP bu programını kültürel etkinliklerin gerçekleştirildiği

³⁵¹ Karadağ, a.g.e, s. 86.

³⁵² Nafi Atuf Kansu, “İnkılap ve Sanat”, **Yücel**, Mart 1937, s. 6.

³⁵³ Gültekin Elibal, **Atatürk ve Resim -Heykel**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s. 64; Seda Bayındır Uluskan, a.g.e.,s. 536.

Halkevleri aracılığıyla yürütmüştür. Bu programın gerçekleşmesinde Nafi Atuf ve Rıdvan Nafiz gibi eğitimcilerin önerileri etkili olmuştur. Onların önerileri ve planlamaları doğrultusunda “*Ressamların Yurt Gezileri Programları*” adıyla geziler tertip edilmiştir. Türk resim sanatının büyük ustaları büyükşehir hayatının dışında doğal hayatı ve tarihi zenginlikleri tanıma imkanı bulmuşlar ve başarılı çalışmalar ortaya çıkarmışlardır. Türkiye’nin 63 ilinden 58 ressamın gönderildiği bu gezilerin sonucunda sekiz yılda 675 tuvalden oluşan bir koleksiyon ortaya çıkmıştır. Gezilere katılan ressamlar, resmi ödemeler ve para ödülleriyle teşvik edilmişlerdir. Dönemin basınında bu gezilerden “*Kendilerini memleket içinde lüzumsuz bir lüks eşyası gibi görmeye başlayan ressamlarımıza bir işe yaramak fırsatı*” şeklinde bahsedilmiştir. Ayrıca yapılan gezilerde ressamların bol bol gözlemlediği köylülere ait el nakışları da biçimsel bir öge olarak tuvallere yansıtılmıştır.³⁵⁴

Halkevleri, CHP’nin siyasi, sosyal, kültürel alanlarda hizmet veren bir eğitim teşkilatı gibi çalışmalarını sürdürmüştür. CHP Halkevleri aracılığı ile kendi görüşlerini halka ulaştırmayı hedeflemiştir.³⁵⁵ Halkevlerinin çalışmalarını sürdürürken en çok rejimin ideolojisine zıt düşebilecek veya tamamen zıt olan görüş ve çalışmalara izin vermemesi dikkat çekmiştir.³⁵⁶ Rejimin Halkevleri aracılığıyla halka benimsettirilmesi sağlamlaştırılmak istenmesi dönemin hemen hemen tüm kadrolarında ve Halkevlerinde çalışan kişilerin açıklamalarında görülmektedir. Dr. Refik Saydam, Şükrü Kaya, Fuat Köprülü, Niyazi Tarakçıoğlu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Nafi Atuf gibi isimlerin açıklamaları hep bu yönde olmuştur.³⁵⁷

22 Şubat 1942 günü Halkevlerinin 10. yıldönümü kutlanmıştır. Ankara Halkevinde CHP genel sekreteri Fikri Tüzer konuşma yapmıştır. Aynı gün Halkevleri yöneticisi Nafi Atuf da radyodan bir konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmasında Halkevlerinden sorumlu bir kişi olarak; Halkevlerinin vatandaşlar arasında kaynaşmayı sağladığından, yapılan çalışmalarda Atatürk İlkerine bağlı kalınarak Halkçılık ilkesinden ilham alındığından, Halkevlerinin birbirleriyle yarış içinde olduklarından, iki yüz bine yakın üyesi ile memleketin her yerinde hizmet

³⁵⁴ Sezer Tansuğ, **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, 1986, s. 216.

³⁵⁵ Başar, **a.g.e.**, s. 261.

³⁵⁶ Başgöz, **a.g.e.**, s. 198-199

³⁵⁷ Karadağ, **a.g.e.**, s. 64-65

verdiğinden, Halkevlerinin yeni Türkiye'nin yaşam tarzında temel taşlardan birisi olacağından, medeniyet yarışında yeni neslin kültür ve sanat faaliyetlerinde kutsal bir toplanma mekanı olacağından bahsetmiştir.³⁵⁸

1932 yılında kurulan Halkevleri 1950 yılından itibaren Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve çok partili hayata geçişle birlikte son bulmuştur. Demokrat Parti çok partili siyasete geçen bir ülkede bir siyasi partinin yardımcı kuruluşu gibi çalışan kurum olmasını doğru bulmamıştır. Gerçekten de böyle durumlar demokrasinin özüne, eşitlik ilkesine uygun değildir. Ancak Demokrat Parti'nin Halkevlerini kapatması dışarıdan sanki büyük bir öfkeyle yapılmış gibi algılanmıştır. Halbuki Demokrat Parti'nin Halkevlerini siyasi yapısından ayırarak devlet politikaları doğrultusunda çalışan birer eğitim kurumları haline dönüştürmesi ülke adına daha faydalı olabilir miydi sorularını da akla getirmektedir. Sonuç olarak Halkevlerinin kapatılmasıyla halkın eğitiminde ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere *Halk Eğitim Merkezleri* açılmıştır.³⁵⁹

2.Ülkü Dergisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yeni bir toplum modeli oluşturulmasına zemin oluşturmak için birçok girişimde bulunulmuştur. Alfabenin değiştirilmesi, Millet Mektepleri, Halkevleri, Eğitimci Yetiştirme Kursları, Köy Enstitüleri bunlardan birkaçıdır. Bu süreçte 1932 ile 1950 yılları arasında yayınlanan Halkevleri dergileri önemli bir yere sahiptir.³⁶⁰

CHP, Halkevlerine bağlı çalışmalarını yürüten kültür ve eğitim konularında istenilen hedefe ulaşmak için irili ufaklı yayın organları kurmuştur. Aylık veya on beş günde bir çıkan dergilerde Türkiye'nin isim yapmış yazarlarının ilk denemeleri görülmektedir. Bu dergilerden Türkiye genelinde okuyucu kitlesine sahip olanlar;

³⁵⁸ Nafi Atuf Kansu, "Halkevlerini 10. Yılında Radyo Konuşmaları", *Ülkü*, Yeni Seri, C.1 sayı: 11, 1942, s. 17, Başgöz, *a.g.e.*, s. 198-199.

³⁵⁹ Başgöz, *a.g.e.*, s. 252-253; Başar, *a.g.e.*, s. 262.

³⁶⁰ Gümüšoğlu, *a.g.e.*, s. 148.

Ankara Halkevi tarafından yayınlanan *Ülkü*, İstanbul Eminönü Halkevi'nin yayınladığı *Yenitürk*, İzmir Halkevi'nin yayınladığı *Fikirler* dergileri olmuştur.³⁶¹

Yeni bir toplum ve ideoloji inşa etmede bu dergiler topluma açılan bir pencere olmuştur. Türkiye'nin "*Kültür Okulu*" olarak gösterilen yetmiş beş Halkevi dergisi içinde düzenli ve en uzun süreli yayınlanan *Ülkü* dergisi olmuştur. *Ülkü* dergisi, Ankara Halkevi'nin yayın organı olmakla birlikte merkezi yayın organı olma işlevini de üzerine almıştır. Siyaset, sosyoloji, felsefe, dilbilim, tarih, eğitim, spor, sanat gibi birçok dalda yazılar içeren yayınlar yapmıştır.³⁶²

Halkevlerinin kuruluşunun ertesi yılı Ankara'da genel merkezin yayın organı olarak *Ülkü* Dergisi yayın hayatına başlamıştır. *Ülkü*, genel merkezin belirlediği çizgide yayınlar yaparak diğer dergilere örnek olmuştur. İstenen çizgide yayın yapılmadığında eleştirilerde bulunmuş ve o dergileri uyarmıştır. Bazen de teşvik eden kutlama mesajları vermiştir. *Ülkü* dergisinin ilk sayısı Şubat 1933 yılında çıkarılmıştır. Anadolu'nun bir çok yerinde yayınlanan dergiler *Ülkü* dergisi kadar uzun ömürlü olamayıp maddi imkansızlıklar nedeniyle kapatılmıştır.

Derginin çıkış amacını ilk sayısında Recep (Peker) Bey açıklamıştır. *Ülkü* dergisinin inkılapları yeni nesile benimsetmek, düşünce ve hareket birliği sağlamak, Halkevlerinin amaçlarını yazılar vasıtasıyla halka yaymak, büyük davaya toplumu inandırmak için çıkarıldığını ve hiçbir kar ve kazanç amacı taşımadığını belirtmiştir. Derginin yayın politikası anlatılmıştır. *Ülkü*'nün bir "*mefkure*" dergisi olduğundan ve tek amacının halka hizmet olacağından, kafa karıştıracak yazılara yer verilmeyeceğinden bahsedilmiştir. Dergi belli bir amaçla çıkarıldığından yazısı yayınlanan yazarlara ücret ödenmemiş, ilan koyulmamış, sadece kağıt, mürekkep, posta gibi masraflarını karşılamak için belli bir fiyatla satılacağı belirtilmiştir.³⁶³

Ülkü dergisinin çıkarılma nedenleri arasında aydın kesimlere rehber olması ve onların da bu doğrultuda halkı eğitmesi gösterilmektedir. *Ülkü*, ülkedeki tüm aydınları ilgilendirecek konuları, inkılapların uygulanmasını, felsefi, sosyal ve

³⁶¹ Başgöz, a.g.e., s. 199.

³⁶² Gümüsoğlu, a.g.e., s. 149-150.

³⁶³ Nurettin Güz, **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)**, Kariyer Matbaası, Ankara, 1995, s. 18-20; Nurcan Toksoy, a.g.e., s. 342.

iktisadi meseleleri benimsetme görevini üstlenmiştir. Diğer halkevlerinde çıkarılan dergilerde mahalli konulara ait yazılar yazılırken *Ülkü* dergisi yeni aydın neslin yetiştirilmesinde adeta bir okul olmuştur.³⁶⁴

Ülkü, Şubat 1933 yılından başlayarak aylık olarak yayınlanmış olup Halkevlerinin merkezi yayın organı olmuştur. 1950 yılının Ağustos ayına kadar 17 yıl aralıksız yayın hayatını sürdürmüştür. Dergiye adını Mustafa Kemal vermiştir. İlk sayısında Mustafa Kemal'in resminin altına "*Ülkü'den öz ülkümüzü yaratmak için kutlu verimler beklerim.*" ifadesi ve imzası eklenmiştir. *Ülkü* dergisinin yönetiminden CHP Genel Sekreterliği sorumlu olmuştur.³⁶⁵

Ülkü dergisi üç dönem yayınlanmıştır. Birinci serisi Şubat 1933 ile Ağustos 1941 arasını kapsamaktadır. Bu süre zarfında 102 sayı yayınlanmıştır. Tamamlanamayan makaleler 32 sayfadan oluşan ek bir sayı olarak çıkarılmıştır. İkinci serisi Aralık 1941 ile Aralık 1946 arasında 126 sayı olarak yayınlanmıştır. Üçüncü serisi ise Halkevleri ve Halkodaları Dergisi olarak Ocak 1942 ile Ağustos 1950 arası 44 sayı olarak çıkarılmıştır.³⁶⁶ Derginin 1933-1934 yıllarında Hakimiyeti Milliye Matbaası'nda, 1934 ve Ağustos 1939 arasında Ulus Basımevi'nde, Mart 1940'ta Ankara Ulus Matbaası'nda, 1941 ile 1942 yılları Zerbamat Matbaası'nda basıldığı görülmektedir. Son sayısı ise Ulus Matbaası'ndan yayınlanmıştır.³⁶⁷

Üç dönem yayınlanan *Ülkü* dergisinin yazarlarını da üç grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta yazarlar Cumhuriyet ideolojisini topluma benimsetmek amacıyla yola çıkmıştır. Bu grupta yer alan yazarlar yeni toplumsal yapıyı oluştururken ülkenin gerçekleri ile yabancı memleketlerin tecrübe ve birikimlerini birleştirerek yeni değerler inşa etmeye çalışmışlardır. Birinci grup yazdıklarını tarihsel ve kültürel argümanlara dayandırmak istemiştir. Nusret Kemal (Köymen), Recep (Peker), Necip Ali (Küçük), Reşit Galip, M. Fuat Köprülü, İsmail Hakkı (Tonguç), Behçet Kemal (Çağlar) bunlardan bazılarıdır. Bu yazarlardan bazıları ikinci grupta da yazılarına devam etmişlerdir.

³⁶⁴ Toksoy, **a.g.e.**, s. 343.

³⁶⁵ Gümüsoğlu, **a.g.e.**, s. 150.

³⁶⁶ Toksoy, **a.g.e.**, s. 349.

³⁶⁷ Gümüsoğlu, **a.g.e.**, s. 160.

İkinci grupta yazarlar ise köy öğretmenleri, mimar, mühendis, hukukçu, hekim, sanatçı, halk bilimi gibi alanlarda profesyonellerden, tanınmış yazarlardan ve geleceğe dair umut vaad eden genç yeteneklerden oluşmuştur. Bunlar arasında Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Ziya Ortaç, Mesut Cemil, Malik Aksel, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İlhan Başgöz, Yavuz Abadan, Mehmet Başaran, Enver Gökçe vd. yer almıştır.

Üçüncü gruba giren yazarlar ise, halkevleri ve halkodaları aracılığıyla yazılarını yazarlar, köy ve kasaba aydınları, halk ozanları ve genç sanatçılardan oluşmuştur. Aşık Veysel gibi birçok halk ozanının da şiirleri yayınlanmıştır.³⁶⁸

Nafi Atuf Halkevi başkanlığı yaptığı süreçte Halkevlerinin merkezi yayın organı olan *Ülkü* dergisi için de zaman ayırmış hatta Haziran 1934 yılında bir süre yöneticiliğini yapmıştır.³⁶⁹ Derginin 1934 yılından 1946 yılına kadar çıkarılan birçok sayısında emeği görülmektedir. Nafi Atuf'un *Ülkü* dergisindeki yazıları incelendiğinde özellikle milli kültür ve Halkevlerinin faaliyetleri üzerine yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Daha sonra CHP Genel Sekreterliği gibi sorumluluğu büyük olan bir göreve getirilmesine rağmen Halkevleri ve yayın organı olan *Ülkü* dergisine olan ilgi ve alakasını devam ettirmiştir.

Nafi Atuf vefat ettiğinde sırf onun ansına *Ülkü* dergisi özel bir sayı çıkarmıştır. Bu sayının kapağında Nafi Atuf için yazılan ifadelerden de dergiye ne kadar çok hizmeti geçtiği anlaşılmaktadır. Nafi Atuf için basılan bu özel sayıda başta kardeşi Şevket Aziz Kansu olmak üzere onunla çalışmış olan veya onu tanıyan dostları, hakkında yazılar yazmıştır. Kardeşi onun için kaleme aldığı yazısında; kendilerine Mustafa Kemal'in "*Kansu*" soyadını nasıl verdiğinden, abisinin iyi bir eğitimci olduğundan, çocuk eğitimine önem verdiğinden, terbiyede aile ve kadının öneminden, eğitim alanında yazdığı eserlerden, Cumhuriyet yıllarında eğitim adına yaptığı çalışmalardan kısaca bahsetmiştir. Hasan Ali Yücel, Nafi Atuf için kalabalıktan hoşlanmayan, topluluk önüne çıkmaktan çekinen, oysa birebir sohbetlerde neşeli ve güzel konuşan bir şahsiyet olduğunu söylemiştir. Emin Erişirgil ise onun sakin ve temkinli hareket ettiğini, gençlere ve vatandaşlara faydalı olmak

³⁶⁸ Gümüsoğlu, a.g.e.,s. 157-158, Toksoy, a.g.e., s. 341.

³⁶⁹ Tonguç, a.g.e., s. 225.

için çalıştığını belirtmiştir. Cevat Dursunoğlu ise Nafi Atuf için tevazu sahibi, samimi bir halk adamı, iş kabiliyeti yüksek, vazifesini severek yapan bir şahsiyet olduğunu anlatmıştır.³⁷⁰

Halkevleri ve ona bağlı olarak yayın yapan Halkevleri dergileri yaklaşık yirmi yıl faaliyetlerini devam ettirmiştir. Demokrat Parti'nin iktidar olmasının ardından 11 Ağustos 1951'de çıkarılan 5830 Sayılı Kanun gereği Halkevlerinin tüm malları hazineye devredilmiştir. Halkevlerinin kapatılmasının ardından dergilerinde yayın hayatı bitmiştir. Nafi Atuf'un katkılarının büyük olduğu ve kendisinin göremediği *Ülkü* dergisinin son sayısı Ağustos 1950 tarihidir.³⁷¹ *Ülkü* dergisi günümüzün toplumsal ve siyasal sorunlarının köklerine inmemizi sağlayacak zengin bir içeriğe sahiptir. Geçmişle günümüz arasında bağlantı kurmamız için başvurulabilecek önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır.³⁷²

C. DİĞER SİYASİ FAALİYETLERİ

1. 1935 Kurultayı ve Köy Okullarının Açılışı

1950 yılına kadar ülkenin tek partisi olan ve iktidarı elinde tutan Cumhuriyet Halk Partisi, ülkenin eğitim politikalarına 1927 yılından itibaren daha fazla ağırlık vermiştir. 1927 yılında yapılan kurultayda "*Maarif Siyaseti*"³⁷³ başlığını taşıyan eğitimle ilgili görüş ve ilkeler kabul edilmiştir. Bu kurultaydan Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda eğitimin milli, laik ve Tevhid-i Tedrisat esaslarına dayanması, ilköğretimin parasız ve zorunlu olması, ilköğretimi tamamlayan çocukların yeteneklerini geliştirmesi için meslek okullarının açılması, halk dershaneleri ve meslek kurslarının etkinliklerinin artırılması, güzel sanatla uğraşan kurum sayısının artırılması, Türk dilinin gelişmesini sağlayacak tedbirlerin alınması gibi kararlar çıkmış ve parti programına alınmıştır.

³⁷⁰ *Ülkü*, C.4, sayı: 38, 1950, s. 1-37

³⁷¹ Güz, *a.g.e.*, s. 20, Toksoy, *a.g.e.*, s. 344.

³⁷² Gümüsoğlu, *a.g.e.*, s. 390.

³⁷³ Yılmaz Gülcan, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 287-288.

1931 yılında CHP 3. Genel Kongresini düzenlemiştir. Bu kongrede daha önce alınan kararlar aynı kalırken partinin eğitimle ilgili görüşlerine daha geniş bir yelpaze ayırdığı görülmektedir. Genişletilen görüşler; *“Köy okulları programlarına bölge ile ilgili ziraat ve sanat derslerinin eklenmesi, ortaokulların ilçelere kadar yayılması, liselerin daha kuvvetli öğrenci yetiştirecek biçimde düzenlenmesi, üniversitenin düzeltilmesi, kitaplık ve yayın işlerine önem verilmesi, beden eğitimi ders ve örgütlerinin kuvvetlendirilmesi.”* şeklinde olmuştur.

1935 yılında CHP yeni bir kurultay için toplanmıştır. Bu kurultayın en çok üzerinde konuşulan ve tartışılan konusu köylülerin okutulması yani köy eğitimi meselesi olmuştur. Ancak eğitim komisyonunca ortaya atılan fikirler dönüp dolaşıp maddi imkansızlıklara takılmıştır. Az parayla eğitim işinin halledilmesi kabul görmemiştir. Bu yüzden yeni tip öğretmen yetiştirmenin uzun vadede masraflı bir iş olduğu, öğretmen okullarında yapılacak bazı değişikliklerle köy öğretmeni yetiştirmenin daha doğru olduğu savunulmuştur. Komisyonun bu önerisi benimsenmemiştir. Genel kurul başkanlık divanı köy çocuklarının kısa sürede okumasını sağlayacak okul tipi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kongrede yapılan tartışmalar sonucunda yeni köy okulu için yapılan tarif şöyle olmuştur:

“Köy çocuklarına kısa zamanda pratik hayat için gerekli bilgiyi verecek üç veya dört sömestrli köy okulları açılacaktır. Bunların, çocukları yüksek öğrenim derecelerine hazırlayan ilkokullardan ayrı bir tip olarak kurulup artırılması planlanacaktır. Bu tip köy okullarında çocukların daha olgun yaşta okumaya başlaması ve okumanın aralıksız sürdürülmesi ve bu iş için devletin askerlik borcu gibi sıkı tutması gereklidir.”

CHP'nin bu kongresine milletvekili olarak katılan ve eğitim komisyonunda yer alan önemli eğitimciler Saffet Arıkan, Nafi Atuf, Hasan Ali Yücel ve Kazım Nami Duru olmuştur. Eğitim komisyonunda tüm karşı çıkmalara rağmen dört üyenin etkisi ile köy okullarına dair yukarıdaki karar çıkarılmıştır. Karar CHP programına dahil edilmiştir. Bu kararın alınmasına zorlayan eğitimcilerden Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel arka arkaya Maarif Vekili olmuşlardır. Saffet Arıkan Maarif Vekili olur olmaz 1935 Kurultayında alınan köy okullarına ilişkin kararın kendi çalışma programında da esas olacağını açıklamıştır. Hatta kendisinden sonra gelecek

bakanlardan hiçbirinin bu kararı değiştiremeyeceğini, kararın aynen uygulanacağını söylemiştir. Aslında bu karar eğitim okulları ve Köy Enstitülerinin işini kolaylaştırmıştır. Burada söylemeden geçemeyeceğimiz sessiz ve arka planda kalan fakat CHP içinde ağırlığı olan Nafi Atuf'tur. Nafi Atuf bu kararın çıkmasında üçüncü etkili kişi olmuştur.³⁷⁴ 1935 Kurultayında hem genel yönetim kurulunda hem de eğitim komisyonunda görev almıştır. Bu durum onun parti içi ileri kanadında etkili bir şahsiyet olduğunun da göstergesidir.³⁷⁵

2. Siyasi Müsteşarlık

Cumhuriyet tarihimizde yaklaşık altı ay gibi kısa bir süre faaliyet gösterebilen siyasi müsteşarlık müessesesi kurulmuştur. Bu müessese 1937 yılının Mart sonuna doğru hizmet vermeye başlamış 30 Eylül 1937 tarihinde kaldırılmıştır. İsmet İnönü'nün başbakan olduğu dönemde bizzat onun önayak olmasıyla ortaya çıkmış ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün müesseseyi gereksiz görmesi üzerine kapatılmıştır. Müsteşarlık müessesesi, meclis çalışmalarında bakanların yanına onlara yardımcı olacak, fikirler öne sürecek kişilerden oluşturulmuştur. Ancak bazı bakanlar kriterlere uymayan kişileri kendilerine müsteşar yapmıştır. İnönü'nün de görevinden ayrılması üzerine Celal Bayar hükümeti döneminde kaldırılmıştır. Toplam altı ay faaliyet gösterebilmiştir.

Nafi Atuf 25 Mart 1937 tarihinde Maarif Vekaleti Siyasi Müsteşarlığı görevine getirilmiştir. Müessese kapatılana kadar Saffet Arıkan ile işbirliği içinde çalışmıştır. Bu süreçte bakanlığın çalışmalarını yakından takip ederek kendi eğitim tecrübelerini de uygulatma fırsatını bulmuştur. Ancak 1 Kasım 1937 yılında faydalı olmadığı öne sürülerek kapatılan kurumda Nafi Atuf için de görev bitmiştir. Celal Bayar'ın başvekilliği vekaletle idare ettiği dönemde siyasi müsteşarlık müessesesi kaldırılıp müsteşarlar çağrılarak istifaları istenmiştir. İstifaları istenen müsteşarlardan bazıları şunlardır: Maliye Faik Baysal, Adliye Salah Yargı, Maarif Nafi Atuf, Hariciye Numan Menemencioğlu. Her ne kadar kısa süre faaliyet gösterse de onca

³⁷⁴ Başgöz, **a.g.e.**, s. 191-194, Bahattin Uyar, **Tonguç'un Eğitimcileri**, Öğretmen Dünyası, Ankara, Mart 2000, s. 47-48.

³⁷⁵ Rahmi Kumaş, **CHP'nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 34, Başgöz, **a.g.e.**, s. 194.

milletvekili içinden Nafi Atuf'un Maarif Vekaleti Siyasi Müsteşarlığına getirilmesi, kıymetli bir eğitimci oluşundan, tecrübelerinden faydalanılmak istenmesinden kaynaklıdır.³⁷⁶

3. Anıtkabir Üst Komisyon Kurulu

10 Kasım 1938 günü Atatürk'ün vefatı üzerine ülkede düzen ve istikrarın devamı için CHP her türlü tedbiri almıştır. Atatürk'ün Çankaya'da kalan tüm eşyaları Nafi Atuf Kansu'ya teslim edilmiştir. Aile içinde o döneme tanık olan Engin Tonguç'a göre bu hassas görevin Nafi Atuf'a verilmesinde ağız sıkı ve dikkatli konuşan birisi olmasının payı büyüktür. O; Atatürk'ten kalan belgeleri incelemiş o günün şartlarında açıklanmasının doğru olmayacağını, uzunca bir süre sonra açılmamak şartıyla saklanmasını parti yönetimine bildirmiştir. Parti fikri uygun görerek belgelerin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında özel kasalarda muhafaza edilmesini uygun görmüştür.³⁷⁷

Atatürk'ün naaşı Büyük Millet Meclisinde yapılan görüşmeler sonucunda alınan karar üzerine İstanbul'dan Ankara'ya nakledilerek geçici olarak Etnoğrafya Müzesi'ne getirilmiştir. Mecliste Atatürk'e yakışan bir anıt mezar yapılması, masrafları, yer olarak neresinin seçileceği hakkında gerekli görüşmeler yapılmıştır. Türk basının da 10 Kasım tarihinden 21 Kasım tarihine kadar başlıklar siyah renkte basılmıştır. 13 Kasım 1938'de Bakanlar Kurulu Atatürk'ün cenaze töreniyle ilgili tüm ayrıntılara karar verecek bir komisyona ihtiyaç olduğuna karar vermiştir. Ata'ya yakışan bir anıt mezar yeri için çalışmalar yedi ay kadar sürmüştür. En sonunda dokuz yer önerilmiştir. Bu dokuz yerden neresinin seçileceğine kesin olarak karar verilmesi için Büyük Millet Meclisinde 15 kişiden oluşan bir Anıtkabir Üst Komisyonu kurulmuştur.³⁷⁸

³⁷⁶ Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti, Hatıralarım (1908-1950)**, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 255-257; Tonguç, **a.g.e.**, s. 309, 330.

³⁷⁷ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 84-85.

³⁷⁸ Yasemin Doğaner, "Millet Liderini Uğurluyor", Atatürk Üniversitesi, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi**, C. 4, sayı: 4 2005, s. 49-52.

Atatürk'ün anıt mezarının kesin olarak neresi olacağına karar veren komisyon üyeleri: Falih Rıfkı Atay (Ankara), Rasih Kaplan(Antalya), Mazhar Germen(Aydın), Süreyya Örgėevren (Balıkesir), Refet Canitez (Bursa), İsmet Eker (Çorum), Münir Çağıl(Çorum), Mazhar Müfit Kansu(Denizli), Necip Ali Küçükağa(Denizli), Nafi Atuf Kansu(Erzurum), Saim Ali Dilemre(Erzurum), Salah Çimcoz(İstanbul), Ferit Celal Güven(Seyhan), Tefvik Tarhan(Seyhan), Mithat Aydın(Trabzon)'dan oluşmuştur. Bu komisyon başkanlığına Münir Çağıl'ı, raportörlüğe Falih Rıfkı Atay, Süreyya Örgėevren ve Nafi Atuf Kansu, katip üyeliğe ise Perit Celal Güven'i seçmiştir. Anıtkabir için önerilen yerler incelenmiş yapılan oylama sonucunda Anıtkabir'in Rasattepe'de inşasına oy birliği ile karar verilmiştir.

Atatürk'ün kişisel eşyalarını birçok mebus içinden yakından görme imkanı Nafi Atuf'a verilmiştir. Yine Atatürk'ün anıt mezar yer tespit komisyonunda görev alması istenen kişilerden birisi Nafi Atuf olmuştur. Bu durum bir kere daha onun partinin içinde üst düzeyde güvenilen isimlerden birisi olduğunun kanıtıdır.

4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra tek parti yönetiminin Büyük Millet Meclisinde kabul ettiği Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Cumhuriyet döneminden günümüze kadarki süreçte çok önemli bir yere sahiptir. 1930'lu yıllara kadar toprak konusunu fazla ele alamayan CHP, 1935 yılında ilk defa parti programında topraksız köylüye toprak verilmesi gerektiğini belirten ifadeleri kullanmıştır.³⁷⁹ Köy Enstitülerinin hayata geçirilmesi için yapılan çalışmalarla paralel başlatılan bir proje de çiftçiyi topraklandırma meselesidir. Bu mesele 1927 yılından itibaren Atatürk'ün önem verdiği bir konu olmuştur. Özellikle devletin elindeki vakıf arazilerinin toprağı olmayan köylülere verilmesi, çiftçilik yapmak isteyenlere sermaye ve toprak verilmesi, böylece toprağı olmadığı için şehre göç edenlerin önüne geçilmesi gibi sebeplerle çıkarılmıştır.³⁸⁰

³⁷⁹ Çağlar Keyder, Şevket Pamuk, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler", **Yapıt**, Aralık-Ocak 1984/1985,Sayı:8, s.53.

³⁸⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2**, ATAM, Ankara, 2002, s.526-527.

Toprak reformu sorunu ilk defa devlet başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1936 yılında gündeme taşınmıştır. Mustafa Kemal, Kasım 1936 yılı meclis açılış konuşmasında her Türk köylüsünün kendi geçimini sağlayacak kadar toprağa sahip olması gerekir, demiştir. Aynı fikri savunan görüşleri kısa bir süre sonra İsmet İnönü de tekrarlamıştır. 1937 yılında mecliste görüşmeler yapılmışsa da 1945 yılına kadar bu konuda fazla bir ilerleme kaydedilememiştir.³⁸¹

Köy Enstitülerinin hayata geçirilmesi için yapılan çalışmalarla paralel başlatılan Atatürk'ün bir projesi de çiftçiyi topraklandırma meselesidir. Özellikle devletin elindeki vakıf arazilerinin toprağı olmayan köylülere verilmesi, çiftçilik yapmak isteyenlere sermaye ve toprak verilmesi, böylece toprağı olmadığı için şehre göç edenlerin önüne geçilmesi gibi sebeplerle çıkarılmıştır.

Sekiz yıllık bir aradan sonra 1945 yılının 19 Ocak günü Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı hükümet tarafından meclise verilmiştir. Konuyla ilgili mecliste geçici bir komisyon oluşturulmuştur. Kanunun meclisteki görüşmeleri meclis içinde o dönemde muhalif olanlara örgütlenmeleri hususunda fırsat vermiştir.³⁸² Bu konuda tartışmalar sürerken hükümette ve parti yönetiminde de yeni atamalar yapılmıştır. 31 Mayıs'ta bütçe görüşmelerinde fazla eleştiri alan Celal Sait Siren yerine Ticaret Bakanlığına Raif Karadeniz, CHP Genel Sekreterliği'nden ayrılan Memduh Şevket Esendal'ın yerine de vekaleten Nafi Atuf Kansu atanmıştır.³⁸³ İsmet İnönü, Nafi Atuf'u genel sekreter yardımcısı olarak atamışsa da kısa bir süre sonra genel sekreter olmuştur. Nafi Atuf'un bu göreve getirilmesiyle ona olan güvenin sarsılmadığı anlaşılmaktadır.³⁸⁴ İlerleyen zamanda 1 Kasım 1945 günü CHP Genel Sekreterliğine Değişmez Genel Başkan yüce Milli Şef İsmet İnönü imzasıyla Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf'un seçildiği görülecektir.³⁸⁵

³⁸¹ Keyder;Pamuk, **a.g.m.**, s.54.

³⁸² Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 40-41.

³⁸³ Cemil Koçak, **Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 250-251; Metin Toker, **a.g.e.**, s. 65.

³⁸⁴ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mart 1977, s. 299-300

³⁸⁵ **BCA**, Fon Kodu: 490.10.0, Yer No: 386.1684.4, 01.11.1945.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı için TBMM, 1 Haziran günü yaptığı toplantıda konuyu görüşmeye devam etmiştir.³⁸⁶ Tasarı metnini elinde bulunduran Sabir Sağıroğlu, Emin Sazak, Turhan Cemal Berker, Ahmet Sungur, Atıf İnan, Şefik Tugay, Tahsin Bekir Balta, Adnan Menderes gibi bazı milletvekilleri görüşmeler sırasında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı muhalefet olduklarını dillendirmişlerdir. Bundan sonra Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17. maddesine karşı muhalefetin sesi yükselmiştir. Kanunun değişmeden geçmesinde İsmet İnönü'nün meclise *"Toprak reformu istemeyen benim partim olamaz."* şeklinde mesajı etkili olmuştur. Kanun görüşmeleri sırasında büyük iş ve ticaret çevresine hitap eden Celal Bayar ile toprak ağalığından çiftçiliğe geçen Adnan Menderes muhaliflerin nezdinde oldukça itibarlarını artırmışlardır.³⁸⁷

CHP, Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı'nın kabul edilmesi üzerine parti teşkilatlarına tamimler göndermiştir. 6 Haziran 1945 günü CHP Genel Sekreter Vekili Nafi Atuf, CHP İl İdare Başkanlıklarına gönderdiği bir tamimde, Toprak Kanunu'nun mecliste kabul edildiği günün ülke genelinde şenliklerle kutlanmasının düşünüldüğünü yazmıştır. Özellikle Halkevleri ve Halkodalarının yapacağı toplantıları açık meydanlarda yapmasını, toplantılarına her sınıftan vatandaşı davet etmesini istemiştir. Toplantıların köylünün tarla işlerini aksatmayacak şekilde tertip edilmesini, çağırılanların uyanık ve anlayışlı kişiler olmasını ve bunların arkadaşlarına Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ruhunu anlatmalarının sağlanmasını istemiştir.

Halkevleri ve Halkodalarının toplantılarında: *"Topraksız köylüye toprak dağıtmanın, inkılapçı hamlelerimizden biri olduğu, bu suretle kimsenin hakkına, hukukuna el uzatılmadığı bilhassa açıklanacak ve en çok üzerinde durulacak noktalardan biri de, ileride toprağı devlet tarafından satın alınıp dağıtılacak olan kimselerin şahıslarını ve durumlarını incitecek söz ve hareketlerden son derece sakınmak olacak ve kanunun, ancak devlet eliyle ve sırası geldikçe yerlerine gönderilecek yetkili heyetler tarafından, adalet esaslarına uygun olarak yapılacağı belirtilecekti."* Bundan başka köylerden gelen kişilerle hususi hasbihal yapılacak, vatandaşlar arasında sevgi, kardeşlik, milli birlik ve beraberlik duyguları

³⁸⁶ Koçak, a.g.e., s. 253.

³⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, C.1, Tekin Yayınları, İstanbul, 2001, s. 494-495; Şerif Demir, **Düello Menderes ve İnönü**, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s.15

güçlendirilecek, kırınlıklara ve dargınlıklara geçit verilmeyecekti. “Halkevleri, ellerindeki dergileri, bugüne yaraşır bir şekilde tertipleyecekler, özel nüshalar çıkaracaklar, yeniden broşürler, kitaplar ve duvar levhaları hazırlayacaklar, Toprak Kanunu’nun bu yurda getireceği faydaları geniş ölçüde yayınlayacaklardı.” Anlaşıldığı kadarıyla CHP bu yasadaki siyasi anlamda faydalanmak istemiştir. Halkevleri ve Halkodaları’ndan bu yasanın anlatılmasında yardım alınmıştır. Köylünün ayağına gitmek yerine köylü Halkevlerine çağırılmıştır.

11 Haziran 1945 günü CHP Genel Sekreter Vekili Nafi Atuf, CHP İl İdare Kurulu Başkanlıklarına yine Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili bir tamim göndermiştir. Tamimde, şenlik hazırlıklarına devam edilmesini, gelişmelerin teşkilatın istediği şekilde yürüdüğünü anlatmıştır. 17 Haziran tarihli bir tamimde ise, Toprak Kanunu’nu uğurlu elleriyle milletimize veren Milli Şef İsmet İnönü’ye olan bağlılığından, kanunu millete sunan Saraçoğlu Hükümetine olan minnet ve şükran duygularından bahsetmiştir. Nafi Atuf’un bu konuşmasından onun rejime olan bağlılığını ve rejiminde üslup olarak değişmediğini anlamak mümkündür.³⁸⁸

11 Haziran 1945 tarihinde TBMM tarafından 66 maddeden oluşan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kabul edilmiştir. Kanun başta da değindiğimiz üzere arazisi olmayan veya olup yeterli gelmeyen çiftçi ve çiftçilik yapmak isteyenlere arazi sağlamak, arazinin sürekli işlenmesini böylece yurt topraklarında üretimin devamlılığının sağlanması gayesiyle çıkarılmıştır. İyi niyetlerle çıkarılan kanun CHP karşıtları için bir silah olarak kullanılmıştır. Büyük arazi sahipleri toprakları ellerinden alınacak propagandasına inanarak parti aleyhindeki çalışmaların içinde olmuşlardır. Toprak Kanunu CHP’ye fayda getirmediği gibi menfi yönde meşgul etmiştir.³⁸⁹

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu TBMM’de onaylandıktan sonra zaman zaman uygulanmıştır. Ancak 1948 yılında Tarım Bakanlığına muhalif bir milletvekili olan Cavit Oral’ın getirilmesi ve İsmet İnönü’nün “Memleketin zirai ve sosyal hayatını zedeleyeceğini...” şeklinde açıklama yapması Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun

³⁸⁸ Koçak, a.g.e., s. 272-275.

³⁸⁹ Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti, Hatıralarım (1908-1950)**, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 348.

uygulanmayacağını göstermiştir.³⁹⁰ 1950 sonrası iktidardaki değişiklik sonucu bu kanun uygulanma şansını büyük ölçüde kaybetmiştir.³⁹¹

1950 yılı itibariyle bu kanunu uygulayacak irade artık iş başında değildir. Cumhuriyetin kurulduğu günden itibaren toprak reformu meselesi hükümetlerin gündeminde yerini almıştır. 1961 sonrası toprak ve tarımla ilgili tasarılar hazırlanmış, 1973'te Toprak Reformu ile ilgili bir yasa düzenlenmiştir. Ancak 1980 sonrası köylüyü ilgilendiren politikalar teknik ifadelerden öteye gidememiştir. 1980 sonrası ülkemizde uygulanan serbest dış ticarete dayalı politikalar tarım sektörünün geri plana itilmesine sebep olmuştur.³⁹²

5. Dörtlü Tahrir Olayı

Türkiye Büyük Millet Meclisinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı'nın görüşmeleri sürerken bir taraftan da basında çok partili hayata geçişe dair ifadelerin yer almaya başladığı görülmüştür. Artık ikinci bir partinin kurulması gerektiği şeklinde görüşler sütunlarda kendini gösterirken tam da bu sırada CHP Meclis Grubu'na 7 Haziran 1945 tarihinde bir önerge sunulmuştur. Bu önerge siyasi literatürde daha sonra "*Dörtlü Tahrir*" adını almıştır.³⁹³ Önerge, Demokrat Parti'nin kurulmasına zemin hazırlayan bir belge olarak tarihi bir vesika olma özelliği taşımaktadır.³⁹⁴

Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın imzalarıyla verilen önergede üç temel istek dillendirilmiştir. Öncelikle kanunlarda ve parti tüzüğünde bulunan anti demokratik hükümlerin çıkartılması istenmiştir. Meclisin hükümeti denetlemesine izin vermesi ve seçimlerin serbestçe yapılabilmesi talep edilmiştir.³⁹⁵ Önerge iki gün üst üste CHP Genel İdare Kurulunda görüşülmüştür. İlk

³⁹⁰ Erdal İnce, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, Volume/13, (2006-Güz), s.72.

³⁹¹ *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2*, ATAM, Ankara, 2002, s.527.

³⁹² Sabrina Kayıkçı, "Cumhuriyetin kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar", *Türk İdare Dergisi*, 2005, sayı:448, s.69-99.

³⁹³ Koçak, *a.g.e.*, s. 404.

³⁹⁴ Uran, *a.g.e.*, s. 348.

³⁹⁵ Gülcan, *a.g.e.*, s. 227.

gün İsmet İnönü ile Şükrü Saraçoğlu da toplantıya katılmıştır. İkinci gün olan 12 Haziran 1945 günü CHP Genel İdare Kurulunda konu tekrar görüşülmüştür. Toplantıya Barutçu, Göle, Erişirgil, Kaleli, Memik, Akgüç, Tiritoğlu, Kitapçı, Köken, Uslu, Taşkapılı, Çumralı, Turan, Banguoğlu, Erem katılmışlardır. Bu toplantıya CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf başkanlık etmiştir. Önerge CHP Meclis Grubu'nda yedi saat süren görüşmenin ardından reddedilmiştir. Basında ise Ulus, Vatan, Tan gazetelerinde önergenin içeriğine değinilmeden kısa bir açıklama yapılarak reddedildiğine dair bilgiler verilmiştir.³⁹⁶

O yıllarda CHP milletvekillerinden Faik Barutçu, Nafi Atuf ile aralarında geçen bir sohbette şunları aktarmaktadır:

*“Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan; Grup Başkanlığına ortaklaşa önerge vererek, ilk anayasaya dönmeyi ve parti tüzüğünde ilk anayasanın demokratik ruhuna uygun değişiklikler yapılmasını öneriyorlar. İşte Barutçum, oluşum belirmeye başladı, hazır ol savaşa ve kavgaya.”*³⁹⁷

Türkiye Cumhuriyeti çok partili hayata geçişin sancılarını yaşarken İkinci Dünya Savaşı da devam etmektedir. Türkiye savaşın kıyısından dönüp savaşa girmese de ekonomik anlamda olumsuz etkilenmiştir. İhtiyaç duyulan mallar yeterli miktarda ülkeye gelmeyince fiyatlar yükselmiş hatta bazı mallarda karaborsa durumu yaşanmıştır. İşte Cumhuriyet rejiminin yetiştirdiği bir ticaret adamı olan Vehbi Koç ülke ekonomisinde yaşananları ve alınması gereken tedbirleri 2 Ağustos 1945 tarihli mektubuyla CHP yönetimine bildirmiştir. Mektubu CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'ya yazmıştır. Mektubunda İkinci Dünya Savaşının ekonomiye olumsuz etkilerini anlattıktan sonra iktisadi politikalardan memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. İktisadi politikalara daha fazla önem verilmesini özellikle yüksek fiyatların yavaş yavaş düşürülmesini rica etmiştir.³⁹⁸ Kısacası CHP bir taraftan savaş politikasının olumsuz ekonomik sonuçlarıyla bir taraftan da iç politika da ortaya çıkan sorunlarla mücadele etmektedir.

³⁹⁶ Koçak, a.g.e., s. 405, Kemal Karpaz, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 130

³⁹⁷ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mart 1977, s. 303.

³⁹⁸ Can Dünder, **Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç**, Doğan Kitap, İstanbul, Mart 2006, s. 143-146.

Nafi Atuf'un söylediklerine bakılırsa çok partili hayata geçişin artık kaçınılmaz olduğu üst düzey siyasilerin de kabullendiği bir durumdur. Önerge kabul edilmemesine rağmen Dörtlü Takrir'i verenler halk nazarında büyük ilgi görmüşlerdir. Halkın yoğun ilgisini gören Menderes ve Köprülü, Vatan gazetesine dönemin başbakanını ve Cumhuriyet Halk Partisini tenkit eden yazılar yazmışlardır. Parti, yapılan muhalefetten ve eleştirilerden rahatsız olmuştur.³⁹⁹ Bu durum üzerine Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'den yaptıkları eleştirilerin maksadı sorulmuştur. Nafi Atuf, imzasıyla 6 Eylül tarihinde Menderes'e, 11 Eylül tarihinde Köprülü'ye tutumlarının sebebi sorulmuştur. Basında çıkan habere göre Nafi Atuf, CHP Kars Milletvekili Fuat Köprülü'ye şu soruyu yöneltmiştir:

“Son zamanlarda meclis konuşmalarında aldığınız tavır ve hareket ve hele parti prensipleri ve parti hükümeti aleyhine öteden beri yayın yapmayı şiar edinmiş olan Vatan gazetesinde çıkan ve aynı gazetenin aldığı cephede yer alan yazılarınızı inceleyen Parti Genel Kurulu Umum İdare Heyeti, bu hareketinizin parti tüzüğü hükümlerine uymadığını görmekle üzüntülüdür. Bu davranışınızın nedenini ve amacını açıklamanızı ve partimizin hangi ocağında kayıtlı bulunduğunuzu bildirmenizi rica ederim.”

Aynı şekilde Nafi Atuf 6 Eylül'de de Adnan Menderes'e bir mektup göndermiştir. Menderesten de savunması istenmiştir. Buna rağmen her ikisi de muhalif yazılarından vazgeçmemiştir. Partinin ikazının ardından “Dörtler” kendi aralarında ortak bir cevap hazırlamışlardır. Köprülü ve Menderes ortak cevaplarını 13 Eylül'de partiye göndermişlerdir. Gönderdikleri cevapta şunlar yazmaktadır:

“Uzun zamandan beri parti içinde yaptığım mücadele CHP'yi kuvvetlendirmek ve onu demokratik bir mahiyete sokmak gayesine matuftu. Ben CHP'ye mensup bir milletvekili olarak sadece partiyi kuvvetlendirmek ve demokratik bir mahiyete sokmak için çalıştığımı kaniim.”

Yapılan bu savunma aynı gün Vatan gazetesi sütunlarında yer almıştır.⁴⁰⁰

Bu cevap CHP'yi tatmin etmemiştir. Parti Genel Sekreteri Nafi Atuf imzasını taşıyan bir genelge ile Aydın Milletvekili Adnan Menderes ile Kars Milletvekili Fuat

³⁹⁹ Gülcan, a.g.e., s. 228.

⁴⁰⁰ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, 1970, s. 101, Koçak, a.g.e., s. 666-667.

Köprülü'nün CHP ile ilgilerinin kesildiğine ilişkin Parti Divanının kararı açıklanmıştır. İki milletvekili hakkında verilen tard kararı parti il kurullarına, parti il müfettişlerine bilgi amaçlı gönderilmiştir. Yapılan açıklama şu şekildedir: Parti Divanı Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün hareketlerini, tüzük hükümleri bakımından inceleyerek, bir taraftan parti içinde ayrılık cereyanları uyandırmak suretiyle partinin memleketteki varlığını zaafa uğratmak ve diğer taraftan partinin demokratik bünyede olmadığı yolundaki yazılarla aynı safta birleşerek partiyi yıkmağa çalışmak mahiyetinde görmüş ve tüzüğün 147,148 ve 149. maddeleri gereğince her ikisinin partiden tard edilmeleri lüzumlu olduğu kanaat ve kararına oy birliği ile varmıştır.⁴⁰¹

Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ihraç edilmesinden bir hafta sonra Celal Bayar ise milletvekilliğinden istifa etmiştir. 28 Eylül 1945 tarihinde gerçekleşen durum üzerine önergeyi veren dört kişiden sadece bir kişi parti içinde kalmıştır. Arkadaşlarını destekleyen Refik Koraltan ise 27 Kasım'da partiden ihraç edilmiştir.⁴⁰²

Yine CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf imzasıyla Refik Koraltan'ın parti üyeliğinden çıkarıldığına dair yayınladığı genelgede şu açıklamalar görülmektedir: *"İçel Milletvekili Refik Koraltan'ın Vatan gazetesinin 2 Ekim 1945 günlü sayısında çıkan demeci üzerine Parti Genel İdare Kurulu'nun aldığı karar hakkında Parti Meclis Grubu'nun 27.11.1945 tarihli toplantısında açılan görüşme sonunda açık oya başvurularak Refik Koraltan'ın savunmasının esas ve usul bakımından yersiz olduğuna ve kendisinin Cumhuriyet Halk Partisi'nden çıkarılmasına 1 oya karşı 280 oyla karar verilmiştir."*⁴⁰³

CHP her ne kadar milletvekillerinden muhalefet olanların ilişkisini kesmişse de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü TBMM'nin 1 Kasım 1945 tarihli oturumunda muhalefet için olumlu bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında ülkenin tek eksiğinin hükümet karşısında bir parti olmadığını belirtmiştir. Bu yüzden demokrasinin tabi havasında işlemesi için başka siyasi partilerin de kurulması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu açıklamanın ardından Celal Bayar 1 Aralık'ta basına yaptığı

⁴⁰¹ BCA, Fon Kodu: 490.10.0, Yer No: 5.27.17, 22.9.1945.

⁴⁰² Karpat, **a.g.e.**, s. 131; Gülcan, **a.g.e.**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 228.

⁴⁰³ BCA, Fon Kodu: 490.10.0, Yer No: 6.28.7, 22.12.1945.

açıklamasında arkadaşlarıyla beraber yeni bir parti kuracaklarını duyurmuştur. Açıklamadan iki gün sonra 3 Aralık tarihinde üç arkadaşıyla birlikte CHP'den istifa etmişlerdir. İstifa Ankara gündeminde normal bir gelişme olarak karşılanmıştır. Hatta İnönü ve Bayar üç saat süren yemekli bir toplantıda etraflica bu durumu konuşmuşlardır. Konuşma sonunda Bayar, İnönü'den sözlü onay almıştır.⁴⁰⁴

1 Kasım tarihinde yaşanan diğer bir gelişme ise Nafi Atuf'un vekaleten yürüttüğü CHP Genel Sekreterliği görevine asaleten atanmış olmasıdır. Nafi Atuf'un bu göreve getirilmesini parti içinde liberalleşme sayanlar olduğu gibi aynı fikirdeki gurubun ağırlığının devamı olarak yorumlayanlar da olmuştur. Ancak durumun görüldüğü gibi olmadığı anlaşılmaktadır. Nafi Atuf'a gelen tebrik mesajları incelendiğinde çoğunun devlet teşkilatında görevli kişiler tarafından gönderildiği anlaşılmaktadır. Mesajlarda en çok dikkat çeken unsur hitap şekli ve saygı bildiren ifadeler olmuştur. Örneğin; “yüksek huzurlarına”, “ bu memlekette her zaman hizmet için çarpan yüksek kalbinizle, baştan başa başarı ve şeref dolu hayatınızda”, “çok seçkin ve değerli vasıflarınızın”, “bağlılıklarımı arz ederim” şeklinde olmuştur.

Siyasette sıcak saatlerin yaşandığı o günlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji profesörü olan Sadrettin Celal Antel'in Nafi Atuf'a gönderdiği tebrik mesajındaki ifadeler dikkat çekmektedir. Antel, mesajında Nafi Atuf'a “Aziz kardeşim” hitabıyla başlayıp şöyle devam etmektedir: “Layık olduğun bir işin başına getirilmen beni çok sevindirdi. Memleketin demokrasi ve terakki yolunda yeni inkişaf hamleleri yapması mukadder olan bu günlerde, senin bu kadar ehemmiyetli zamanda mesuliyetli bir vazifeyi üzerine almanı, memleket hesabına hayırlı neticeler doğuracağını sandığım bir muvaffakiyet telakki ediyorum. En iyi temennilerimle beraber samimi sevgi ve saygılarımı gönderirim, kardeşim...”

Nafi Atuf'a gelen mesajlar aslında “tek parti dönemi siyasi jargonunun” devam ettirildiğinin kanıtıdır. Tek parti döneminde önemli mevkilere atama yapılan kişiye tebrik mesajı göndermemek yönetime savaş açmak ya da tavır olarak nitelendirilmiştir. Özellikle İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra eski muhaliflerden tebrik mesajı göndermeyenlere dikkat edilmiştir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 78; Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, 1970, s. 105; Gülcan, **a.g.e.**, s. 229.

⁴⁰⁵ Koçak, **a.g.e.**, s. 749-751.

6-Çok Partili Hayata Geçiş ve Siyasete Veda

Celal Bayar, İsmet İnönü'den kuracakları parti için olumlu yanıt almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin en yetkili ağzından olur cevabı alınınca Refik Koraltan 7 Aralık 1946 günü İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a parti programını ve tüzüğünü götürmüştür. Bayar, Menderes, Köprülü, Koraltan imzasıyla yapılan başvuru bir ay sonra sonuçlanmıştır. Türkiye'nin uzunca bir aradan sonra tekrar ikinci partisinin kurulmasına izin verilmiştir.⁴⁰⁶

Türkiye Cumhuriyeti artık gerçek anlamda çok partili hayata geçmiştir. Demokrat Parti, 7 Ocak 1946 günü Ankara'da resmen kurulmuş, parti simgesi ise DP olmuştur. Halk arasında parti Demirkırat ismiyle benimsenmiştir. Demokrat Parti, Milli Mücadele'nin başlatıldığı Samsun'da ilk şubesini açmıştır. Yurt genelinde hızla örgütlenmeye çalışmıştır.⁴⁰⁷

Demokrat Parti örgütlenmeyi her geçen gün hızlandırırken CHP'den de kendi taraflarına milletvekillerini çekmiştir. Ancak bu durum CHP'nin hoşuna gitmemiştir. Demokrat Parti'nin hızlı büyümesine karşı önlem almak için Cumhurbaşkanı ve CHP değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü parti kurultayını toplantıya çağırmıştır.⁴⁰⁸

İsmet İnönü başkanlığında 10-11 Mayıs 1946 günü TBMM toplantı salonunda 450 milletvekili, 336 il delegesinin katılımıyla CHP II. Olağanüstü Kurultayı yapılmıştır. İnönü açılış konuşmasında milletvekillerine, tek dereceli seçim sisteminin tartışılması ve karar verilmesi için toplantıya çağırdığını belirtmektedir. Ardından kendisi için kullanılan “*Değişmez Genel Başkan*” sıfatının tüzükten çıkarılması üzerine karar alınmasını istemiştir. Olağanüstü kurultayda parti yönetim kuruluna seçilen kişiler şunlardır:

⁴⁰⁶ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, Bilgi yayınevi, İstanbul, 1990, s. 83; Gülcan, **a.g.e.**, s. 230.

⁴⁰⁷ Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1982, s. 41-43.

⁴⁰⁸ Gülcan, **a.g.e.**, s. 231; Goloğlu, **a.g.e.**, s. 44-45.

*“Nafî Atuf Kansu, Faik Ahmet Barutçu, Ali Rıza Eren, Rahmi Köken, Emin Erişirgil, Sedat Çumralı, Bekir Kaleli, Fatma Memik, Kemal Turan, Atıf Akgüç, Tahsin Banguoğlu, Feyzullah Uslu, Hüsnü Kitapçı, Ali Taşkapılı, Münir Hüsrev Göle, Halit Onaran.”*⁴⁰⁹

İsmet İnönü’nün değişmez genel başkanlığı kurultayda alınan kararlar tüzükten çıkarılmıştır. İsmet İnönü’nün batılı ülkelerin gözünde Ankara’nın imajını zedelememek için bu kararı aldığını ileri sürenler olmuştur. Diğer önemli husus ise CHP Genel Yönetim Kurulu’nun kurultaya katılanlar tarafından seçilmeyip yönetimdekilerin isteğiyle onaylanmasıdır. Anlaşılan tek parti yönetimi geleneği bozmuş atamaların yapılmasında demokratik bir davranış sergilememiştir.⁴¹⁰

CHP kurultayda alınan karar doğrultusunda tek dereceli seçim sistemiyle ilgili bir yasa tasarısı meclise sunmuştur. Tasarı CHP ve DP arasında tartışmalara yol açmıştır. DP’ler belediye seçimlerinin tarihinin öne alınmasına karşı çıkmış, henüz kuruluş aşamasında olan partinin gelişmesini engellemek için bu tasarının hazırlandığını söylemişlerdir. Hatta kurulma aşamasında olan DP seçimlere katılıp katılmama noktasında bocalamıştır. CHP’nin bu taktiği DP’nin hızını yavaşlatmıştır.⁴¹¹

Tasarı CHP oyları sayesinde TBMM’ce 5 Haziran’da onaylanmıştır. Böylece tek dereceli seçim sistemi benimsenmiştir. Tasarının kabul edilmesinin ardından beş gün sonra CHP Genel Sekreteri Nafî Atuf Kansu’nun meclise verdiği önerge ile seçim kararı alınmıştır. Aynı gün mecliste konuşma yapan DP milletvekili Emin Sazak, seçimlere hazırlanmak için yeni kurulan bir partiye üç, dört ay süre tanınmasını, millet iradesinin doğru çıkması için imkan verilmesini istemişse de CHP’li üyeler tarafından tepki almıştır. Önerge 381 oyla kabul edilmiştir.⁴¹²

Seçim öncesi CHP aday belirleme sürecinde üç isim öne çıkmıştır. Genel Başkan İsmet İnönü, Başbakan Rüştü Saraçoğlu, Genel Sekreter Nafî Atuf Kansu. Aynı zamanda CHP Başkanlık Divanı üyesi olan bu üç ismin, parti tüzüğüne göre

⁴⁰⁹ Rahmi Kumaş, **CHP’ nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 47-48, Gülcan, **a.g.e.**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 233-234, Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 115.

⁴¹⁰ Koçak, **a.g.e.**, s. 368.

⁴¹¹ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 45-46; Gülcan, **a.g.e.**, s. 236.

⁴¹² Koçak, **a.g.e.**, cilt 2, s. 420-421.

partiyle ilgili her konuda karar verebilme, milletvekili adaylarını seçebilme, aldıkları kararlara tüm milletvekillerinin sorgusuz sualsiz uyması gibi geniş yetkileri bulunmaktadır.⁴¹³ Aday belirleme sürecinde parti içinde ilginç olaylara rastlanılmıştır. Bu süreçte Genel Sekreter Nafi Atuf Kansu'ya iletilen sorunlar olmuştur. CHP'li üç milletvekili 23 Haziran 1946 tarihli Genel Sekreter Nafi Atuf'a yazdıkları bir raporda; CHP Yozgat İl İdare Kurulu üyelerinin dayanışma içinde hareket etmedikleri, hepsinin milletvekili olmak istedikleri bilgisi verilmiştir. Aday olanlar içinde uygun niteliklere sahip olmayan kişiler olduğu söylenmiştir. Bunlardan birinin Atatürk'ün vefatına sevinen, birinin her geçen gün yayılan tarikat yapılarına destek verenlerin başında gelen, diğerinin hakkında ağır suç ithamı olan kişiler olduğu paylaşılmıştır. Raporda DP'nin Yozgat'ta etkili faaliyetler yaparken CHP'nin buna karşı doğru dürüst bir faaliyet yapamadığı şikayet edilmiştir.⁴¹⁴

Önemli bir dönüm noktası sayabileceğimiz 21 Temmuz 1946 seçimleri ile ilk defa tek dereceli ve çok partili seçim yapılmasına karar verilmiştir. CHP seçimleri erkene aldırarak DP'nin istediği ölçüde gelişmesine imkan vermeden dört yıl daha iktidar olmayı garantilemiştir. Ancak hem İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı, hem de CHP'nin iktidar oluşu 14 Mayıs 1950 tarihinde son bulmuştur.⁴¹⁵

1946 seçimleri CHP'nin iktidar kalmasına rağmen parti içi çekişmeleri de beraberinde getirmiştir. O zamana kadar İnönü gölgesinden ayrılmayan Falih Rıfkı Atay Ulus gazetesinde çıkan bir yazısında İnönü'yü hedef alan açıklamalarda bulunmuştur.⁴¹⁶ Yıllarca Ulus gazetesinde yazan Falih Rıfkı Atay daha sonra kendi isteği ile gazeteden ayrılmıştır.⁴¹⁷ Seçim sonuçları DP kanadında geniş tepkilere yol açmıştır. CHP kanadında ise seçim sonuçları değerlendirilirken herhangi bir değişikliğe rastlanmamaktadır. Ayrıca seçimlerden önce devlette görevli üst düzey kişilerin CHP için çalıştığına kanıt olacak belgeler bulunmaktadır. Dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran 7 Temmuz 1946 tarihli Eskişehir Valiliğine yazdığı bir yazısında

⁴¹³ Koçak, **a.g.e.**, Cilt 1, s. 354.

⁴¹⁴ Koçak, **a.g.e.**, cilt 2, s. 480.

⁴¹⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2**, ATAM, Ankara, 2002, s.538, Gülcan, **a.g.e.**, s. 241; Goloğlu, **a.g.e.**, s. 71.

⁴¹⁶ Gülcan, **a.g.e.**, s. 242; Bila, **a.g.e.**, s. 117.

⁴¹⁷ Karpat, **a.g.e.**, s. 177

CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'nun isteklerini iletmektedir. Hilmi Uran imzasıyla 11 Temmuz 1946 tarihli başka bir yazıda ise Nafi Atuf'un bir başka isteği dile getirilmiştir. Buna göre Sivas Valisi Necmettin CHP Sivas milletvekili Fikri Erbuğ'u bularak Maraş'a hareket etmesi ve CHP Parti müfettişi Mithat Aydın ile görüşmesi talep edilmektedir.⁴¹⁸

Seçim sonrası parti içinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Genel Sekreter Nafi Atuf'un yerine ılımlı tavırlarıyla dikkatleri üstüne çeken Hilmi Uran getirilmiştir.⁴¹⁹ Parti genel sekreterliğine getirilişini Hilmi Uran şöyle anlatmaktadır:

*“Ben hükümette çalışmaktansa, partide kalmayı tercih ettiğim için parti genel sekreterliğine muvafakat ettim. Nafi Atuf Kansu'nun yerine parti genel sekreteri oldum. Faik Ahmet Barutçu oradaydı ve genel sekreter yardımcısı olarak çalışıyordu...”*⁴²⁰

Hilmi Uran CHP Genel Sekreterliğine getirilmesiyle ilgili parti il başkanlığına ve bölge müfettişine gönderdiği tegratlarda ise; *“Kıymetli arkadaşım Kansu'nun sıhhi zaruretle Genel Sekreterlik vazifesini bırakmak hususundaki ısrarlı arzuları üzerine Genel Başkanımız; bu ödevin tarafımdan deruhte edilmesini tasvip buyurmuşlardır. Keyfiyeti teşkilatımıza bildirmenizi ve bu münasebetle de tekmil partili arkadaşlarıma sevgilerimi iblağ buyurmanızı rica eder gözlerinden öperim.”* demektedir.⁴²¹

Nafi Atuf, sağlık problemleri yüzünden genel sekreterlik görevini bıraksa bile partinin üst düzey görevlerinde yer almaya devam etmiştir. Çok partili hayata geçildikten sonra CHP 17 Kasım 1947 tarihinde 7.Kurultayını yapmıştır. Bu kurultay çok partili sistemin ilk kurultayı olmakla birlikte CHP'nin iktidar partisi olarak yaptığı son kurultay olmuştur. Parti divanına seçilen 40 üyeden birisi Nafi Atuf'dur. Onun parti divanına seçilmesi demek bundan sonra partiyle ilgili karar veren kişilerden birisi olması demektir. Çünkü bu kurultayda tüzük yeniden düzenlenmiş

⁴¹⁸ Koçak, a.g.e., cilt 2, s. 524-531.

⁴¹⁹ Gülcan, a.g.e., s. 242.

⁴²⁰ Uran, a.g.e., s. 372.

⁴²¹ BCA, Fon Kodu: 490.01.0, yer no: 6.33.1, 16.10.1946.

partiyi genel başkan veya vekili değil Parti Divanı'nın yönetmesine karar verilmiştir.⁴²²

Nafî Atuf partiden kopmaların yaşandığı siyasette çalkantılı bir dönemden geçerken ailevi sorunlarda onu çok yıpratmıştır. Eşi Nadire hanımın tedavisi mümkün olmayan rahatsızlığı, politikada oğlunun ve abisinin yaşadığı sorunlar onu derinden üzmüştür. 28 Ekim 1949 günü Ankara Tıp Fakültesi Hastanesinde tedavisi süren eşini ziyareti sırasında ani bir kalp krizi sonucunda aramızdan ayrılmıştır. 30 Ekim 1949 günü yapılan resmi törenle Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.⁴²³

TBMM Başkanı 4.11.1949 tarih ve 6/3896 sayılı yazıda Kırklareli Milletvekili Nafî Atuf'un vefat ettiği bilgisine karşılık verdiği cevapta Milletvekili Seçim Kanununa göre yerine bir başkasının seçilmesini istemiştir.⁴²⁴ 7 Kasım 1949 günü aralıksız 22 yıl milletvekilliği yaptığı mecliste saygı duruşu ile anılmıştır.⁴²⁵

⁴²² Kumaş, **a.g.e.**, s. 50-51, Karpat, **a.g.e.**, s. 180-181.

⁴²³ **BCA**, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 77.509.7, 3.11.1949, Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem 1927-1931**, 3.Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, 1995,s.249, Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s. 93.

⁴²⁴ **BCA**, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 77.509.7, 8.11.1949.

⁴²⁵ Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, **a.g.e.**, s.95.

SONUÇ

Nafî Atuf 1910 yılında Mülkiye Mektebinden mezun olmuş, Nimet-i Hürriyet Mektebinde idareci olarak göreve başlamıştır. Bu tarihten itibaren hayatının sonuna kadar eğitim alanına hizmet eden proje ve çalışmaların merkezinde yer almıştır. Meşrutiyet Döneminden başlayarak eğitime yön veren meslek dergilerinde çeşitli mecmualarda çalışmış, bu dergilerin yayınlanmasında etkili olmuştur.

Meşrutiyet Döneminin öğretmen meslek dergilerinden biri olan *Say ve Tettebbu* dergisini Edirne’de yayınlamıştır. Arkadaşı Hüseyin Ragıp Bey ile aylık meslek ve eğitim dergisi olan *Muallim* dergisini çıkarmıştır. *Türk Yurdu* dergisine eğitimin amaçlarına yönelik sürekli yazılar yazmıştır. *Yeni Mecmua*, *Hayat*, *Yücel* dergilerine eğitim ve kültür yazılarıyla renk katmıştır. Cumhuriyet Döneminde ise Maarif Vekaleti tarafından çıkarılan *Terbiye* adlı meslek dergisinde yazıları yayınlanmıştır. Ankara Halkevinin yayın organı olan *Ülkü* dergisinin birçok sayısına emeğini kattığı gibi kısa bir süreliğine yöneticiliğini yapmıştır. Nafî Atuf, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Döneminin eğitim konularında etkili yayın organlarında çalışmış olup fikirleriyle Türk milli eğitimine katkılar sağlamıştır.

Batılılaşmanın sonucunda Osmanlı Devleti eğitim sistemini yeniden dizayn etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte batılı aydınların fikirleri Osmanlı aydınlarını etkilemiştir. Batılı aydınlardan Pestalozzi, Froebel, Tolstoy’un fikirlerinden etkilenen Nafî Atuf, Froebel ve Tolstoy’la ilgili kitap yazmıştır. Ayrıca Nafî Atuf, Osmanlı aydınlarından sayılan Prens Sabahattin’in “*Girişkenlik eğitimi*” ekolünden etkilenmiştir. Bu ekolün etkisiyle kişisel girişkenlik ve çocuk eğitime önem veren fikirleri öne çıkmıştır.

Dünyada izcilik faaliyetleri henüz başlamışken Ethem Nejat’la İsviçre’ye giderek izcilik faaliyetlerini yerinde görmüş, izciliğin ülkemize entegrasyonunu

sağlamıştır. Bu yüzden ülkemizde izcilik faaliyetlerini başlatan öncüler arasında yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde ümitlerin tükendiği zamanda Anadolu'ya geçerek Milli mücadele hareketine katılmıştır. Ankara'ya geçtiğinde kendisine *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü görevi verilmiştir. Savaşın en bunalımlı günlerinde basında Türk milletinin birlik ve beraberliğine çağrı yapan davasındaki haklılığı duyurmaya çalışan Mustafa Kemal'in, gazetede kendisine görev vermesi dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Bu durum Nafi Atuf'un ilerleyen günlerde ülke adına önemli kararların alındığı yerlerde isminin yer alacağının bir göstergesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temeller üzerine bina edilebilmesi için eğitim alanındaki çalışmalara başlanmış, Sakarya Savaşı'nın başladığı süreçte bile Maarif Kongresi düzenlenmiştir. Böylesine önemli bir kongrede beş kişiden oluşan kurul üyelerinden birisi Nafi Atuf olmuştur. Cumhuriyet Dönemi eğitim politikaları, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Meşrutiyet Döneminde yetişen aydınların düşünceleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Nafi Atuf, Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarında etkili olan İsmail Safa Özler, Vasıf Çınar, Mustafa Necati gibi Maarif Vekaleti bakanlarıyla çalışmıştır. Çalıştığı süreçte Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Okullarda verilecek derslerden okutulacak kitaplara, kitapların içeriğine, ilk ve ortaokul müfredatına kadar alınan kararlarda üst düzey görev verilmiştir. Heyet-i İlmiye toplantılarında son kararı veren kurul üyeleri arasında yer almıştır. Eğitim sisteminin laikleşmesinde, tek bir çatı altında birleştirilmesinde, harf inkılabı, millet mektepleri, halkevleriyle ilgili fikirlerin mutfağında Nafi Atuf'un katkıları bulunmaktadır.

Türk eğitim tarihiyle ilgili akademik çalışmalara baktığımızda yakın dönemde Türk eğitim tarihi üzerine ilk çalışmayı yapan Mahmud Cevad'tır. Onun arkasından Nafi Atuf'un yaptığı *Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme* isimli eseri gelmektedir. Eserin öğretmen okullarında 1952 yılına kadar okutulmuş olması Nafi Atuf'un farkını bir kez daha ortaya koymaktadır. Yine *Pedagoji Tarihi* isimli eseriyle Antik Yunan, Roma ve Batının önde gelen eğitimcilerini ülkemize tanıtan ilk eğitimcilerdendir.

Maddi imkanı olmayan zeki gençlerimizin iyi yetiştirilmesi ve kaliteli bir eğitim verilerek ÷lkemize kazandırılması için *Türk Maarif Cemiyeti* açılmıştır. 1928 yılında faaliyetlerine başlayan bu cemiyetin kurucularından birisi de Nafi Atuf'tur. Daha sonra *Türk Eğitim Derneği* olarak ismi değıştirilen kurumun günümüzde üniversiteye kadar okulları bulunmaktadır. Bütün bunlar Nafi Atuf'un eğitim sistemimize hizmet ettiğinin kanıtlarındandır.

Nafi Atuf'un, Cumhuriyet rejiminin Atatürk ilke ve inkılaplarının halka anlatılmasında ve benimsetilmesinde etkili olan Halkevlerinin kurulmasında hizmetleri olmuştur. CHP 3. Kurultayının yapıldığı 1931 yılında Halkevlerinin kurulacağını bizzat açıklamıştır. Halkevleri içinde birinci derecede etkili olan, yapılacak gösterilerin provasının alındığı ve sonra diğer Halkevleriyle paylaşıldığı Ankara Halkevi'nin başkanlığını yapmıştır. Ayrıca Cumhuriyetin 10. Yıl Kutlama Komisyonunda görevlendirilmiştir.

Ankara Halkevi başkanlığının yanı sıra *Ülkü* dergisi için yaptığı çalışmaları belirtmek yerinde olacaktır. Ankara Halkevine bağlı olarak çalışan *Ülkü* dergisi rejimin eğitim ve kültür politikalarını halka duyurmak için faaliyet göstermiştir. Nafi Atuf derginin bir süre yöneticiliğini üstlenmiş en az 38 sayısının yayınlanmasında emek vermiştir. Nafi Atuf için *Ülkü* dergisi, vefatından yaklaşık dört ay sonra özel bir sayı yayımlamıştır. Nafi Atuf'un Halkevlerinin kurulma ve faaliyet çalışmaları, *Ülkü* dergisi için hizmetlerine baktığımızda Cumhuriyet rejiminin eğitim ve kültür politikalarının anlatılmasında katkı sağladığı gör÷lmektedir.

Nafi Atuf siyasi hayatının son zamanlarında rejimin halka benimsetilmesinde ve korunmasında aldığı görevlerle öne çıkmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Dörtlü Takrir Olayı bunlardan ikisidir. Tek parti döneminden çok partili döneme geçerken CHP'nin Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Parti genel sekreteri olarak; partide alınan kararlarda başbakanın sonra üst yetkili olmuş, milletvekili listelerinin belirlenmesinde, partiden ihraç kararlarının verilmesinde etkili olmuştur. Bu durum Nafi Atuf'un rejimin en güvenilen ve önde gelen isimlerinden birisi olduğunun göstergesidir.

Nafi Atuf, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk toplumunun yetiştirmiş olduğu önemli simalardandır. Yaşamı boyunca bürokrasi, siyaset ve mecliste önemli görevler ifa etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında maarif politikalarının belirlendiği kurumlarda üst düzey görevler almıştır. En fazla eğitim yönetimiyle ilgilenmiş ve bu alanda hizmet veren teşkilatlarda görev almıştır. Eğitimin her alanında almış olduğu görevlerle yeni Türk Devletinin inşasında son derece etkili, yeni nesillerin yetiştirilmesinde fikirleriyle ve icraatlarıyla maarif bürokrasisine yardımcı, Atatürk'ün eğitim alanında yaptığı inkılapların arka planda düzenleyicilerinden birisi olmuştur.

Elli dokuz yıllık hayatı boyunca eğitimin farklı alanlardaki kurumlarında hizmet etmiştir. Ardında birçok eser bırakmıştır. Yeni nesillerin yetişmesinde onun rolü ve etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Nafi Atuf Türk eğitime yaptığı hizmetleriyle adından söz ettirmiştir.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV VESİKALARI

1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Maarif Nezareti Evrakı

2. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

Başvekalet, Muamelat Genel Müdürlüğü

Başvekalet, Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, Bakanlıklararası

Tayin Daire Başkanlığı

Başvekalet, Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü,

Kararlar Daire Başkanlığı

Siyasi Partiler, Cumhuriyet Halk Partisi

3. SÜRELİ YAYINLAR

a. Gazeteler

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Öğüt

Resmi Gazete

Tanin

b. Dergiler

Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası

Ayın Tarihi Mecmuası

Hayat Mecmuası

İmece

Maarif Vekaleti Mecmuası

Muallim

Say ve Tettebbu

Türk Yurdu

Ülkü

Tarih İncelemeleri Dergisi

Terbiye Mecmuası

Yücel

4. MECLİS-İ MEBUSAN ZABIT CERİDELERİ

Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, İ: 64, C: 1, 4.6.1934

5. KİTAPLAR VE MAKALELER

Acar, Şehbal Derya: **Eğitimde Bir Üstad Satı Bey'i Tanımak**, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2009.

Ağırman, Özlem: **Dünden Bugüne Edirne İsimler Sözlüğü**, Özlem Kitabevi, Edirne, 2004.

Akın, Yiğit: **Gülbüz Ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi Ve Spor**, İletişim Yay., İstanbul, 2004.

Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yayınları 4, İstanbul 1994.

- Akyüz, Yahya: **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, Doğan Basım, Ankara, 1978.
- Akyüz, Yahya: “Türkiye’de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak”, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.3, s.1-4, s.109-119.
- Arai, Masami: **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Arslan, Ali; Selçuk, Mustafa; Nam, Mehmet: **Türkiye’nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919)**, İdil Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Arslan, Ali: **Darülfünun’dan Üniversite’ye**, Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye’nin Düzeni**, C.1, Tekin Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ayas, Nevzad: **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.
- Barutçu, Faik Ahmet: **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.
- Başar, Erdoğan: **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, MEB, İstanbul, 2004.
- Başgöz, İlhan; Wilson, Howard E.: **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Dost Yayınları, Ankara, 1968.
- Başgöz, İlhan: **Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk: Sorunlar-Çözüm Aramaları-Uygulamaları**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Bayur, Y. Hikmet: **Türk İnkılap Tarihi**, C.2, kısım 4, TTKY, Ankara 1952.
- Bediz, Rıza: **İzcilik ve İzci Kampları**, İstanbul, Pedagoji Cemiyeti Yayınları, 1955.
- Bekir, Hüviyet: **17. 18. 19. Asrın Beş Mürebbisi**, Milliyet Matbaası, 1931.
- Berkes, Niyazi: **Unutulan Yıllar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Bila, Hikmet: **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.
- Bılar, Ender: **Edirne’nin Basın -Yayın Tarihi (1361-2006)**, C.1, Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006.
- Binbaşoğlu, Cavit: **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2005.

- Binbaşıoğlu, Cavit: **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2009.
- Ceran, Ahmet Şeref: **Prens Sabahattin Bey Hayatı, Dönemi ve Fikirleri**, Anı Basımevi, Konya, 1994.
- Cevad, Mahmud: **Maarifi Umumiye Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı: XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi**, Haz. Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001.
- Ceyhan, Erdal: **Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi 1299-1997**, Ulusal Bellek Yayınları, Edirne, 2004.
- Çeçen, Anıl: **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.
- Çelebi, Mevlüt: “Atatürk'ün Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti (1928-1933)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.12, sayı: 2, Aralık 2004, s. 35-53.
- Çelebi, Mustafa Durmuş: “Türkiye’de Ana Dili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi”, **Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı: 21, yıl: 2006/2, s. 285-307.
- Çelik, Kemal: “Türkiye’de Halkevleri’nin Kültürel Politikası ve Faaliyetleri, **UTEK’13 (Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi)**, Bildiri Kitabı 1, Saraybosna, 17-19 Mayıs 2013, s. 489-498.
- Çil, Fatma: **Satı Bey’in Hayatı, Eserleri ve Türk Eğitimine Katkıları**, MÜ Türkiyat Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.
- Darendelioğlu, İlhan E.: **Türkiye’de Komünist Hareketleri**, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Demir, Şerif: **Düello Menderes ve İnönü**, Timaş Yay., İstanbul, 2011.
- Demircan, Ömer: **Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.
- Demirhan, Nezahat: “Türkiye Cumhuriyeti’nin 10.Yıl Kutlamaları” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 37, C. 13, Mart 1997.

- Demolins, Edmond: **Yollar:Aslı İctimaiyi Nasıl Vücuda Getirir**, Trc., Satfet Lutfi, Dersaadet: Mahmutbey Matbaası, C.1, 1913.
- Demolins, Edmond: **Mevki-i İktidar**, Trc., E.M.N, Dersaadet: Şems Matbaası, 1912.
- Doğan, İsmail: **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri**, Nobel yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Doğaner, Yasemin: “Cumhuriyet’in 10.Yıl Kutlamaları”, **HÜ -Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, yıl 5, sayı 9, şubat 2007, s. 9-16.
- Doğaner, Yasemin: “Millet Liderini Uğurluyor”, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Dergisi**, C. 4, Sayı: 4 2005, s. 49-52.
- Duyar, İzzet: “Enver Yaşar Bostancı ve Büyüme Araştırmalarına Katkıları”, 1998, **Antropoloji**, sayı:13, s. 159-165.
- Duyar, İzzet: “Türkiye Fiziksel Büyüme Araştırmaları Bibliyografyası” (1917-1997), **AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1999, sayı 39, , s.103-129.
- Dündar, Can: **Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.
- Ege, N. Nurettin: **Prens Sabahattin Hayatı ve İlmi Müdafaaları**, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977.
- Elibal, Gültekin: **Atatürk ve Resim -Heykel**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.
- Ergin, Osman: **Türk Maarif Tarihi**, Cilt 1-2-3-4, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Ergin, Osman: **Türkiye Maarif Tarihi**, Cilt 5, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943.
- Ergün, Mustafa: “Satı Bey Hayatı ve Türk Milli Eğitimine Hizmetleri”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 1, 1987, s.4-19.
- Ergün, Mustafa: “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı: 17, yıl: 1990, s. 453-457.
- Ergün, Mustafa: **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

- Ergün, Mustafa: **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yayınları, Ankara, 1996.
- Erim, Nihat: **Günlükler (1925-1979) I.Cilt**, Hazırlayan: Ahmet Demirel, YKY, 2004, İstanbul.
- Erkek, Mehmet Salih: **Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat (1887-1921)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Gencer, Mustafa: **“Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu” 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Goloğlu, Mahmut: **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1982.
- Gökman, Muzaffer: “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk’e Ait bir Hatıra”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, C.1,sayı:2, 1952, s.111-114.
- Gülcan, Yılmaz: **Cumhuriyet Halk Partisi, (1923-1946)**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gümüsoğlu, Firdevs: **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, Mustafa: **II. Meşrutiyet’in Klasik Paradigmaları (İçtihad, Sebilü’r-Reşad ve Türk Yurdu’nda Toplumsal Tezler)**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007.
- Gündüz, Mustafa: **Mustafa Satı Bey ve Eğitim Bilimi (Fenn-i Terbiye C.1-2)**, Otorite, Ankara, 2010.
- Gündüz, Mustafa: **Osmanlı Eğitim Mirası, Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013.
- Gündüz, Mustafa: **Osmanlı Mirası, Cumhuriyetin İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar**, Lotus Yayınları, Ankara, 2010.
- Gündüz, Mustafa: “ II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I)”, **Turkish Studies**,Volume 5/2, Spring 2010, s.1088-1120

- Gündüzalp, Fuat: **Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu**, 1928-38, C.1, MEB, Ankara, 1951.
- Güngör, Aysel: **1921 Yılı Mecmualarından Şehbal, Resimli Kitap, Say ve Tetebbu Üzerine İnceleme**, İÜ. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1966-67, Mezuniyet Tezi, ST kısmı.
- Güz, Nurettin: **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)**, Kariyer Matbaası, Ankara, 1995.
- Habib, “İsmail, Muallimlik Nedir?": **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 30 Nisan 1928, sayı 14, s. 15.
- Hesapçıoğlu, Muhsin: “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”, **MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi Bilimleri Dergisi**, 2009, s. 29, s. 121-138.
- İnce, Erdal: “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi**, Volume / 13, (2006-Güz), s.59-78.
- Kafadar, Osman: **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Ankara, Vadi Yayınları, 1997.
- Kanad, H. Fikret: **Pedagoji Tarihi-I**, MEB, İstanbul, 1963.
- Kansu Ceyhun Atuf: **Cumhuriyet Bayrağı Altında**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1973.
- Kansu Ceyhun Atuf: “Tolstoy ve Nafi Atuf”, **İmece**, Şark Matbaası, Ankara, Ekim 1963, sayı 30, s. 10-12.
- Kansu, Metin Atuf; Kansu, K. Işık: **Nafi Atuf Kansu Yaşamı ve Yazıları**, Mülkiyeliler Birliği Yay., Ankara, 2011.
- Kansu, Nafi Atuf: **Yeni Mektepte**, Edirne, Yuda-Razon Matbaası, 1912.
- Kansu, Nafi Atuf: **Vatanımın Coğrafyası**, Dersaadet, Kanaat Matbaası, 1914.
- Kansu, Nafi Atuf: **Froebel**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1914.
- Kansu, Nafi Atuf: **Fenn-i Terbiye Tarihi**, Matbaa-i Amire, 1916.

- Kansu, Nafi Atuf: **İlk Mektep Muallimi**, Minber Matbaası, İstanbul, 1919.
- Kansu, Nafi Atuf: **Pedagoji Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.
- Kansu, Nafi Atuf: **Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, (1.Cilt), Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1930.
- Kansu, Nafi Atuf: **Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, (2.C), İstanbul, 1932
- Kansu, Nafi Atuf: **Türklerin Terbiyeye Hizmetleri**, Akşam Matbaası, İstanbul.
- Kansu, Nafi Atuf: **İlk Kültür İzleri Ve Nakil Vasıtaları**, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara.
- Kansu, Nafi Atuf: “İnkılap ve Sanat”, **Yücel**, Mart 1937, s. 6.
- Kansu, Nafi Atuf: “Muallimler ve Muallimler Cemiyeti”, **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Şubat 1921, s. 2.
- Kansu, Nafi Atuf: “Terbiye Anlayışında İlerleyiş”, **Ülkü**, 1933, s. 126-127.
- Kansu, Nafi Atuf: “Şakirtlerimizin Nemayı Bedenisi”, **Muallim**, sayı: 11, 1 Ağustos 1917, s. 349-351.
- Kansu, Nafi Atuf: “Halkevlerinin 9. Yıldönümü”, **Ülkü**, C.17, sayı: 97, Mart 1941, s. 5.
- Kansu, Nafi Atuf: “Bizde Darüleytamlar”, **Türk Yurdu**, 7.C, 1918, Tutibay Yayınları, yıl: 7, sayı: 151 (Ocak).
- Kansu, Nafi Atuf: “Halk Evleri Hakkında Söylevi”, **Ülkü**, C.7, sayı 37, Mart 1936, s. 6-8.
- Kansu, Nafi Atuf: “Halkevlerimiz”, **Ülkü**, C.13, sayı: 73, 1939, s. 8.
- Kansu, Nafi Atuf: “Halkevlerini 10. Yılında Radyo Konuşmaları”, **Ülkü**, Yeni Seri, C.1 sayı: 11, 1942, s. 17.
- Kansu, Nafi Atuf: “Halkevlerinin Kuruluşu”, **Ülkü**, C.4, sayı: 46, Mart 1937, s. 7.
- Kansu, Nafi Atuf: “Maarif Müfettişleri”, **İkdam**, 9 Mayıs 1925, s. 2.

- Kansu, Nafi Atuf: “Türk Dili ve Kurultay”, **Ülkü**, C.4, sayı: 19, 19 Eylül 1934, s. 1-2.
- Kansu, Nafi Atuf: “Yeni Fakültemiz”, **Ülkü**, C.6, sayı: 36, Şubat 1936, s. 401-402.
- Kara, Adem: **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri**, Yirmi Dört Saat Yayınları, Ankara, 2006.
- Karaca, Emin, **Nazım Hikmet ve Siyasal Yaşamı**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2005.
- Karadağ, Nurhan: **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- Karaküçük, Suat: “Osmanlıda İzciğin Paralimiter Görünümü”, **Milli Eğitim Dergisi**, No:143,1999, s.65-75.
- Karpat, Kemal: **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.
- Kayıkçı, Sabrina: “Cumhuriyetin kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar”, **Türk İdare Dergisi**, 2005, sayı:448, s.69-99.
- Kazancıgil, Ratıp; Gökçe, Nilüfer: **Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları**, Türk Kütüpaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne, 2005.
- Keyder, Çağlar; Pamuk, Şevket: “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler”, **Yapıt**, Aralık-Ocak 1984/1985,Sayı:8, s.52-63.
- Koçak, Cemil: **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, C. 1-2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kodaman, Bayram: **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, TTK Basımevi, Ankara, 1988.
- Kumaş, Rahmi: **CHP’ nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kutay, Cemal: **Prens Sabahattin Bey II. Abdülhamit İttihat ve Terakki**, Tarih Yayınları, İstanbul, 1964.
- Lewis, Bernard: **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970.

Milli Eğitim Şuraları (1939-1993): MEB, Ankara 1995.

Milli Eğitimle İlgili Kanunlar I: Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953.

Mücellitoğlu, Ali Çankaya: **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, (1. Cilt Tarihçe), 1859-1949 M. M ve S. B. O, Örnek Matbaası, Ankara, 1954.

Mücellitoğlu, Ali Çankaya: **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV. cilt (1909-1923) Mekteb-i Mülkiye Mezunları**, Mars Matbaası, Ankara, 1968-69.

Nurettin, Vala: **Bu Dünya'dan Nazım Geçti**, Cem Yayınları, İstanbul, 1975.

Ölümünün 80. Yıldönümünde Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi Sempozyum Bildirileri: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Derneği Yayınları, İzmir, 2009.

Öymen, Hıfzırrahman Raşit: **Türkiye'nin Ana Eğitim Problemleri I**, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay., Ankara, 1965.

Özalp, Reşit: Ataünal, Aydoğan: **Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977.

Özerdim, Sami. N.: **Atatürk Devrimleri Kronolojisi**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1966.

Öztürk, Cemil; "Milli Mücadele Ankarası'nda Bir Yaygın Yüksek Öğrenim Kurumu: Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyyesi", **AÜ. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, yıl: 7, C. 4, sayı 13, 1994, s.55-63.

Öztürk, Cemil: **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996.

Öztürk, Cemil: **Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, MEB, İstanbul, 2005.

Öztürk, Kazım: **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem 1919-1927**, TBMM Vakfı Yayınları, 1995.

Öztürk, Kazım: **Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem 1927-1931**, 3.Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, 1995.

- Sarı, Nil, Kurt; Ümit Emrah: “Tabib Aziz Emin Paşa (1861-1918) ve Ailesi”, **5. Üsküdar Sempozyumu**, İstanbul, 2006, s. 540-545.
- Sarihan, Zeki: **1921 Maarif Kongresi**, Meb Yayınları, Ankara, 2009.
- Sarıtaş, Eyüp: **Sarı Uygurlar**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.
- Sayılgan, Aclan: **Solu 94 Yılı(1871-1965)**, Mars Matbaası, Ankara, 1968.
- Selçuk, Mustafa: **İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)**, ATAM, Ankara, 2012.
- Şeker, Ali: “**Talim ve Terbiye Dairesi (1946-1973)**”, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- Tansuğ, Sezer: **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, 1986.
- Tanyer, Turan; **Ankara’nın Köklü Çınarı Atatürk Lisesi 1886-2007**, Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yay.,Ankara, 2007.
- Tanyer, Turan; **Cumhuriyetin Meşalesi Ted Ankara Koleji 80 Yıllık Hikayesi**, Ted Ankara Koleji Vakfı, Ankara, 2011.
- Taşdemirci, Ersoy: “1936 Yılında Sovyet Rusya’da Yüksek Öğrenim Hakkında Hazırlanmış Bir Rapor ve Bu Raporun Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Bakımından Önemi”, **EÜ. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2001, sayı 11, s. 1-37.
- Toker, Metin: **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Toker, Metin: **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, 1970.
- Toksoy, Nurcan: **Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri**, Orion Yayınları, Ankara, 2007.
- Tonguç, Engin: **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)** Güldiken Yayınları, Ankara, 2001.
- Tonguç, İ. Hakkı: **Pestolozzi Çocuklar Köyü**, Doğu Matbaası, Ankara, 1960.
- Toprak, Zafer: “İttihat ve Terakki’nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, C.7,1979,s.95-113.

Tunaya, Tarık Zafer: **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.

Tunçay, Mete: **Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925**, AÜ Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara, 1967.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2: ATAM, Ankara, 2002.

Türk Maarif Cemiyeti: Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Yıllık Faaliyet Raporu (1928-1933), Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

“Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi”: **Ayın Tarihi**, No.46-47, (Ocak-Şubat 1928), 3017-3019.

Tütengil, Cavit Orhan: **Prens Sabahattin**, İstanbul Matbaası, 1954.

Uluskan, Seda Bayındır: **Atatürk’ün Sosyo-Kültürel Politikaları (1931-1938)**, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

Unat, Faik R.: **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişimine Bir Bakış**, MEB, Ankara, 1964.

Unesco Türkiye Milli Komisyonu: **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, 1987.

Uran, Hilmi: **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti, Hatıralarım (1908-1950)**, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Uyar, Bahattin: **Tonguç’un Eğitimcileri**, Öğretmen Dünyası, Ankara, 2000.

Üstel, Füsün: **Türk Ocakları 1912-1931: İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği**, İletişim Yay., 1997.

Yalçın, Bekir Sıtkı; Gönülal, İsmet: **Atatürk İnkılabı Kanunlar-Kararlar-Tamimler-Bildiriler-Belgeler-Gerekçe ve Tutanaklarıyla**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

Yücel, Hasan Ali: **Türkiye’de Orta Öğretim**, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

EKLER

EK: 1

Eser (Kitap/Makale)	Yayın	Yıl	Cilt/Sayı
Dertlerimizden	Sa'y ve Tettebbu	22 Şubat 1911	sayı 1
Terbiye ve Nezaret	Sa'y ve Tettebbu	22 Şubat 1911	sayı 1
Çocuklarımız İçin	Sa'y ve Tettebbu	1 Mart 1911	sayı 2
Zeynep Vesilesiyle	Sa'y ve Tettebbu	28 Mart 1911	sayı 3
Zaafımızın Sebepleri	Sa'y ve Tettebbu	14 Nisan 1911	sayı 4
Bulgaristan Seyahati	Sa'y ve Tettebbu	28 Nisan 1911	sayı 5
İptidai Mekteplerde Gaye Nedir	Sa'y ve Tettebbu	28 Nisan 1911	sayı 5
Dirilme Çareleri	Sa'y ve Tettebbu	28 Mayıs 1911	sayı 7
İki Meslek-i Felsefi	Sa'y ve Tettebbu	14 Haziran 1911	sayı 8
Mektep Terbiyesi	Sa'y ve Tettebbu	14 Haziran 1911	sayı 8
Hürriyet Hakkında	Sa'y ve Tettebbu	29 Haziran 1911	sayı 9
Gençlik Ne yapacak	Sa'y ve Tettebbu	13 Temmuz 1911	sayı 10
Hurafeler ve Terakki	Sa'y ve Tettebbu	28 Temmuz 1911	sayı 11
Yeni Mektep	Sa'y ve Tettebbu	28 Temmuz 1911	sayı 11
Tehlike Önünde	Sa'y ve Tettebbu	14 Ağustos 1911	sayı 12
Tarih ve Hayat	Sa'y ve Tettebbu	28 Ağustos 1911	sayı 13
İçtimai Osmanlılık, Siyasi Osmanlılık	Sa'y ve Tettebbu	15 Kasım 1911	sayı 19
Büyük Fetretler	Sa'y ve Tettebbu	1 Aralık 1911	sayı 20
İngiliz Mekteplerinde Ahlak Tedrisat ve İntizam	Sa'y ve Tettebbu	1 Ocak 1912	sayı 22
Coğrafya	Sa'y ve Tettebbu	1 Ocak 1912	sayı 22
Hayatta Refah	Sa'y ve Tettebbu	1 Ocak 1912	sayı 22
Mektep ve Terbiye	Sa'y ve Tettebbu	1 Ocak 1912	sayı 22
Bizim İçin Tarih	Sa'y ve Tettebbu	15 Ocak 1912	sayı 23
Tembelliğe Karşı	Sa'y ve Tettebbu	15 Ocak 1912	sayı 23
Vatan ve Irk	Sa'y ve Tettebbu	1 Şubat 1912	sayı 24
İçtimaiyatı Tetkikte Fikirler	Sa'y ve Tettebbu	1 Mart 1912	sayı 26
Cemiyet Hayatı	Sa'y ve Tettebbu	15 Nisan 1912	sayı 29
İsviçre Seyahatinden Küçük Kayıtlar	Sa'y ve Tettebbu	15 Nisan 1912	sayı 29
İsviçre'nin Tic.Siy.İkt.ve Coğr.Vaziyeti	Sa'y ve Tettebbu	1 Mayıs 1912	sayı 30
Meslekte ve Vazifede Aşk	Sa'y ve Tettebbu	1 Mayıs 1912	sayı 30
İsviçre Tahsil Müesseseleri	Sa'y ve Tettebbu	15 Mayıs 1912	sayı 31
Hareket-i İçtimaiye	Sa'y ve Tettebbu	15 Temmuz 1912	sayı 35
Bizde Muallimlik	Sa'y ve Tettebbu	15 Ağustos 1912	sayı 37
Bina-yı İçtimaiyatımız Neye Dayanıyor	Sa'y ve Tettebbu	15 Eylül 1912	sayı 39
Bizde Mekteplerde Verilen Ehemmiyet	Sa'y ve Tettebbu	15 Eylül 1912	sayı 39
Edirne'den	Türk Yurdu	7 Aralık 1911	c:1/ sayı:3
Terbiyede:Tarih ve Felsefe	Türk Yurdu	13 Ocak 1916	c:4/sayı:100
Seciye	Türk Yurdu	25 Şubat 1916	c:4/sayı:103

Eser (Kitap/Makale)	Yayın	Yıl	Cilt/Sayı
Terbiye’de Muhit ve Nüfuz	Türk Yurdu	20 Nisan 1916	c.5/sayı:107
Maarifimiz Hakkında	Türk Yurdu	1 Haziran 1916	c:5/sayı:110
Maarifimiz Hakkında-2	Türk Yurdu	29 Haziran 1916	c:5/sayı:112
Maarifimiz Hakkında-3	Türk Yurdu	17 Ağustos 1916	c:5/sayı:115
Maarifimiz Hakkında-4	Türk Yurdu	31 Ağustos 1916	c:5/sayı:116
Bizde Darüleytamlar	Türk Yurdu	1 Ocak 1918	c:7/sayı:151
Aile Münasebetlerimiz	Türk Yurdu	15 Haziran 1918	c:7/sayı:151
İlk Erkek ve Kız İdadileri	Türk Yurdu	2 Ekim 1918	c.8/sayı:162-1
Falaka	Ülkü	Aralık 1929	sayı:20
Terbiye Anlayışında İlerleyiş	Ülkü	Mart 1933	cilt:4/sayı:2
Lozan ve Milli Kültür	Ülkü	Ağustos 1934	c:4/sayı:18
Cumhuriyet Bayramını Kutlarken	Ülkü	Eylül 1934	c:4/sayı:19
Türk Dili ve Kurultay	Ülkü	Kasım 1934	sayı:21
Ulusal Güven	Ülkü	Şubat 1935	c.4/sayı:24
Kültür Tarihimiz Bakımından Tarikatler	Ülkü	Ekim 1935	c:6/sayı:32
Yeni Fakültemiz	Ülkü	Şubat 1936	c:6/sayı:36
Nafi Kansu’nun Halkevleri Hakkında Söylevi	Ülkü	Mart 1936	c:7/sayı:37
Fransa’da Kültür İşleri	Ülkü	Ekim 1936	c:8/sayı:44
Türk İnkılabı	Ülkü	Kasım 1936	c:8/sayı:45
Halkevlerinin Kuruluşu	Ülkü	Mart 1937	c:4/sayı:46
Halkevlerimiz	Ülkü	1939	c:13/sayı:73
Halkevlerimizin 9.Yıldönümü	Ülkü	Mart 1941	c:17/sayı:97
Panayır ve Tuluatçı	Ülkü	Ekim 1941	c:1/sayı:1
Yüzyıl Arayla	Ülkü	Kasım 1941	c:1/sayı:3
Bir Mektubun Hatırlattıkları	Ülkü	Aralık 1941	c:1/sayı:6
Halkevlerimizin 10.Yılında Radyo Konuşmaları	Ülkü	1942	c:1/sayı:11
Romana Hasret	Ülkü	Mayıs 1942	c.2/sayı:16
Cemiyet ve Okul	Ülkü	Aralık 1945	c:1/sayı:2
Halkevlerimizin 14. Bayramı	Ülkü	Mart 1946	c:9/sayı:107
Bu sayı rahmetli Nafi Atuf Kansu’ya ayrılmıştır	Ülkü	Şubat 1950	c:4/sayı:38
Çocuklarda Bayram	Terbiye	10 Mart 1914	sayı:1(osm.)
Bizde Aile	Terbiye	Mayıs 1914	sayı:4(osm.)
Yarım Asır Evvel Türkiye’de Maarif	Terbiye	Şubat 1929	c:3/sayı:12
Yarım Asır Evvel Türkiye’de Maarif-2	Terbiye	Mart 1929	c:3/sayı:13
1869 Maarif Nizamnamesi	Terbiye	Ekim 1929	c:4/sayı:18
Mektep Cezaları	Terbiye	Kasım 1929	c:4/sayı:19
Comenius	Terbiye	Kasım 1930	c:4/sayı:21
Sanat Mektepleri Tarihine Bir Bakış	Terbiye	Şubat 1930	c:4/sayı:22
Mektep İnzibatı Hakkında Bir Vesika	Terbiye	Nisan 1930	c: 5/sayı:24
Çocuğun Hukuku	Terbiye	Haziran 1930	c:5/sayı:26
Kınalızade Ali Efendi, Ahlakı ve Terbiyesi	Terbiye	Haziran 1931	c:7/sayı:36

**Nafi Atuf Kansu “Muhtapoğlu” mahlasını kullanarak Vakit Gazetesinde
“Düşündüğüm Gibi” isimli köşe yazılarını yazmıştır. (Ocak – Nisan 1944)**

Eser (Kitap/Makale)	Yayın	Yıl / Cilt / Sayı
Türkiye’de Ecnebi Mektepleri Nasıl Açıldı?	Vakit Gazetesi	14-18 Ocak 1933
Gazeteci	Vakit Gazetesi	1 Ocak 1944
Bir Benzetiş	Vakit Gazetesi	8 Ocak 1944
Bir Tören Dolayısıyla	Vakit Gazetesi	18 Ocak 1944
Despotlar	Vakit Gazetesi	21 Ocak 1944
Şüphe	Vakit Gazetesi	4 Şubat 1944
Tarihte Düzmeceler	Vakit Gazetesi	12 Şubat 1944
Halkevleri ve Halkodaları	Vakit Gazetesi	20 Şubat 1944
Halk Terbiyesi	Vakit Gazetesi	28 Şubat 1944
Politika ve Öğüt	Vakit Gazetesi	4 Mart 1944
Dergilerimizi Okurken	Vakit Gazetesi	13 Mart 1944
Bir Bilim Kadını, Madam Curie	Vakit Gazetesi	17 Mart 1944
Sohbet	Vakit Gazetesi	22 Mart 1944
Savaşın Mantığı	Vakit Gazetesi	3 Nisan 1944
Edirne’de Yapılan Bir İhtifal	Vakit Gazetesi	7 Nisan 1944
Köy Enstitüleri	Vakit Gazetesi	25 Nisan 1944
Terbiye ve Tedriste Nahv-i Tedrici	Tedrisat Mecmuası	1915 / c:5/sayı:29
Şakirtlerimizin Bedeni Nemayisi	Muallim	1 Haz.1917/sayı:11/s.348-351
Tabiat Terbiyesinden	Muallim	15 Temmuz 1916/sayı:1
Anormaller Hakkında	Muallim	15 Ağustos 1916/sayı:2
Çocuklarımızda Yaş ve Zeka Münasebeti	Muallim	1 Ağustos 1917 / sayı:13
Terbiyede Kadın	Muallim	1917/ sayı: 10/ s. 289-296.
İman İksiri	Yeni Mecmua	18 Mart 1918
Bir Yılın Maarif Hareketi Yazarken	Hayat Mecmuası	Ocak 1929 c:5/sayı:110
Necati	Hayat Mecmuası	Ocak 1929 c:5/sayı:111
Halkevleri-Önsöz	CHP-Halkevleri Neş.	Şubat 1935
Yücel	İnkılap ve Sanat	Mart 1937 / y:5/sayı:25
Cumhuriyet Maarifi	Mülkiye Mektebi Mec.	1937 / sayı:74/s.65-76
Cumhuriyet Maarifi	Mülkiye Mektebi Mec.	1937 / sayı:75/s.129-141
Halkevlerinde Musiki	CHP Yayınları	1940
Önsöz-Konuşmalar-Broşür 1	CHP-Halkevleri Neş	Ekim 1940
Halk Terbiyesine Dair Broşür 2	CHP-Halkevleri Neş.	Temmuz 1941
Bir Takibin Hikayesi	Yayınlanmamış Makale	1941
Tolstoy	Yayınlanmamış Makale	?
Konuşmalar	CHP-Halkevleri Neş.	1942
Halkevleri ve Halkodaları	Damla	1946 / sayı:3/s.3

EK: 2

Ek:1

Nafi Atuf Kansu'nun Ankara Kansu'nun Halkevi Başkanlığı

Ankara Halkevi

Reisliği
96.570

21/1/1933

C. H. F.	
Kâatibi Umumi	
22. K. Sanı 1933	
Nº 50528	Leffi

C.H.F.kâtibi umumiliğine

Muhterem beyefendim,

Fırkanın tevdi eylemiş olduğu yeni işe
19/1/1933 perşembe günü başladım. Bu işi büyük bir dikkat ve
azimle iyi yapmaya bütün kudretimle çalışacağımın emin olmanı-
zı dileyerek derin saygılarımı sunarım.Efendim.

Ankara Halkevi reisi
Erzurüm mebusu

Nafi Atuf

Dosya
N. A
25/1/1933

V
24 I

A

Kaydedildi

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 386 - Dosya No: 1634 - Sıra No: 4

Kaynak: BCA,490.10.0.386.1634.4

Ek:2

Türk Maarif Cemiyeti Kurucu Üyelerinden Nafi Atuf Kansu

Türk Maarif Cemiyeti Umumi İdare Heyeti azaları.

Ayakta duranlar: Ortada Birinci Reis Nafi Atuf Beyefendi
Solda Umumi Kâtip Refet Beyefendi
Sağda Aza Ali Haydar Beyefendi
Oturanlar : Solda İkinci Reis İhsan Paşa Hazretleri
Sağda Aza Kemal Beyefendi

Kaynak: Türk Maarif Cemiyeti 1928-1933,

Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1933

Ek:3

Türk Maarif Cemiyeti Raporu

Ek 4:

Nafi Atuf Kansu'nun Sicil Bilgileri

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Nafi Atuf Kansu Dr.General Aziz Emin'in oğlu olup 1890 doğumludur.Mülkiye (Siyasal Bilgiler) okulundan çıktıktan sonra Edirne İli Maiyet Memurluğu ve İttihat ve Terakki İlkokulu Müdürlüğü ile vazife hayatına girmiştir.Meslek hayatı öğretmenlik ve Okul Müdürlüklerinde geçen Kansu 1921 de bir müddet Ulus (Hakimiyeti Milliye) gazetesini yazı işleri Müdürlüğünde bulunmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı iken 1927 de Erzurum Milletvekilliğine seçilmiştir. Bir yıl kadar Ankara Halkevi Başkanlığında bulunan Kansu 1935 yılındanberi C.H.Partisi Genel İdare Kurulu Üyesi bulunmaktadır. Siyasî Müsteşarlıklar kurulduğu zaman kendisine Millî Eğitim Bakanlığı Siyasî Müsteşarlığı da verilmişti .

Nafi Atuf Kansu'nun Sicil Bilgileri
Genel Müdürlüğüne gönderildi.
2. 5. 1945
Rafet

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 386 - Dosya No: 1634 - Sıra No: 4

Kaynak: BCA,490.10.0.386.1634.4

Ek:5

**Nafi Atuf Kansu'nun CHP Genel Sekreterliğine Atandığına Dair
Yazı**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara: 1.11.1945

36242

1 Kasım 1945

C.H.P.Muhasebeciliğine

Partimizin Genel Sekreterliğine
şimdiye kadar bu görevi Vekillikle yapmakta
olan Kırklareli Milletvekili Sayın Nafi Atuf
Kansu'nun seçildiğine dair Değişmez Genel Baş-
kanımız Yüce Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün ya-
zıları suretini bağlı olarak takdim eder, say-
gılar sunarım.

Başkâtıp

R.2

18

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 386 - Dosya No: 1634 - Sıra No: 4

Kaynak: BCA,490.10.0.386.1634.4

Ek:6

Nafi Atuf Kansu'nun Ankara Halkevi Başkanı Olarak Maaşı

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 524

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Cumhuriyet Halk Fırkası
Kâtibiumumiligi

Vazifesi : Ankara Halkevi Reisi

Adı : Nafi Atuf Bf. Erzurum Mebusu

Doğumu :

İşe başladığı tarih : 18/1/933

Maaşı : 150 lira

Bütçe faslı : 1

" Maddesi : 4

N O T

490 01 1986/1634/4

19

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 386 - Dosya No: 1634 - Sıra No: 4

Kaynak: BCA,490.10.0.386.1634.4

Ek:7

Nafi Atuf Kansu'nun Vefatına Dair Arşiv Belgesi

T. C. BAŞBAKANLIK YAZI İŞLERİ VE SİGELİ MÜDÜRLÜĞÜ		ÖZETİ
Gelen evrakın	Tarihi	3/11/1949
	No.	12302
Yazın Memur		Büyük Millet Meclisi
Yazı tarihi	3/11/1949	Yüksek Başkanlığına
Beyaz eden		
Beyaz tarihi	3-11-49	
İlgili birimler		
Dosya No.	6/11/4127	Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf Kansu'nun
Gidiş No.	6/11/4127	23/10/1949 tarihinde vefat ettiği, İşleri Bakanlığı
Ekleri	3896	ğinden alınan 3/11/1949 tarih ve 36-23302/12302
Sevk tarihi		sayılı tezkereyle bildirilmiştir.
Kaydeden	4-11-49	Teessürle arz ederim.
Not :		3-11-49
		Başbakan
		3-11-49
		4

[No. 9]

030 10 77 509 7

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 77 - Dosya No: 509 - Sıra No: 7

Kaynak: BCA,30.10.0.77.509.7

Ek:8

Nafi Atuf Kansu'nun CHP Genel Sekreterliğini Tebrik Mesajları

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
Ankara: 28/12/1945

Sayın Bay Nafi Kansu
C. H. P. Genel Sekreteri

Ordumuzun bir generali ve Türk Milletinin
bir evladı sıfatıyla zatıdevletlerine sarsılmaz
bağlılığını arz ederken 1946 yılının refah ve
saadet içerisinde geçirmenizi tanrıdan diler
sonsuz saygı ve tazimlerini sunarım,

Millî Savunma Bakanlığı
Levazım Dairesi Başkanı
Tümgeneral
Rasim Sengir .

490 01 522042 3

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 52 - Dosya No: 204 - Sıra No: 2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
C. H. P.
KADIKÖY HALKEVİ
BAŞKANLIĞI
Sayı: 13

Kadıköy - Bahariye
Telefon : 60544
12 - 5 - 1946
Özü :

Çok Muhterem Efendim,
Millî Şefimizin büyük itimatlarına mazhar olarak yeniden Genel
Sekreter seçildiğinizi bu günkü gazetelerde çok içten gelen bir
haz ve sevinç ile okudum.
Memleketim için yirmi senedenberi devam eden çalışmalarında en
büyük himaye ve alakayı şahsınızda bulmakla bahtiyar olan ben,
can ve gönülden tebrik eder ve yurdumuz için başarılarla dolu
bir istikbal temenni ederim.
Bu vesile ile Muhterem ellerinizden üpererek sonsuz saygılarımın
kabulünü istirham ederim.

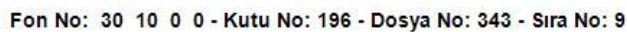
Güzel sanatlar Komitesi
Başkanı
A. Eşref Antikacı

490 01 522042 13

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 52 - Dosya No: 204 - Sıra No: 3

Kaynak: BCA,490.10.0.52.204.2-3

**Nafi Atuf Kansu'ya Milli Mücadeledeki Hizmetlerinden Dolayı
Beyaz Şeritli İstiklal Madalyası Verilmesi**

138

Ek:10

**Orta Tedrisat Müdürü Nafi Atuf'un Maarif Vekaleti Müsteşarı
Olması**

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- قاری -

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

۱- کتبی نامه فوراً تکمیل و قیامت از انقضای اوزرینه امروزی معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه بلیک
غرضه معاشیه اوزرینه بلیک معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه بلیک قیامت از انقضای اوزرینه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
اوقاف و صنایع مستظرفه معاشیه بلیک معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه بلیک قیامت از انقضای اوزرینه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
۲- استیضاح اطمینان معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه بلیک معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه بلیک قیامت از انقضای اوزرینه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

۱۹۰۰ - ۱۱ - ۱۹

تاریخ
قاری

باسم
ع

معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
ع

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

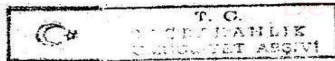
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 11 1 0 - Kutu No: 8 - Dosya No: 31 - Sıra No: 2

Kaynak: BCA,30.11.10.8.31.2

**Maarif Vekaleti Müsteşarı Nafi Atuf'a Rusya Gezisi İçin
Siyasi Pasaport Çıkarılması**

باسمہ و ثناء
قلم مخصوص مدیری
عدد
۲۰۱۶

3514

بعضه ترقيقات احاطه موجوده ناموساً - رويه يا ازمائى بقدر - معارف و كليات مستند - تاريخ طوطى كجبه
سياسى سايوط و ريدى ، طيات شاهانده | تاريخه تاريخ و | موزه تذكيره و قديم بوده
كشورى او - نه ، احوال كندى هفتك | تاريخه تاريخه جيا غرض تعقيب و قبول اولونه .

۹۴۶

[illegible]

13 01 01 018 28 13

Ek:12

Nafi Atuf Kansu'nun CHP Genel Sekreterliğinden Ayrılması

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

2871

TEL

CHP İl Başkanlığına

Kıymetli arkadaşım Kansu'nun sıhhi zaruretlerle Genel Sekreterlik vazifesini bırakmak hususundaki ısrarlı arzuları üzerine Genel Başkanımız ; bu hdevin tarafımdan deruhte edilmesini tasvip buyurmuşlardır

Keyfiyeti teşkilâtımıza bildirmenizi ve bu münasebetle de tekml Partili arkadaşlarıma sevgilerimi ıblâğ buyurmanızı rica eder gözlerinizden öperim .

CHP Genel Sekreteri
Seyhan Milletvekili

Hilmi Uran

Aslı gibidir
16.10.1946

490 01 6 33 1

3

Kaynak: BCA,490.10.0.6.33.1

Ek:13

**CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'nun Adnan Menderes ve
Fuad Köprülü'yu Parti Kararıyla İhraç Yazısı**

1-

490	01			5	27	17
-----	----	--	--	---	----	----

Bu durum karşısında Parti Divanı Adnan Menderes ile Fuat Köprülü'nün hareketlerini, Tüzük hükümleri bakımından inceleyerek, bir taraftan Parti içinde ayrılık cereyanları uyandırmak suretile Partinin memleketteki varlığını zaafa uğratmak ve diğer taraftan Partinin demokratik bünyede olmadığı yolundaki yazılarla aynı safta muhalefetle birleşerek Partiyi yıkmaya çalışmak mahiyetinde görmüş ve Tüzüğün 147, 148 ve 149 uncu maddeleri gereğince her ikisinin Partiden tard edilmeleri lüzumlu olduğu kanaat ve kararına oy birliğile varmıştır.

Aslının ayıdır.
22. IX. 1945

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 27 - Sıra No: 17

Kaynak: BCA,490.10.0.5.27.17

Ek:13

2-

490	01			5	27	17
-----	----	--	--	---	----	----

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği
Sayı : 1/2670
Ankara : 22. 9. 1945

GENELGE

Aydın Milletvekili Adnan Menderes'le Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün Cumhuriyet Halk Partisi ile ilgilerinin kesildiğine dair Parti Divanı kararı sureti bağlıdır.

Bu tard kararını Parti Tüzüğü'nün 150inci maddesi gereğince bütün Parti teşkilâtına tamim eder, sevgiler sunarım.

Parti İl İdare Kurullarına, (İlce, Bucak ve Ocak İdare Kurulları sayısına gönderilmiştir.) Parti Bölge Müfettişlerine bilgi olarak yolanmıştır.

C. H. P. Genel Sekreter Vekili
Kırklareli Milletvekili
N. KANSU

Ashının ayındır.
22 IX. :945

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 27 - Sıra No: 17

Kaynak: BCA,490.10.0.5.27.17

Ek:14

Nafi Atuf Kansu İle İlgili Ülkü Dergisinde Çıkan Yazı

1-

Kaynak: Ülkü, Kasım 1949, sayı:35

Ek:14

Nafi Atuf Kansu'nun Ülkü Dergisinde Çıkan Yazıları

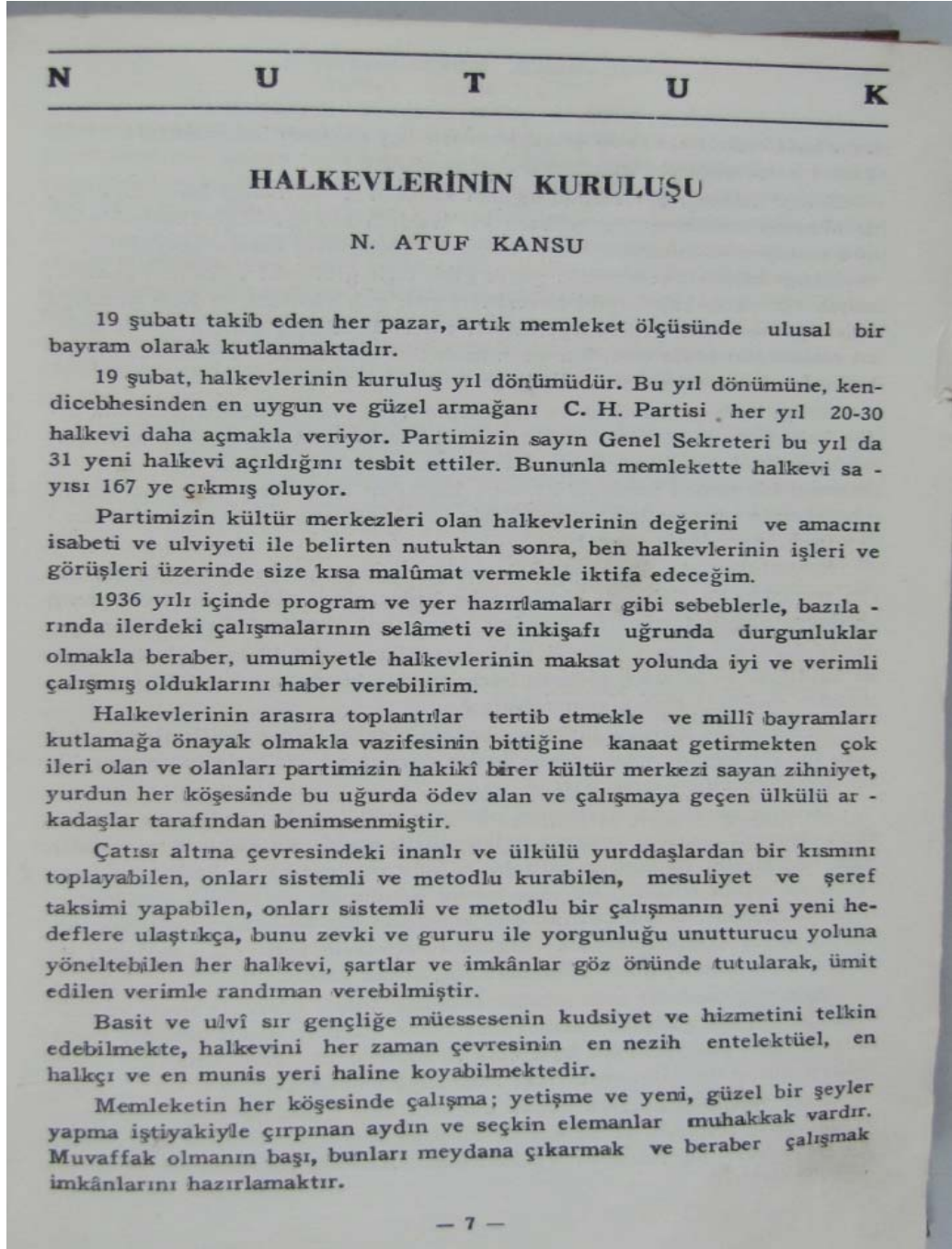
2-

Kaynak: Ülkü, C.6,sayı:36, Şubat 1936

Ek:14

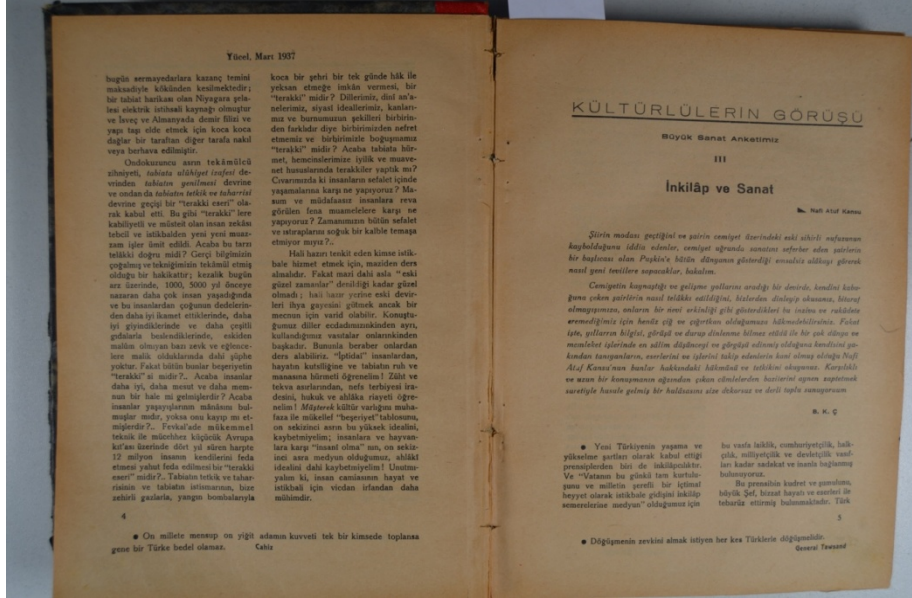
3-

Kaynak: Ülkü, C.4, sayı:46, Mart 1937

Ek:15

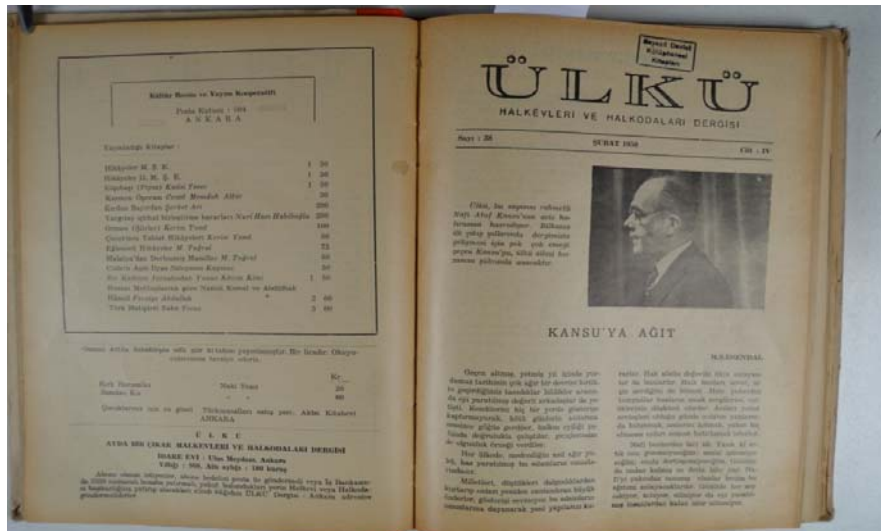
Yücel Dergisindeki Bir Yazısı

Kaynak: Nafi Atuf Kansu, “İnkılâp ve Sanat”, Yücel, Mart 1937

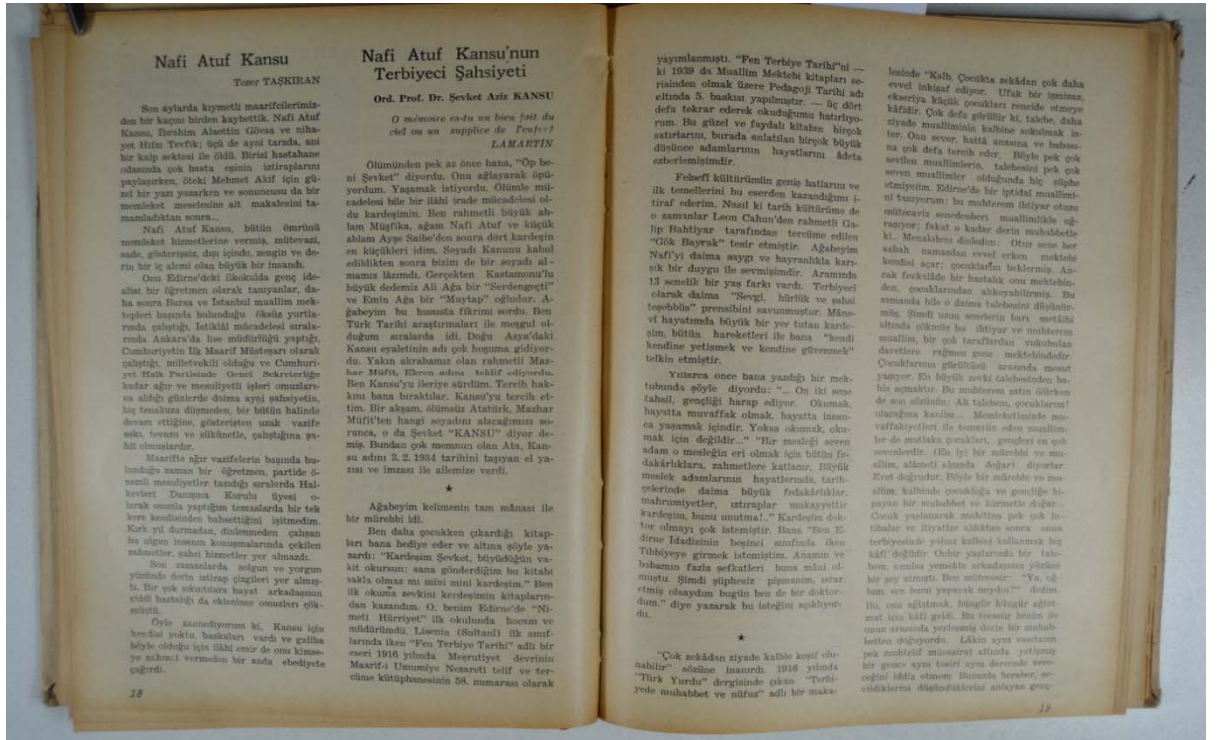
Ek:16

Nafi Atuf Kansu Anısına Ülkü Dergisinin Özel Sayısı

Kaynak: Ülkü, C.4,sayı.38,Şubat 1950

Kardeşi Şevket Aziz Kansu'nun Nafi Atuf'un Ölümünün Ardından Ülkü Özel Sayısındaki Yazısı

Kaynak: Ülkü, C.4,sayı.38,Şubat 1950,s.18-20

Ek:18

**Nafi Atuf (Müsteşarken) ve Rıdvan Nafiz Bey'in Ukrayna
Eğitiminin Özelliklerini İnceleme Gezisi Sırasında Çekilen Bir
Fotoğraf (sağdan; Rıdvan Nafiz Bey, Nafi Atuf Bey, Mösyö Luvaçarski,
Madam Komanova, Bedri Bey, Mösyö Aralof, Profesör Budrozeviç)**

Kaynak: Maarif Vekaleti Mecmuası, C.9,1926, s.1-44 ; Metin Atuf Kansu -K.
Işık Kansu, **Nafi Atuf Kansu Yaşamı ve Yazıları**, Mülkiyeliler Birliği Yay.,
Ankara, Ekim 2011,s.411

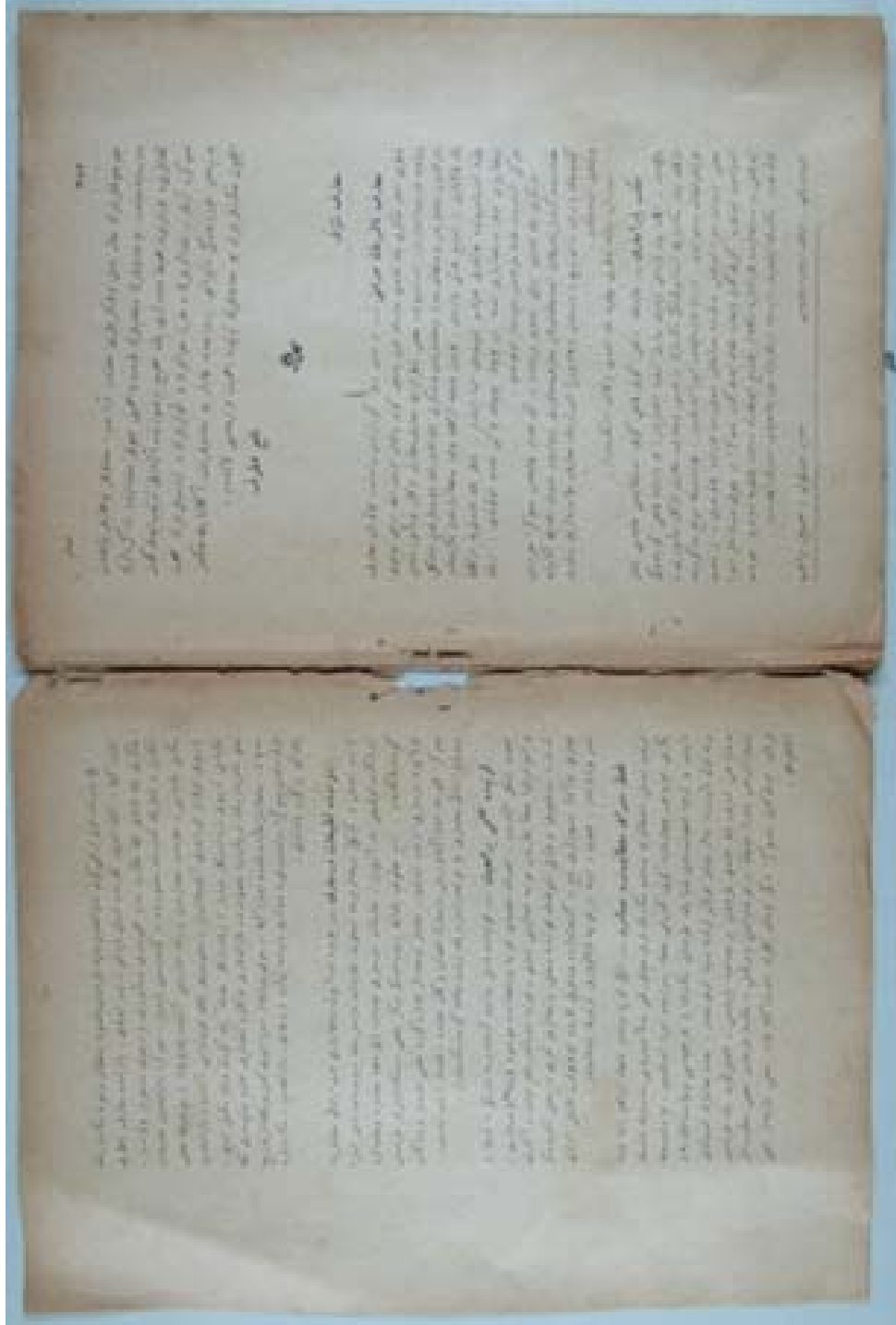
Ek:19

1

**Nafi Atuf Kansu, “Şakirtlerimizin Nemayı Bedenisi” isimli Muallim Dergisinde
Yayımlanan Yazısı (sayı:11,1 Ağustos 1917)**

**Nafi Atuf Kansu, “Şakirtlerimizin Nemayı Bedenisi” isimli Muallim Dergisinde
Yayımlanan Yazısı (sayı:11,1 Ağustos 1917)**

Ek:20

Nafi Atuf Kansu(1890-1949)

Kaynak: Faik R. Unat, **Türkiye'nin Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, MEB Basımevi, Ankara, 1964, Ekler kısmı

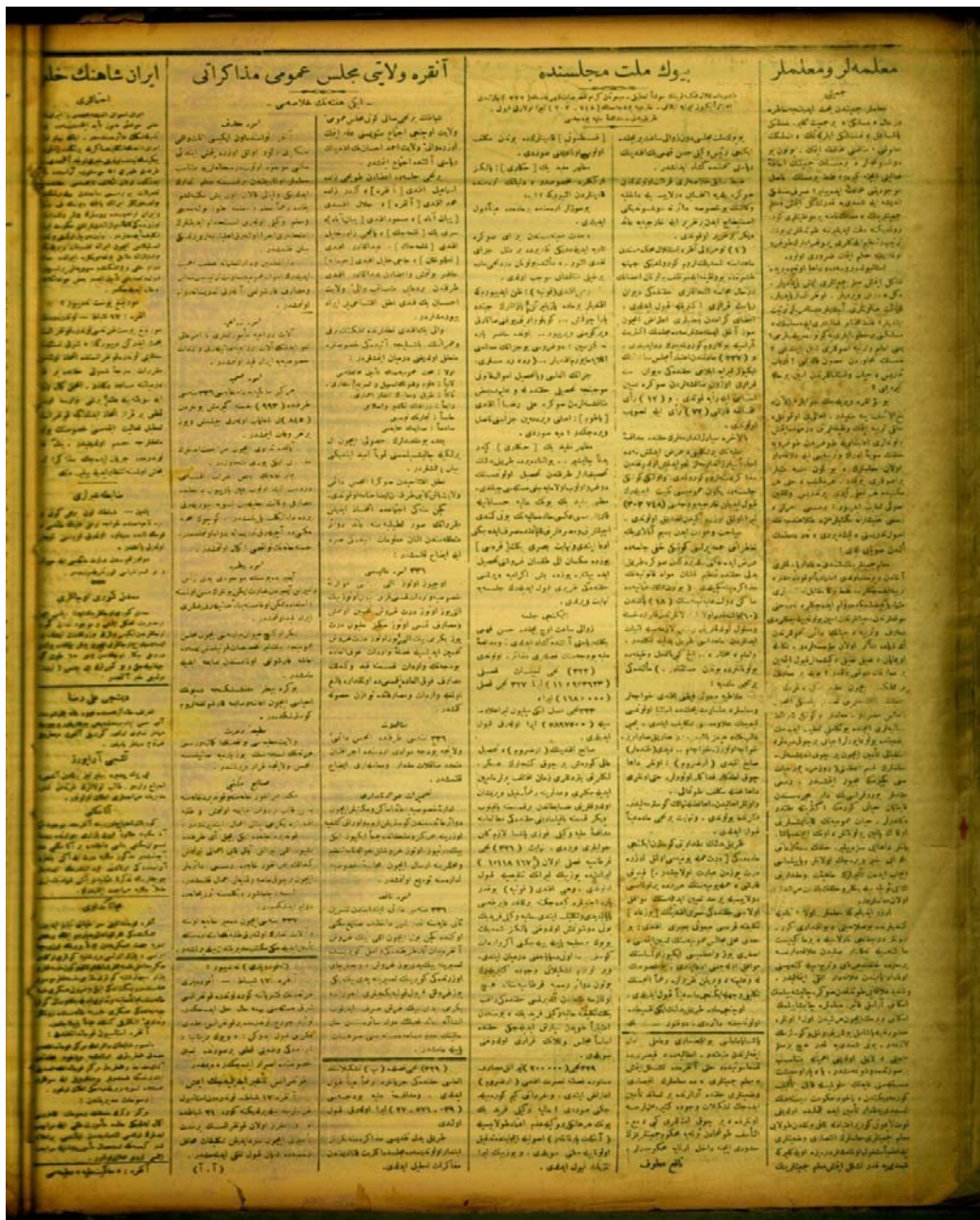
Ek:21

**Kaynak: Reşit Özalp, Aydoğan Ataüenal, Türk Milli Eğitim Sisteminde
Düzenleme Teşkilatı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, Ekler
kısmı**

Nafi Atuf'un Hakimiyet-i Milliye'de Mullimlerle İlgili Yayımlanan Bir Yazısı

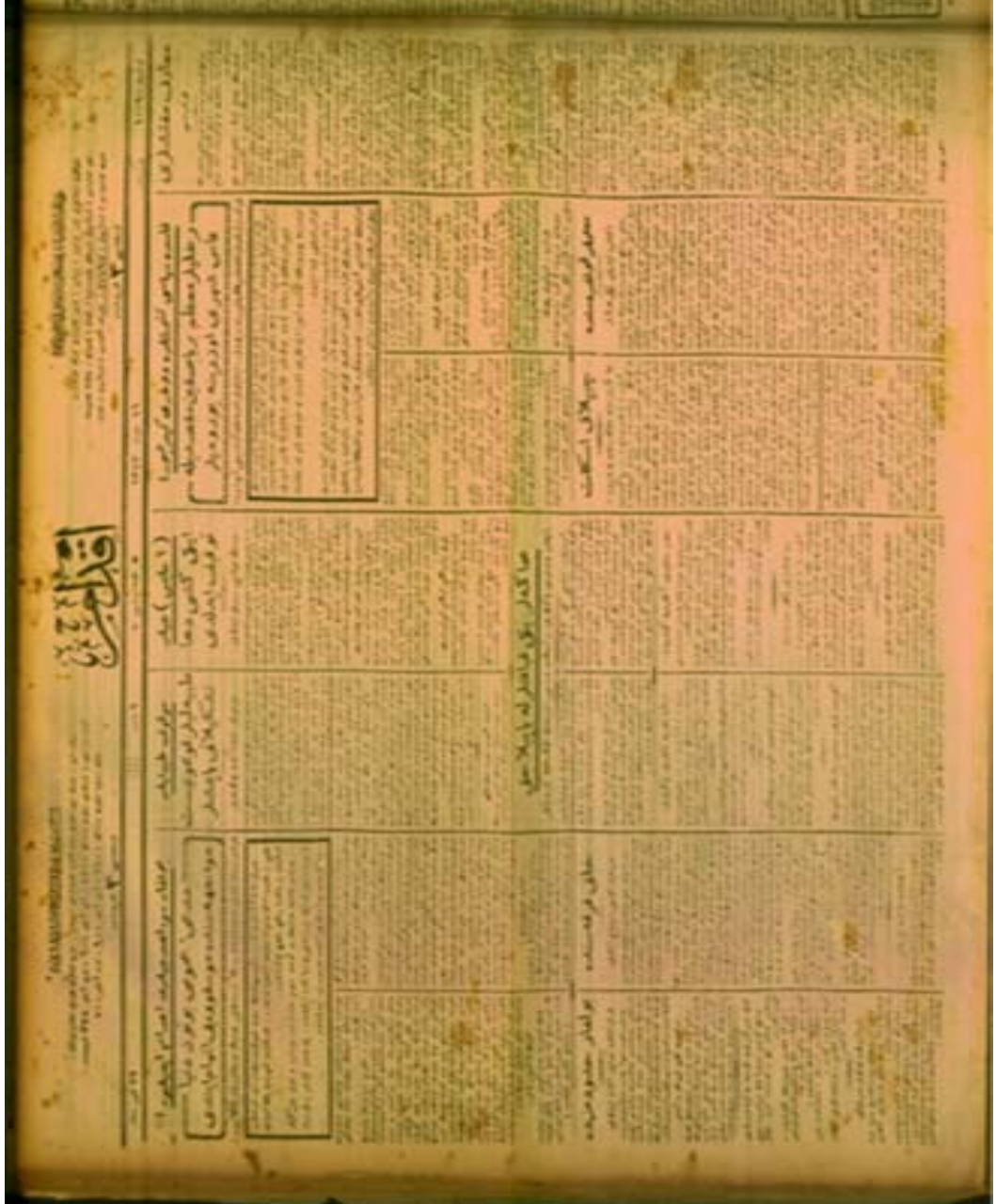
(18 Şubat 1921)

Ek:23

1

Nafî Atuf'un Maarif Mûfettişleri Kongresinin Başkanlığını Yürüttüğüne
Dair **İkdam** Gazetesinde Çıkan “**Maarif Mûfettişleri Kongresi**” Adlı
Yazısı
(9 Mayıs 1925)

Nafî Atuf'un Maarif Mfettiřleri Kongresinin Başkanlığını Yürüttüğüne
dair **İkdam** Gazetesinde Çıkan “**Maarif Mfettiřleri Kongresi**” adlı
yazı

